

**ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА**

**КАФЕДРА БІОЛОГІЇ, ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ТА МЕТОДИКИ
НАВЧАННЯ**

**Олеся Мегем
Олена Кириєнко**

**ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ
ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ:
ПРАКТИКУМ**

2025

УДК 37.013.42(076)

М 41

*Рекомендовано до видання Вченою радою
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка
(протокол №14 від «26» червня 2025 року)*

Автори:

- О. М Мегем,** кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри біології, здоров'я людини та методики навчання Глухівського НПУ ім. О. Довженка;
- О.О.Кириєнко,** асистент кафедри біології, здоров'я людини та методики навчання Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Рецензенти:

- Л. Лупійко,** заступник декана з навчально-методичної роботи, кандидат психологічних наук, доцент кафедри теоретичної та консультативної психології Українського Державного Університету імені Михайла Драгоманова
- С. Д. Рудишин,** доктор педагогічних наук, кандидат біологічних наук, професор кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Мегем О., Кириєнко О.

М 41 Профілактика девіантної поведінки у підлітків : практикум для здобувачів освіти предметної спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини). Глухів: Глухівський НПУ ім. О.Довженка, 2025. 230 с.

Практикум розроблено з урахуванням завдань освітнього компоненту «Профілактика девіантної поведінки у підлітків», відповідно до освітніх програм закладів вищої освіти для здобувачів спеціальності А4.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини). Він також може бути корисним для викладачів та вчителів-практиків.

Навчально-методичний посібник містить практичні роботи та завдання для самостійного опрацювання, підготовлені до кожної теми навчальної дисципліни. Матеріали посібника адаптовані для організації освітнього процесу зі здобувачами як денної, так і заочної форми навчання.

УДК 37.013.42(076)

© Мегем О., Кириєнко О., 2025

© Глухівський НПУ ім. О.Довженка, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
Методичні рекомендації з підготовки до практичних занять	5
Методичні рекомендації до виконання завдань діяльнісного компоненту практичної роботи.....	7
МОДУЛЬ: «СУТНІСТЬ ТА ЧИННИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ»	
Практична робота № 1. Соціальна норма та нормативна поведінка.....	8
Практична робота № 2. Поняття та типологія девіантної поведінки.....	14
Практична робота № 3. Детермінація девіантної поведінки.....	23
Тестовий контроль	34
МОДУЛЬ: «СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ»	
Практична робота № 4. Психобіологічні та індивідуально-психологічні чинники поведінкових девіацій неповнолітніх	41
Практична робота № 5. Важковиховуваність та важконаучуваність як чинники виникнення відхилень у поведінці	57 71
Практична робота № 6. Сім'я як соціально-педагогічний чинник девіантної поведінки	82
Практична робота № 7. Соціально-педагогічні чинники девіантної поведінки неповнолітніх: ЗЗСО, суспільні та середовищні чинники, група ровесників	108
Тестовий контроль	117
МОДУЛЬ: «ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ, СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ»	
Практична робота № 8. Агресивна поведінка: джерела та чинники, класифікація.....	130
Практична робота № 9. Суїцидальна поведінка (аутоагресія). Делінквентна поведінка	146
Тестовий контроль	158
МОДУЛЬ: «ОСОБЛИВОСТІ АДИКТИВНОЇ (ЗАЛЕЖНОЇ) ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ»	
Практична робота № 10. Адиктивна (залежна) поведінка	173
Практична робота № 11. Хімічні адикції: причини виникнення, класифікація, характерологічний аналіз.....	186
Практична робота № 12. Фізіологічні адикції та девіації	190
Практична робота № 13. Віртуальні адикції: класифікація та зовнішні прояви, характерологічний аналіз.....	198
Тестовий контроль	208
МОДУЛЬ: «ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ДІАГНОСТИКИ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ»	
Практична робота № 14. Соціально-педагогічна діагностика: зміст, форми, методи... ..	214 219 223
Практична робота № 15. Профілактична робота: компоненти, методи впливу на девіантну поведінку підлітка.....	224
Тестовий контроль	

Критерії оцінювання.....
Список рекомендованих для підготовки до практичних занять джерел.....
Список використаних джерел.....

ПЕРЕДМОВА

Підготовка майбутнього фахівця з питань девіантної поведінки підлітків передбачає глибоке опанування знаннями про закономірності психофізіологічного розвитку особистості в підлітковому віці, чинники, що впливають на формування девіантних форм поведінки, а також засоби профілактики, корекції та соціально-педагогічного супроводу. Важливо, щоб здобуті знання майбутні фахівці могли застосовувати у професійній діяльності, міжособистісному спілкуванні, роботі з підлітками та їхніми родинами.

Навчальна дисципліна «Профілактика девіантної поведінки у підлітків» є одним із базових компонентів системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, психологів, педагогів середньої освіти з профілем «Здоров'я людини», фахівців інклюзивного та превентивного напрямів.

Метою дисципліни є висвітлення теоретичних підходів до розуміння природи девіантної поведінки в підлітковому віці, аналіз соціальних, психологічних, біологічних чинників, що її зумовлюють, ознайомлення з видами девіацій, методами їх виявлення, профілактики та корекції, а також з технологіями створення сприятливого освітнього та виховного середовища для запобігання девіантним проявам.

Опанування дисципліни відбувається під час виконання практичних занять, які структуровано за кількома модулями: «Сутність та чинники девіантної поведінки неповнолітніх», «Соціально-психологічні та педагогічні чинники девіантної поведінки неповнолітніх», «Особливості агресивної, суїцидальної поведінки підлітків», «Особливості адиктивної (залежної) поведінки підлітків», «Загальні основи діагностики та профілактики девіантної поведінки». Кожне практичне заняття має чітко визначену структуру і містить мету, контрольні запитання для усного опитування, завдання, що складаються з репродуктивного, діяльнісного та самостійного компонентів. Репродуктивний та діяльнісний компоненти передбачають детальний опис дій, а самостійна робота орієнтована на самостійну пізнавальну діяльність студента під методичним супроводом викладача.

Самостійна робота проводиться поза межами аудиторних занять і охоплює тематику, передбачену робочою програмою курсу. Завдання практичних занять адаптовані як для аудиторного, так і для дистанційного навчання.

У практикумі також передбачені завдання, котрі доцільно використовувати в умовах змішаного навчання – зокрема, мультимедійні ілюстрації, інтерактивні посилання, QR-коди. Вони сприяють розвитку критичного мислення, формують навички самостійного аналізу кейсів, роботи з нормативно-правовими документами, науковими джерелами та діагностичними матеріалами.

Після кожного модулю подана тестовий контроль з метою узагальнення та систематизації отриманих під час практичних занять знань. До занять здобувачі готуються заздалегідь, використовуючи навчальну програму курсу, рекомендовану літературу, лекційні матеріали та консультації викладача.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Згідно положення про організацію освітнього процесу в Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка, практичне заняття – «вид навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд здобувачами освіти окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання здобувачем освіти відповідно сформульованих завдань. Перелік тем практичних занять визначається робочою програмою навчальної дисципліни» (п. 4.2.7. Положення, частина IV. Організація освітнього процесу. Режим доступу <https://drive.google.com/file/d/1qEObILLZXJcYRFgaaKTpboN6e8mAuSKA/view>).

Практичне заняття є логічним продовженням теоретичної частини навчальної дисципліни, спрямованим на поглиблення знань студентів, формування практичних умінь і навичок, розвиток самостійності, ініціативності, критичного та аналітичного мислення. Його мета – поєднати теоретичні положення з прикладними аспектами, наблизити освітній процес до реальних професійних ситуацій. Форми, методи та структура проведення практичного заняття визначаються викладачем з урахуванням змісту навчального матеріалу та специфіки дисципліни.

Учасники заняття повинні активно включатися у виконання практичних завдань, аналіз ситуацій, розв'язання задач, обговорення результатів, аргументацію власної позиції, вироблення спільних рішень, вміння діяти у команді.

Підготовка до практичного заняття включає:

- працювання теоретичного матеріалу з відповідної теми за конспектом лекцій, підручниками, навчальними посібниками, науковими джерелами;
- аналіз ключових понять теми з опорою на словники, енциклопедії, глосарії;
- самостійне розв'язання типових завдань;
- ознайомлення з алгоритмами, методами та інструкціями до виконання практичних завдань;
- підготовка необхідного обладнання, матеріалів, презентацій (за потреби);
- виконання завдань самостійної роботи, які передують темі заняття;
- у разі підготовки звіту або презентації: забезпечення теоретичної точності, прикладної спрямованості, логічної структури (вступ, основна частина, висновки), відповідності академічним стандартам.

Правила виконання практичної роботи:

- головною запорукою виконання завдань практичної роботи є самостійна робота студента;
- після ознайомлення із завданнями відповідного практичного заняття студент самостійно її виконує та оформлює в позанавчальний час;
- викладач консультує студентів під час практичних занять, а також у встановлені кафедрою консультаційні години протягом тижня;
- практичну роботу студенти виконують у робочому зошиті і захищають протягом двох тижнів після практичного заняття по темі роботи;
- практичні роботи можна виконувати у зошиті або в друкованому вигляді, на аркушах паперу формату А-4. За умови виконання практичної роботи на аркушах паперу А-4 слід дотримуватись наступних вимог: поля сторінок: верхнє, нижнє і праве – 2 см; лівє – 3 см; шрифт – звичайний, Times New Roman; кегль – 14. На титульному аркуші зверху посередині робиться напис «Міністерство освіти і науки України», під ним «Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка»; нижче справа Кафедра біології, здоров'я людини та методики навчання; у центрі аркуша посередині

«Практична робота №___ з курсу «Профілактика девіантної поведінки у підлітків»; нижче зазначається повністю група, курс, та П.І.Б. виконавця роботи, а також П.І.Б. викладача, який перевірятиме результати виконання практичної роботи.

Критерії оцінювання роботи на практичному занятті:

Максимальний бал виставляється за таких умов:

- правильне та повне виконання практичних завдань, самостійність і точність у розрахунках, логічність у побудові висновків;
- аргументовані відповіді на запитання, що виникають у процесі виконання завдань;
- використання профільної термінології, володіння поняттєво-категоріальним апаратом;
- вміння застосовувати знання в нових умовах, інтерпретувати результати практичної діяльності;
- активність, ініціативність, творчий підхід до вирішення завдань;
- вміння працювати в команді, вести професійний діалог, долати труднощі через обґрунтовану дискусію;
- якість оформлення результатів роботи: структурованість, логіка викладу, відповідність вимогам;
- дотримання термінів виконання та правил академічної доброчесності.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ДІЯЛЬНІСНОГО КОМПОНЕНТУ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота студентів у межах діяльнісного компоненту практичного заняття виступає важливою формою організації освітнього процесу, що спрямована на розвиток професійної активності, самостійності та практичних навичок здобувача освіти. Вона забезпечує можливість не лише опанувати теоретичний матеріал, а й закріпити знання шляхом практичного застосування через виконання індивідуальних і групових завдань.

Метою діяльнісного компоненту передбачено сформувати в студентів практичні вміння й навички застосування теоретичних знань у вирішенні педагогічних, соціально-психологічних ситуацій, пов'язаних із профілактикою та корекцією девіантної поведінки.

У діяльнісному компоненті акцент робиться на застосуванні знань у реальних або змодельованих ситуаціях, що сприяє формуванню професійної компетентності. Студенти вчаться аналізувати практичні ситуації, приймати рішення, формувати та аргументовано висловлювати власну позицію, опрацьовувати інформацію з різних джерел, співпрацювати в команді, використовувати термінологію та методи дослідження, притаманні навчальній дисципліні.

У межах дисципліни «Профілактика девіантної поведінки у підлітків», діяльнісний компонент практичного заняття включає:

- опрацювання кейсів, пов'язаних із проявами девіантної поведінки;
- визначення критеріїв та форм проявів відхилень;
- розробку заходів профілактики та корекції поведінкових порушень;
- моделювання взаємодії з умовною особою з проблемною поведінкою;
- опрацювання методик, спрямованих на виявлення проявів девіантної поведінки,

їх обертка та інтерпретація.

Правила виконання діяльнісного компоненту практичної роботи:

- уникайте поверхневих відповідей – поглиблюйте аналіз;
- аргументуйте кожне запропоноване рішення з позицій педагогіки, психології, соціології;
- навчіться співпрацювати – слухайте думки інших, обґрунтовано відстоюйте власну позицію;
- дотримуйтеся етичних норм у міркуваннях про поведінкові відхилення;
- практичне завдання – не лише перевірка знань, а й можливість застосувати їх у професійній діяльності.

Критерії оцінювання діяльнісного компоненту:

- повнота виконання завдання;
- обґрунтованість рішень;
- креативність і самостійність;
- логічність та структурованість викладу;
- якість оформлення результатів (якщо передбачено);
- активність у роботі (груповій чи індивідуальній);
- дотримання академічної доброчесності.

МОДУЛЬ:
«ФАКТОРИ ТА ОСНОВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОСТУ ТА РОЗВИТКУ
ОРГАНІЗМУ»

Практична робота № 1

Дата _____

Тема: «Соціальна норма та нормативна поведінка»

Мета: поглибити і закріпити знання матеріалу теми; сформувати у здобувачів освіти уявлення про соціальні норми як регулятори поведінки людини в суспільстві; розвинути вміння розрізняти види соціальних норм та застосовувати знання про них у повсякденному житті; виховувати повагу до соціальних норм і принципів співжиття в суспільстві, сформувати готовність до нормативної поведінки у різних соціальних ситуаціях.

Ключові поняття: соціальна норма, індивідуальна норма, девіантний тип поведінки, нормативна поведінка.

Контрольні питання для усного опитування:

1. Норма та відхилення від норми: порівняльний аналіз.
2. Критерії до класифікації соціальних норм.
3. Характеристика соціальних норм за сферою регульованих відносин.
4. Соціально-вікова норма та її характеристика.
5. Критерії нормативності поведінки дітей.
6. Характеристика нестандартної поведінки.

Завдання практичної роботи.

РЕПРОДУКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання I. Опрацюйте лекційний матеріал.

Мета роботи: поглибити і закріпити знання матеріалу теми.

Завдання II. Творчо презентуйте питання.

Мета роботи: ознайомити студентів з віковими та індивідуальними особливостями формування нормативної поведінки в дитячому та підлітковому віці; сформувати уявлення про соціальні, психологічні та педагогічні чинники, що впливають на дотримання соціальних норм у поведінці неповнолітніх; розвинути вміння аналізувати поведінкові реакції відповідно до вікового етапу розвитку та індивідуальних характеристик особистості з метою ефективної профілактики девіацій.

Хід виконання

Підготуйте доповідь на тему «Вікові та індивідуальні особливості нормативної поведінки неповнолітніх».

Доповідь повинна супроводжуватись презентацією на 12–15 слайдів.

Завдання III. Проаналізувати вікові і соціально-нормативні основи поведінки: від нормативності до девіації.

Мета роботи: сформувати у студентів розуміння сутності соціальних та індивідуальних норм поведінки; навчити розрізняти нормативну та девіантну поведінку; розвинути навички аналізу соціальних ситуацій через призму норм і девіацій; закріпити знання щодо класифікації соціальних норм, критеріїв нормативності, форм відхилень у поведінці, а також поглибити вміння здійснювати критичний аналіз поведінкових моделей у відеоконтенті.

Хід виконання.

Виконайте завдання, давши відповіді на пропоновані питання:

1. Що таке соціальна норма?

Оберіть правильне визначення:

1. Це рівень інтелектуального розвитку та соціального виховання, який дитина повинна досягти у певному віці.
2. Це набір конкретних дій, що здійснюються у певний момент часу.
3. Це правила, які забезпечують сталість взаємодії між людьми та соціальними групами.
4. Це суспільно прийняте правило або зразок поведінки, що визначає межі допустимого чи обов'язкового у діях особистості або групи на певному етапі розвитку суспільства.

2. Як слід розуміти індивідуальну норму?

Оберіть варіант, який найточніше характеризує це поняття:

1. Це поведінка, що формується під впливом соціальних кліше та стереотипів.
2. Це особиста норма, яка формується на основі індивідуального досвіду, очікувань та інших суб'єктивних чинників.
3. Це середнє значення у певному розподілі, якому відповідає більшість.
4. Це поведінка, яка є природною, не шкодить здоров'ю і виникає без зовнішнього втручання.

3. Які види соціальних норм класифікуються за суб'єктом – носієм норм?

Вкажіть правильну відповідь:

1. Правові, етичні, організаційні норми, що регулюють різні сфери суспільного життя (майнові, особистісні, міждержавні відносини).
2. Норми за функціями: регулюючі, оцінні, контрольні, заохочувальні, каральні.
3. Норми, що мають загальнолюдський, груповий або колективний характер.
4. Норми, які регулюють політичну, економічну, естетичну, релігійну діяльність тощо.

5. На основі чого оцінюється прийнятність і якість соціальних дій або об'єктів?

Оберіть правильне зіставлення:

1. Із зразком поведінки.
2. Із соціальною нормою, прийнятою у конкретному суспільстві.
3. Із встановленим стандартом.
4. Із певним ідеалом.
5. Із діями інших людей.

6. Які приклади можна віднести до форм нестандартної поведінки?

Оберіть правильний варіант:

1. Поведінка, що відповідає етичним нормам або має соціально схвальну спрямованість.
2. Поведінка, що виражає оригінальність (креативність) або порушує соціальні норми (девіантна).

3. Поведінка, що відображає порушення психічного стану або адаптаційної рівноваги.

4. Поведінка, що є соціально схвальною або пов'язана з творчістю.

6. Як називаються дії людей, що суперечать прийнятим у суспільстві нормам?

1. Психічні порушення.
2. Відхилення у трудовій діяльності.
3. Асоціальні форми поведінки.
4. Поведінкові девіації (відхилення від норми).
5. Відхилення у функціонуванні.

6. Хто не включається до динаміки проявів девіантної поведінки?

Оберіть варіант, який не є характерним:

1. Діти, які зазнали педагогічного або соціального занедбання.
2. Особи, що вчинили правопорушення.
3. Неповнолітні, засуджені за злочини.
4. Учні, які потребують спеціального підходу у вихованні.
5. Тимчасово недисципліновані особи.

7. Що таке девіантна поведінка?

Виберіть правильне формулювання:

1. Поведінка, яка виходить за межі звичних варіацій, але не обов'язково є негативною.

2. Поведінка, яка прямо суперечить прийнятим у суспільстві нормам.

3. Поведінка, яка є результатом психічних розладів.

4. Поведінка, характерна для неповнолітніх правопорушників.

5. Один із етапів соціального становлення підлітка.

9. Які соціальні норми за сферою регульованих відносин було порушено:

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

10. Чим відрізняється соціальна норма від девіації _____

11. Користуючись QR кодом або посилання самостійно перегляньте фрагмент відео, визначте і доведіть, форму якої поведінки представлено:

URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=KLyqU7g8fhA>

Відповідь: _____

12. Користуючись QR кодом або посилання самостійно перегляньте фрагмент відео та з'ясуйте, які критерії нормативної поведінки було порушено:

URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=sKT28Mh1DRw>

Відповідь: _____

ДІЯЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання IV. Поглибити розуміння поняття соціальних норм.

Мета роботи: навчити розрізняти типи соціальних норм (правові, моральні, культурні тощо); розвивати навички критичного мислення та аргументації.

Хід виконання.

Групова робота «Норма чи девіація?»

1. Учасники поділяються на малі групи (3–5 осіб).
2. Ведучий роздає кожній групі картки з описами різних ситуацій. Наприклад:
 - Людина стоїть у черзі, не намагаючись пройти без черги.
 - Студент списує на іспиті.
 - Людина переходить дорогу на червоне світло вночі, коли немає машин.
 - Хлопець дарує квіти хлопцю на побаченні.
 - Працівник чесно повертає знайдені гроші.
3. Групи повинні:
 - Визначити, чи є це прикладом нормативної поведінки чи девіації;
 - Вказати, яка саме норма порушується або дотримується (моральна, правова, релігійна, культурна тощо);
 - Обґрунтувати свою думку.

Обговорення в загальному колі.

Кожна група презентує одну-дві ситуації. Інші учасники можуть погоджуватись або сперечатись.

Питання для дискусії:

- Чи можуть норми змінюватись з часом?
- Чи завжди порушення норми – це погано?
- Хто і як визначає, що є нормою?

Підбиття підсумків.

Підкреслюються ключові ідеї:

- Норми формуються суспільством і виконують регулятивну функцію;
- Нормативна поведінка зміцнює соціальний порядок;
- Порушення норм – не завжди злочин, але може мати соціальні наслідки.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Завдання VI. Дайте відповіді на контрольні питання теми:

1. Які є основні підходи до тлумачення терміну «норма» у соціології, психології, праві?
2. Чим відрізняється наукове визначення соціальної норми від побутового розуміння?
3. Як класифікуються соціальні норми та які основні їхні типи виділяють у суспільствознавстві?
4. Які функції виконують різні типи норм у регулюванні соціальної поведінки?
5. Які норми є формалізованими, а які – неформальними?
6. Що таке соціально-вікова норма та яку роль вона відіграє у формуванні поведінки людини на різних етапах життя?
7. Які приклади соціально-вікових норм можна навести для дітей, підлітків, дорослих та людей похилого віку?
8. У чому полягає суть нормативної поведінки, та як вона відрізняється від ненормативної (нестандартної)?
9. Що вважається нормативною поведінкою в суспільстві?
10. У яких випадках ненормативна поведінка може мати позитивний вплив на суспільство?
11. Які чинники впливають на вибір індивідом між нормативною та ненормативною поведінкою?

Висновки: _____

Оцініть свої результати навчання за шкалою від 1 до 5, де 1 – низький, а 5 – високий.

<p><u>ЗНАННЯ</u></p> <p>1 2 3 4 5</p>	<p><u>УМІННЯ</u></p> <p>1 2 3 4 5</p>	<p><u>ГОТОВНІСТЬ ДО САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</u></p> <p>1 2 3 4 5</p>
--	--	--

оцінка

підпис викладача

Практична робота № 2

Дата _____

Тема: «Поняття та типологія девіантної поведінки»

Мета: ознайомити здобувачів освіти з поняттям девіантної поведінки, її основними типами та причинами виникнення; сформувані вміння розпізнавати прояви девіації та оцінювати їхні соціальні наслідки.

Ключові поняття: девіантна поведінка, суїцидальна поведінка, конформістська поведінка, позитивна девіація, девіації, аномальна поведінка, патологічна поведінка, дезадаптована поведінка, деструктивна поведінка

Контрольні питання для усного опитування:

1. Девіантна поведінка та її компоненти.
2. Види і характеристики девіацій.
3. Класифікації поведінкових відхилень.
4. Особливості девіантної поведінки неповнолітніх
5. Суміжні поняття: «аномальна поведінка», «патологічна поведінка», «дезадаптована поведінка» і «деструктивна поведінка».

Завдання практичної роботи.

РЕПРОДУКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання I. Опрацюйте лекційний матеріал.

Мета роботи: поглибити і закріпити знання матеріалу теми.

Завдання II. Творчо презентуйте питання.

Мета роботи: розвинути вміння аналізувати прояви девіантної поведінки у різних сферах суспільного життя (освіта, медіа, культура, соціальні мережі, кризові умови); оцінювати її соціальні наслідки та роль у трансформації норм; сформувати навички критичного мислення щодо сучасних форм соціального контролю та профілактики девіацій.

Хід виконання

Підготуйте доповідь на одну з тем:

1. Культура скасування (cancel culture) як новітня форма соціального контролю.
 2. Девіація в мистецтві: норма, провокація чи прогрес?
 3. Серіали та фільми як джерело популяризації девіантної поведінки.
 4. Вплив воєн і криз на зростання девіантної поведінки в суспільстві.
 5. Чи може девіантна поведінка бути корисною для суспільства?
 6. Профілактика девіантної поведінки у школі: міфи і реальність.
- Доповідь повинна супроводжуватись презентацією на 12–15 слайдів.

Завдання III. Вивчити типологію девіантної поведінки.

Мета роботи: перевірити рівень засвоєння здобувачами освіти ключових понять і типологій девіантної поведінки, сформувані вміння розрізняти основні види девіацій, їхні ознаки, а також усвідомити роль соціальних норм у регуляції поведінки особистості.

Хід виконання.

Виконайте завдання, давши відповіді на запропоновані питання:

1. Яке з наведених тверджень найточніше відображає зміст поняття «девіантна поведінка»?

Вкажіть правильну відповідь:

1. Це те ж саме, що й деструктивна поведінка
2. Термін використовується як синонім до деструктивної поведінки
3. Це різновид деструктивної поведінки
4. Іноземний аналог поняття деструктивна поведінка
5. Це поведінка, що обов'язково карається законом

2. Як називається прагнення людини unikнути реальності шляхом змінення психічного стану за допомогою речовин?

Оберіть правильний варіант:

1. Девіантна поведінка
2. Наркоманійна поведінка
3. Психозалежна поведінка
4. Адиктивна поведінка
5. Нарцистична поведінка

3. Як називається поведінка, що суперечить моральним і етичним нормам суспільства?

Вкажіть правильну відповідь:

1. Антигромадська поведінка
2. Асоціальна поведінка
3. Антиморальна поведінка
4. Гіперсоціальна поведінка
5. Гіперактивна поведінка

4. Що таке суїцидальна поведінка?

Оберіть варіант, який найточніше характеризує це поняття:

1. Прагнення нашкодити собі
2. Намір завдати болю іншим
3. Бажання ізолюватися від суспільства
4. Прагнення до самогубства
5. Залежність від психостимуляторів

5. Як проявляється конформістська поведінка?

Оберіть правильний варіант:

1. У демонстрації сили
2. У сліпому підкоренні авторитетам
3. У дотриманні загальноприйнятих норм поведінки
4. У зневазі до норм
5. У втраті індивідуальності

6. Який із наведених етапів не належить до процесу соціальної дезадаптації перед скоєнням правопорушення?

Вкажіть правильну відповідь:

1. Мотивація злочину
2. Реалізація злочинного плану

3. Розробка детального плану
4. Формування антисоціальної орієнтації
5. Прийняття рішення про скоєння злочину
7. **Який із перелічених типів не належить до соціально дезадаптованих підлітків?**

Оберіть правильний варіант:

1. Пасивно-позитивний
2. Байдуже-нестійкий
3. Пасивно-негативний
4. Активно-негативний
5. Байдуже-позитивний

8. **Яка поведінка вважається позитивною девіацією?**

Вкажіть правильну відповідь:

1. Хуліганство
2. Героїчний вчинок, що порушує правила
3. Образа вчителя
4. Самоізоляція
5. Вживання наркотиків

9. **Як суспільство зазвичай реагує на девіантну поведінку?**

Оберіть правильне визначення:

1. Ігнорує
2. Застосовує соціальні санкції
3. Заохочує
4. Сприймає як норму
5. Повністю схвалює

10. **Який із прикладів НЕ є формою девіантної поведінки?**

Вкажіть правильну відповідь:

1. Залишення школи без поважної причини
2. Дотримання шкільного розпорядку
3. Вандалізм
4. Вживання алкоголю підлітком
5. Бійка на перерві

Завдання IV. Ознайомлення з девіантною поведінкою та її компонентами.

Мета роботи: закріпити знання про різновиди девіантної поведінки, сформувати вміння розрізняти їх за ознаками та аналізувати приклади з реального життя, виявляючи ключові характеристики кожного виду девіації.

Хід виконання.

1. Створіть таблицю «Види девіацій», у якій:
 - назвіть щонайменше 4 види девіантної поведінки.
 - додайте коротку характеристику кожного виду.
 - наведіть приклад до кожного.
2. Заповніть таблицю «Види девіацій»

Види девіацій

Вид девіації	Характеристика	Приклад

Завдання V. Ознайомлення з класифікаціями поведінкових відхилень.

Мета роботи: сформувати вміння аналізувати та порівнювати різні підходи до класифікації девіантної поведінки, розвивати критичне мислення, а також навчити обґрунтовувати доцільність застосування тієї чи іншої класифікації у практичному контексті.

Хід виконання.

1. Порівняйте дві різні класифікації девіантної поведінки (наприклад, за спрямованістю та за соціальною небезпечністю).
2. Опишіть кожен класифікацію.
3. Заповніть таблицю порівняння.

Критерій	За спрямованістю	За соціальною небезпечністю
Основний принцип поділу		
Категорії		
Приклад позитивної форми		
Приклад негативної форми		
Практичне застосування		

4. Зробіть **висновки**: яку класифікацію вважаєте найзручнішою для розуміння поведінкових відхилень і чому? _____

Завдання VI. Проаналізувати сутнісні характеристики суміжних понять: «аномальна», «патологічна поведінка», «дезадаптована» і «деструктивна поведінка».

Мета роботи: розвинути вміння розрізняти та аналізувати суміжні поняття девіантної поведінки, виявляти схожість і відмінності між ними, формувати навички систематизації інформації шляхом створення порівняльних схем або інфографіки, а також поглибити розуміння природи поведінкових відхилень.

Хід виконання.

1. Створіть порівняльну схему або інфографіку на тему «Суміжні поняття девіантної поведінки».

2. Заповніть таблицю «Суміжні поняття девіантної поведінки», зазначивши:
- визначення кожному поняттю;
 - приклад;
 - відмінності та подібність цих понять з девіантною поведінкою.

Суміжні поняття девіантної поведінки

Поняття	Визначення	Приклад	Схожість з девіантною поведінкою	Відмінність від девіантної поведінки
Аномальна поведінка				
Патологічна поведінка				
Дезадаптована поведінка				
Деструктивна поведінка				

Завдання VII. Вивчити основні прояви девіантної поведінки у підлітковому віці.

Мета роботи: сформувати вміння аналізувати прояви девіантної поведінки у підлітковому віці на прикладі конкретної життєвої ситуації; розвинути навички визначення внутрішніх і зовнішніх чинників впливу на поведінку дитини; навчити знаходити оптимальні шляхи психолого-педагогічної підтримки та профілактики порушень поведінки у шкільному середовищі.

Хід виконання.

1. Ознайомтеся з пропонованою ситуацією: учень 5-А класу Мишко Д. замість того, щоб бути на уроці, сидить у гардеробі. Коли вчитель запитує, чому він не на занятті, Мишко відповідає: *«Навіщо туди йти? Я урок не вивчив, отримую двійку, тато буде сварити й не випустить гуляти. Краще я тут пересиджу.»*

2. Проаналізуйте вчинок учня: у чому полягає відхилення від норми? _____

3. Визначте можливі причини такої поведінки (внутрішні та зовнішні). _____

4. Опишіть психологічні особливості, які могли вплинути на вчинок Мишка. _____

5. Які зовнішні чинники (наприклад, сімейна атмосфера) могли спричинити уникання уроків? _____

6. Визначте тип девіантної поведінки, до якого належить така ситуація. Обґрунтуйте _____ відповідь.

7. Запропонуйте можливі напрямки психолого-педагогічної підтримки Мишка:
– у школі (вчителі, психолог) _____

– у родині (поради батькам) _____

– серед однолітків (соціалізація, адаптація) _____

ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання VIII. Визначення схильності до девіантної поведінки.

Мета роботи: розвинути в учнів навички самопізнання та саморефлексії через ознайомлення з методикою визначення схильності до девіантної поведінки; сприяти усвідомленню власних поведінкових тенденцій та потенційних ризиків, а також формувати відповідальне ставлення до власної поведінки та її впливу на соціальне оточення.

Хід виконання.

1. Користуючись QR кодом або посилання опрацюйте методику визначення схильності до девіантної поведінки:

URL: <https://naurok.com.ua/metodika-viznachennya-shilnosti-do-deviantno-povedinki-ditey-pidlitkovogo-viku-69493.html>

2. Обробіть отримані результати.
3. Зробіть інтерпретацію отриманих результатів.

4. Напишіть висновок: _____

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Завдання IX. Дайте відповіді на контрольні питання теми:

1. Що таке девіантна поведінка? Які її основні ознаки?
2. У чому полягає відмінність між девіацією та делінквентною поведінкою?
3. Які психологічні чинники можуть впливати на формування девіантної поведінки?
4. Які існують типи (види) девіантної поведінки за спрямованістю?
5. Чому девіантна поведінка вважається порушенням соціального порядку?
6. Які основні види девіацій ви знаєте? Наведіть приклади.
7. Чим відрізняється позитивна девіація від негативної?
8. У чому полягають риси адиктивної та агресивної поведінки?
9. Чому одні девіації можуть сприяти розвитку суспільства, а інші – шкодити?
10. Які існують підходи до класифікації поведінкових відхилень?
11. У чому полягає різниця між соціальною та психологічною класифікацією девіацій?

12. Які приклади поведінкових відхилень можна віднести до кримінальних?
13. Чим девіації підлітків відрізняються від девіацій дорослих?
14. Які фактори найбільше впливають на формування девіантної поведінки у неповнолітніх?
15. Які типові прояви девіантної поведінки спостерігаються у шкільному середовищі?
16. Як роль сім'ї впливає на формування поведінкових відхилень у підлітків?
17. Які методи профілактики девіантної поведінки серед неповнолітніх є ефективними?
18. Що таке дезадаптована поведінка та які її прояви?
19. Чим характеризується деструктивна поведінка?
20. Як визначити, чи є поведінка людини результатом психологічного розладу?

Висновки: _____

Оцініть свої результати навчання за шкалою від 1 до 5, де 1 – низький, а 5 – високий.

<u>ЗНАННЯ</u>	<u>УМІННЯ</u>	<u>ГОТОВНІСТЬ ДО САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</u>
----- 1 2 3 4 5	----- 1 2 3 4 5	----- 1 2 3 4 5

оцінка

підпис викладача

Практична робота № 3

Дата _____

Тема: «Детермінація девіантної поведінки»

Мета: сформувати в здобувачів освіти розуміння причин та умов, що зумовлюють виникнення девіантної поведінки; ознайомити з основними підходами до її детермінації (біологічними, психологічними, соціологічними); розвинути вміння аналізувати поведінкові відхилення з позиції різних факторів впливу; сприяти формуванню навичок діагностики та профілактики девіантної поведінки у конкретних соціальних ситуаціях.

Ключові поняття: девіації, детермінація.

Контрольні питання для усного опитування:

1. Загальні уявлення про детермінанти девіантної поведінки особистості.
2. Теоретичні підходи, що пояснюють причини девіантної поведінки.
3. Теорії девіантної поведінки.

Завдання практичної роботи.

РЕПРОДУКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання I. Опрацюйте лекційний матеріал.

Мета роботи: поглибити і закріпити знання матеріалу теми.

Завдання II. Творчо презентуйте питання.

Мета роботи: проаналізувати основні чинники, які впливають на виникнення та розвиток девіантної поведінки, визначити їхній соціальний, психологічний, економічний та культурний вплив, а також дослідити можливі шляхи профілактики та корекції девіантних проявів у

суспільстві.

Хід виконання

Підготуйте доповідь на одну з тем:

1. Культурні та етнічні особливості детермінації девіантної поведінки.
2. Біологічні та генетичні передумови девіантної поведінки.
3. Соціальна маргіналізація як чинник девіантної поведінки.

Доповідь повинна супроводжуватись презентацією на 12–15 слайдів.

Завдання III. Схарактеризувати сутність поняття «детермінація девіантної поведінки».

Мета роботи: дослідити сутність поняття «детермінація девіантної поведінки» та проаналізувати ключові фактори, що впливають на її формування з позицій біологічних, психологічних і соціологічних теорій.

Визначити основні механізми виникнення девіантних проявів у поведінці людини, а також

розглянути їхнє значення для розробки ефективних профілактичних та корекційних заходів у суспільстві.

Хід виконання.

Дайте відповіді на пропоновані питання:

1. Що розуміють під поняттям «детермінація девіантної поведінки»? _____

2. Яке значення детермінації у сучасній соціальній психології? _____

3. Які основні чинники (детермінанти) формування девіантної поведінки виділяють сучасні наукові дослідження та як вони взаємодіють між собою? _____

4. Як біологічні фактори впливають на формування девіантної поведінки людини? (вказати біологічні теорії) _____

5. Яку роль відіграють психологічні механізми і особистісні характеристики у розвитку девіантної поведінки? _____

6. Які соціологічні підходи пояснюють виникнення девіантної поведінки? _____

7. Як соціальне середовище впливає на девіантність індивіда? _____

Завдання IV. Визначити загальні уявлення про детермінанти девіантної поведінки.

Мета роботи: сформувати загальне уявлення про основні детермінанти девіантної поведінки особистості шляхом аналізу наукових джерел, класифікації факторів впливу та практичного дослідження обізнаності молоді щодо причин девіантності; розвинути вміння застосовувати теоретичні знання у практичному контексті, а також навички аналітичного мислення та соціального спостереження.

Хід виконання.

1. Проаналізуйте описані в науковій літературі детермінанти девіантної поведінки та класифікуйте їх за типами: біологічні, психологічні, соціальні.

Біологічні детермінанти	Психологічні детермінанти	Соціальні детермінанти

2. Створіть ментальну карту (mind map), де візуалізуєте вплив різних факторів на поведінку особистості.

Завдання V. Схарактеризувати теоретичні підходи до пояснення причин девіантної поведінки.

Мета роботи: ознайомитися з основними теоретичними підходами до пояснення причин девіантної поведінки (біологічним, психологічним і соціологічним), порівняти їх ключові ідеї, авторів, приклади та критику; розвинути вміння застосовувати теоретичні знання на практиці шляхом аналізу реальної життєвої ситуації з використанням однієї з теорій девіантної поведінки.

Хід виконання.

1. Ознайомтесь із короткими описами основних теорій (біологічної, психологічної, соціологічної).

2. Заповніть таблицю порівняння цих підходів за критеріями: автор/засновник, ключові ідеї, приклади поведінки, критика.

Критерій	Біологічна теорія	Психологічна теорія	Соціологічна теорія
Автор/засновник	Ч. Ломброзо, В. Шелдон		
Ключова ідея		Особистісні конфлікти, психічні відхилення	

Приклади			Вандалізм через вплив групи, бідність
Критика	Ігнорує соціальні впливи		

3. Проаналізуйте запропоновану ситуацію, використовуючи один з теоретичних підходів.

Ситуація: у ЗМІ висвітлено випадок підлітка, який систематично здійснює дрібні крадіжки у супермаркеті. Хлопець із неблагополучної сім'ї: батько у в'язниці, мати – безробітна, сім'я живе за рахунок соціальної допомоги. У школі підліток не має друзів, перебуває в ізоляції, часто прогулює заняття.

Аналіз за соціологічною теорією (теорія аномії Мертона):

Теоретична суть: _____

У цьому випадку: _____

Соціальна стигматизація _____

Завдання VI. Аналіз теорій девіантної поведінки.

Мета роботи: ознайомитися з ключовими положеннями різних теорій девіантної поведінки, навчитися порівнювати їх на основі конкретних прикладів та застосовувати теоретичні підходи до аналізу реальних або вигаданих життєвих ситуацій; розвивати аналітичне мислення, вміння інтерпретувати поведінку особистості в соціальному контексті та критично оцінювати різні пояснення девіантності.

Хід виконання.

Проаналізуйте запропоновану ситуацію відповідно до теорії аномії Мертона і теорії диференціації Сазерленда.

Ситуація: 17-річний Артем живе в економічно депресивному районі. Його родина перебуває за межею бідності. У школі хлопець навчався посередньо, не бачив перспектив у навчанні, і після 9 класу покинув навчання. Він почав спілкуватися зі старшими хлопцями з двору, які займалися дрібними крадіжками та продажем крадених речей. Через кілька місяців Артем уже регулярно виконував «завдання» - підробляв крадіжками мобільних телефонів у ТЦ.

1. Аналіз за теорією аномії (Роберт Мертон).

Основна ідея: _____

Аналіз кейсу: _____

Висновок: _____

Аналіз за теорією диференційованих асоціацій (Едвард Сазерленд)

Основна ідея: _____

Аналіз кейсу: _____

Висновок: _____

Загальний висновок: _____

Завдання VII. Усвідомлення власного погляду на природу девіантної поведінки.

її

Мета роботи: сприяти усвідомленню здобувачем власного погляду на природу девіантної поведінки, проаналізувати фактори, що впливають на формування, та активізувати критичне мислення щодо різних підходів до розуміння причин девіантності; розвинути вміння інтегрувати теоретичні знання з особистісним досвідом та сформуванню індивідуальне ставлення до соціально-психологічних аспектів девіанції.

Хід виконання.

Напишіть психологічне есе на тему «Моє розуміння детермінант девіантної поведінки».

Під час написання есе користуйтеся схемою:

1. постановка питання або проблеми (тобто визначити предмети викладу);
2. назва причин, що спонукали звернутися до цієї проблеми (недоліки, проблеми освіти, передовий досвід, зразок);
3. теза-аргумент, ілюстрації проблеми (основні положення, підкріплені фактами, аргументами, досвідом);
4. Я-позиція (власне місце в освітньому просторі);
5. висновки (вирішення проблеми, пропозиції, рекомендації, побудова принципів, положення, шляхи виходу і практична значущість).

Есе на тему «Моє розуміння детермінант девіантної поведінки»

точність оцінки вашого соціального та психологічного стану.

Питання опитувальника

1. Здоров'я: добре (5), задовільне (4), слабке (3), патології (2), хронічні хвороби (1).

2. Навчання: відмінне (5), добре (4), середнє (3), слабке (2), незадовільне (1).

3. Поведінка в школі: зразкова (5), добра (4), задовільна (3), незадовільна (2), перебуває на обліку в інспекції у справах дітей (1).

4. Суспільна активність: організатор колективних справ (5), активний учасник колективних справ (4), пасивний учасник колективних справ (3), не бере участь в суспільному житті (2), бойкотує колективні заходи (1).

5. Ставлення до навчання: вчиться охоче (5), вибірково (4), байдуже (3), вчиться неохоче (2), вчиться украй неохоче (1).

6. Склад сім'ї: мати і батько (5), мати і вітчим (4), одна мати (3), мачуха і батько (2), немає батьків (1)

7. Кількість дітей в сім'ї: _____

8. Освіта батьків: вища в обох (5), вища в одного (4), середня в обох (3), середня в одного з батьків (2), батьки не мають середньої освіти (1).

9. Ступінь вираженості аморальних проявів в сім'ї:

5 – сім'я веде здоровий спосіб життя;

4 – один з батьків схильний до випивки, скандалів;

3 – у батьків епізодичні запої, сімейні скандали;

2 – часті запої, бешкети, аморальна поведінка батьків;

1 – повсякденні прояви аморальності, алкоголізм батьків, необхідність позбавлення батьківських прав і вилучення дітей.

10. Ступінь вираженості девіантних, користолюбних поглядів, переконань у сім'ї:

5 – сім'я характеризується розумним поєднанням духовних і матеріальних потреб;

4 – духовні потреби недооцінюються;

3 – для сім'ї характерна духовна, ідейна індиферентність;

2 – переважають користолюбні настрої;

1 – в сім'ї не засуджуються нетрудові доходи, допускаються будь-які засоби досягнення корисливої мети.

11. Характер емоційних відносин у сім'ї:

5 – атмосфера дружби, взаєморозуміння і підтримки;

4 – відносини рівні, але без емоційної близькості;

3 – епізодично виникаючі конфлікти, відчуження, холодність;

2 – емоційно холодні, відчужені відносини;

1 – напружено-конфліктні відносини.

12. Характеристика позашкільного спілкування з однолітками:

5 – на основі загальних корисних інтересів, сумісних занять у гуртках, секціях, на основі захоплення спортом, колекціонуванням і т.п.;

4 – дозвіллеві групи з сумісними формами відпочинку і спілкування;

3 – спілкування на основі марного проведення часу;

2 – девіантні групи, випивки, лихослів'я, хуліганство, наркотики;

1 – криміногенні групи, що перебувають на обліку в інспекції у справах дітей.

Показники соціального розвитку підлітка

13. Наявність позитивно орієнтованих життєвих планів і професійних намірів:

1 – професійні наміри і плани відсутні через негативізм і цинічне ставлення до праці;

2 – плани і наміри відсутні через легковажність і бездумність;
3 – плани невизначені, іноді нереальні;
2 – плани і професійні наміри в основному визначилися, але немає активної підготовки до майбутньої професії;

1 – професійні плани і наміри виражені чітко, здійснюється підготовка до майбутньої професії.

14. Ступінь свідомості і дисциплінованості щодо навчальної діяльності:

1 – ставлення негативне, до уроків не готується, пропускає заняття;
2 – до уроків готується нерегулярно, під контролем дорослих;
3 – ставлення добросовісне, але без захоплення, не ради знань, а ради оцінок;
4 – ставлення свідоме, добросовісне, інтерес виявляється вибірково, не до всіх предметів;

5 – ставлення зосереджене, свідоме, добросовісне.

15. Рівень розвитку корисних інтересів, знань, навичок, умінь (спортивні, трудові, технічні, художні і ін.):

1 – індіферентність інтересів, переважання марного проведення часу;
2 – інтереси поверхневі, нестійкі, розважального характеру;
3 – інтереси і корисні заняття не отримали самостійного, поглибленого розвитку, формуються більше під чужим впливом;

4 – інтереси глибокі, різносторонні, але не закріплені в корисних знаннях, навичках, уміннях;

5 – глибокі інтереси, що виражаються в самостійній роботі щодо закріплення корисних знань, навичок, умінь.

16. Ставлення до педагогічних дій:

1 – різка, груба форма неприйняття будь-якої педагогічної дії, зауважень, осуду;
2 – неприйняття педагогічної дії у формі пасивного опору, ігнорування, упертості;
3 – вибіркоче ставлення до педагогічної дії залежно від характеру взаємостосунків з вчителями;

4 – до зауважень вчителів схильний прислухатися, покарання і заохочення сприймає правильно;

5 – чуйно реагує на зауваження вчителів, хворобливо переживає осуд, прагне не повторювати осуджуваних дій, вчинків.

17. Колективні прояви, здатність зважати на колективні інтереси, норми колективного життя:

1 – бравує своїм негативним ставленням до норм колективного життя, до громадської думки в класі;

2 – до суспільного засудження відноситься байдуже;

3 – зовні конформна поведінка, але не живе інтересами колективу;

4 – з переважною більшістю класу зберігає товариські відносини, дорожить громадською думкою;

5 – розвинуте почуття справедливості, товариства, взаємовиручки і взаємодопомоги.

18. Здатність критично, з позиції норм моралі і права оцінювати вчинки друзів, однолітків, однокласників:

1 – відкрите неприйняття норм моралі, права, має схвальне ставлення до цинічних антигромадських вчинків;

2 – більшою мірою орієнтується на антигромадські норми і цінності і відповідно до них оцінює вчинки оточуючих;

3 – байдуже ставлення до порушень норм суспільної моралі, права, «нейтральність» ціннісно-нормативних уявлень;

- 4 – здатний розрізняти «погане» і «добре», засуджувати і схвалювати це;
- 5 – активне неприйняття антигромадських проявів, прагнення боротися з ними.

19. Самокритичність, наявність навичок самоаналізу:

- 1 – не здібний до самоаналізу і самокритики;
- 2 – самоаналіз може іноді виявитися під впливом засудження оточуючих;
- 3 – самоаналіз відсутній або слабо виражене критичне ставлення до себе;
- 4 – самоаналіз і самокритичність виявляються, але не завжди виражаються в активних зусиллях по самовихованню;
- 5 – самоаналіз і самокритичність є основою програми самовиховання і самоудосконалення.

20. Уважне, чуйне ставлення до оточуючих, здібність до співпереживання, емпатії:

- 1 – прояв жорстокості щодо товаришів, молодших, слабких, до тварин;
- 2 – здатність скоювати жорстокі вчинки «за компанію», під впливом інших, слабо розвинута здатність до співпереживання;
- 3 – черствість, неухважність у ставленні до однокласників, товаришів, батьків;
- 4 – емпатія, співпереживання у ставленні до близьких, рідних, товаришів виражаються в співчутті, в прагненні допомогти;
- 5 – високо розвинута дієва емпатія, що виражається в здатності співпереживати чужому болю, чужій радості, чуйне реагування на стан інших людей.

21. Вольові якості. Ступінь сприйнятливості до поганого впливу. Здатність самостійно ухвалювати рішення і долати труднощі при їх виконанні:

- 1 – використання сильних вольових якостей з антигромадською метою;
- 2 – сліпе підкорення чужому негативному впливу, імпульсивна, слабка вольова регуляція поведінки;
- 3 – прагнення йти від ситуацій, що вимагають вольового початку, подолання труднощів, ухвалення рішень, опора середовищу і т.д.;
- 4 – добре виражена вольова саморегуляція, що дозволяє протистояти чужому впливу, долати труднощі зовнішнього і внутрішнього характеру;
- 5 – сильні вольові початки, що виявляються не тільки на рівні саморегуляції власної поведінки, але і в колективі, в здатності спрямовувати колективні і суспільно цінні дії.

22. Зовнішня культура поведінки. Зовнішній вигляд, культура мовлення, поведінки:

- 1 – неохайність, занедбаність одягу, зачіски, відсутність культурних навичок суспільної поведінки;
- 2 – несмак зовнішнього вигляду, бравада псевдомодним одягом, зачіскою, вульгарність манер, кич;
- 3 – байдужість до зовнішності, відсутність естетичного початку у ставленні до свого зовнішнього вигляду, до манери поведінки;
- 4 – акуратний, підтягнутий зовнішній вигляд, висока культура поведінки;
- 5 – естетична вихованість, розвинуте відчуття смаку, що виявляється в одязі, поведінці, зразка триматися.

23. Ставлення до алкоголю, наркотиків:

- 1 – зловживання алкоголем, або регулярне вживання наркотиків, токсичних речовин;
- 2 – епізодичне вживання алкоголю або наркотиків або токсичних речовин;
- 3 – нейтральне, терпиме ставлення до алкоголю, нерозуміння шкоди, яка приносить алкоголь, наркотики і токсичні речовини;
- 4 – усвідомлена відмова від вживання спиртного, наркотиків, зв'язаний з

розумінням соціальної небезпеки і шкоди для здоров'я;

5 – активна позиція в боротьбі з алкоголізацією і наркотизацією.

24. Ставлення до куріння:

1 – звичка, що закріпилася, до куріння;

2 – епізодичне куріння;

3 – стриманість від куріння завдяки заборонам батьків, вчителів;

4 – усвідомлена, самостійна відмова від куріння;

5 – активне неприйняття куріння як відносно себе, так і своїх товаришів.

25. Ставлення до нецензурних виразів:

1 – лихослів'я, вживання нецензурних виразів в суспільних місцях, у присутності дівчат, жінок, дорослих;

2 – звичне лихослів'я в крузі однолітків;

3 – епізодичне лихослів'я «випадково»;

4 – засудження лихослів'я, уникнення нецензурних виразів;

5 – активне прагнення до очищення мови, мови від лихослів'я.

Обробка результатів: після заповнення анкетного листа підраховується загальна сума балів.

Інтерпретація результатів:

Загальна кількість балів	Рівень соціальної адаптації
100–125 балів	Високий рівень адаптації
80–99 балів	Середній рівень адаптації
60–79 балів	Низький рівень адаптації
Менше 60 балів	Виражена соціальна дезадаптація

Бланк відповідей

Прізвище, ім'я _____

Рік народження, клас, школа _____

№ питання	Бал	№ питання	Бал	№ питання	Бал
1		10		19	
2		11		20	
3		12		21	
4		13		22	
5		14		23	
6		15		24	
7		16		25	
8		17			
9		18			

Підсумкова оцінка (сумарні бали): _____

Висновок: _____

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Завдання ІХ. Дайте відповіді на контрольні питання теми:

1. Які фактори визначають (детермінують) девіантну поведінку?
2. Яку роль відіграє соціальне середовище у формуванні девіантної поведінки?
3. Як впливають біологічні та психологічні чинники на появу девіантної поведінки?
4. Які існують основні теоретичні підходи до пояснення девіантної поведінки?
5. У чому полягає суть біологічного підходу до девіантної поведінки?
6. Що пропонує психологічний підхід у розумінні причин девіантної поведінки?
7. Як соціологічні теорії пояснюють появу девіації?
8. Які теорії фокусуються на впливі соціальної структури і контролю?
9. В чому суть теорії аномії Роберта Мертона?
10. Що пояснює теорія соціального контролю Тревіса Гірша?
11. Які основні положення теорії маргіналізації?
12. Як теорія взаємодії (символічного інтеракціонізму) описує девіантну поведінку?
13. Які теорії розглядають девіацію як результат навчання у групі (теорія диференційного навчання)?

Висновки: _____

Оцініть свої результати навчання за шкалою від 1 до 5, де 1 – низький, а 5 – високий.

оцінка

підпис викладача

ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ

Питання	Відповідь
1. Що таке соціальна норма?	а) особиста думка людини; б) правила поведінки, прийняті у суспільстві; в) емоційна реакція на події; г) законодавчий акт; д) випадкові дії людини
2. Яка з наведених характеристик відноситься до формальних норм?	а) відсутність санкцій; б) регулюються законом або офіційними документами; в) мають суб'єктивний характер; г) не регулюють поведінку; д) виникають стихійно
3. Соціальні норми поділяються на:	а) біологічні та культурні; б) психологічні та емоційні; в) формальні та неформальні; г) індивідуальні та масові; д) економічні та політичні
4. Соціально-вікова норма – це:	а) закон, який діє для всіх вікових груп; б) правила поведінки, характерні для певної вікової групи; в) індивідуальний вибір особи; г) випадкові звички; д) економічні вимоги
5. Хто найбільше підпадає під дію соціально-вікових норм?	а) тільки діти; б) тільки дорослі; в) усі вікові категорії; г) тільки старші люди; д) тільки підлітки
6. Яка з наведених норм є прикладом формальної норми?	а) етикет; б) правила дорожнього руху; в) моральні уявлення; г) звичаї; д) традиції

<p>7. Ненормативна (нестандартна) поведінка – це:</p>	<p>а) поведінка, що повністю відповідає соціальним нормам; б) поведінка, що відхиляється від соціальних норм; в) поведінка, що не має значення для суспільства; г) випадкові дії без мотивів; д) поведінка, схвалена законом</p>
<p>8. Яка функція соціальних норм?</p>	<p>а) регулювати поведінку людей; б) викликати конфлікти; в) ігнорувати потреби суспільства; г) забороняти всі види поведінки; д) підсилювати особисті бажання</p>
<p>9. Формальні норми – це:</p>	<p>а) моральні правила; б) правила, закріплені у законах або офіційних документах; в) звичаї та традиції; г) етичні норми; д) суб'єктивні уявлення про поведінку</p>
<p>10. Неформальні норми – це:</p>	<p>а) закони, що діють на державному рівні; б) моральні, культурні та традиційні правила поведінки; в) економічні правила; г) заборонені дії; д) письмові правила</p>
<p>11. Який приклад соціально-вікової норми для дітей?</p>	<p>а) водіння автомобіля; б) відвідування школи; в) робота на підприємстві; г) голосування на виборах; д) участь у політичних партіях</p>
<p>12. Що означає поняття «норма» у психології?</p>	<p>а) поведінка, що відповідає середньостатистичним показникам; б) законодавче правило; в) особиста думка; г) культурне явище; д) економічна категорія</p>
<p>13. Яка з наведених норм є прикладом неформальної?</p>	<p>а) закон про освіту; б) правила ввічливості; в) податкове законодавство; г) правила дорожнього руху; д) конституція</p>
<p>14. Які фактори впливають на вибір між нормативною і ненормативною поведінкою?</p>	<p>а) соціальне середовище, особисті цінності; б) випадковість; в) закони природи; г) довільність; д) мода</p>
<p>15. Як суспільство реагує на порушення соціальних норм?</p>	<p>а) ігнорує; б) винагороджує; в) накладає санкції; г) підтримує;</p>

	д) не звертає уваги
16. Яка роль соціально-вікових норм?	а) визначають обов'язки та права лише дорослих; б) формують очікувану поведінку в різні періоди життя; в) не мають жодного впливу; г) створюють економічні правила; д) визначають політичні обов'язки
17. Нормативна поведінка – це:	а) поведінка, що відповідає соціальним очікуванням і нормам; б) поведінка, що суперечить законам; в) випадкові дії; г) поведінка, що відсутня в суспільстві; д) антисоціальна поведінка
18. Які з наведених варіантів найкраще описують поняття «норма» у праві?	а) особисті вподобання; б) офіційно встановлені правила поведінки, що регулюються державою; в) соціальні очікування; г) традиції; д) етичні норми
19. Що відрізняє соціальні норми від індивідуальних звичок?	а) соціальні норми прийняті і підтримуються суспільством; б) індивідуальні звички є офіційними правилами; в) соціальні норми не впливають на поведінку; г) індивідуальні звички є обов'язковими для всіх; д) соціальні норми є випадковими
20. Яка поведінка вважається девіантною?	а) відповідна загальноприйнятим соціальним нормам; б) відхилення від соціальних норм і очікувань; в) поведінка, схвалена законом; г) поведінка, що не має наслідків; д) поведінка, яка відповідає традиціям
21. Що таке девіантна поведінка?	а) поведінка, що повністю відповідає соціальним нормам; б) випадкова реакція на ситуацію; в) поведінка, яка відхиляється від загальноприйнятих соціальних норм; г) поведінка, викликана лише фізичними захворюваннями; д) ритуалізована поведінка
22. Який із компонентів входить до структури девіантної поведінки?	а) тільки фізіологічна основа; б) мотиваційний компонент; в) архетипний компонент; г) лише біологічні особливості; д) сценічна поведінка

<p>23. Що з наведеного є прикладом негативної девіації?</p>	<p>а) високі спортивні досягнення; б) винахідницька діяльність; в) агресія, насильство; г) альтруїзм; д) самореалізація</p>
<p>24. Який із типів поведінкових відхилень притаманний підліткам найчастіше?</p>	<p>а) альтруїстичний; б) делінквентний; в) гіперактивний; г) конформістський; д) аналітичний</p>
<p>25. Що таке делінквентна поведінка?</p>	<p>а) поведінка, яка не суперечить нормам, але є емоційною; б) поведінка, що порушує правові та етичні норми; в) поведінка, яка підтримується суспільством; г) професійна поведінка; д) випадкова поведінка</p>
<p>26. Хто з учених пов'язував девіацію із поняттям «аномії»?</p>	<p>а) З. Фрейд; б) К. Роджерс; в) Е. Дюркгейм; г) Е. Еріксон; д) Дж. Ватсон</p>
<p>27. Яке поняття є найближчим за змістом до девіантної поведінки?</p>	<p>а) гармонійна поведінка; б) конструктивна поведінка; в) аномальна поведінка; г) мотиваційна поведінка; д) естетична поведінка</p>
<p>28. Патологічна поведінка характеризується:</p>	<p>а) відповідністю віковим нормам; б) наявністю психічних порушень; в) соціальною активністю; г) високим рівнем емпатії; д) гуманістичними переконаннями</p>
<p>9. Яка поведінка вважається дезадаптованою?</p>	<p>а) повністю нормативна поведінка; б) поведінка, що сприяє інтеграції у колектив; в) поведінка, яка утруднює або унеможлиблює пристосування до соціального середовища; г) поведінка, орієнтована на допомогу; д) лідерська поведінка</p>
<p>30. Деструктивна поведінка передусім спрямована на:</p>	<p>а) досягнення цілей; б) руйнування соціальних зв'язків або себе; в) пошук підтримки; г) соціальну адаптацію; д) формування авторитету</p>
<p>31. Що НЕ є видом девіантної поведінки?</p>	<p>а) асоціальна; б) протиправна; в) аддиктивна; г) інтегративна; д) аутоагресивна</p>

<p>32. Аутоагресивна поведінка передбачас:</p>	<p>а) агресію до інших; б) спокійну реакцію на стрес; в) агресію, спрямовану на себе (самопошкодження, суїцид); г) сприйняття критики; д) апатичне ставлення</p>
<p>33. Яка з форм девіантної поведінки вважається соціально позитивною?</p>	<p>а) агресія; б) кримінальні дії; в) героїзм; г) вандалізм; д) боягузтво</p>
<p>34. Девіантна поведінка у підлітків може проявлятися через:</p>	<p>а) послух; б) участь у соціальних проєктах; в) протестну активність, агресію, ізоляцію; г) повагу до норм; д) соціальну відповідальність</p>
<p>35. Що таке аддиктивна поведінка?</p>	<p>а) поведінка, спрямована на розвиток лідерства; б) залежнісна поведінка (алкоголізм, наркоманія, ігроманія тощо); в) правозаконна поведінка; г) гармонійна поведінка; д) поведінка альтруїста</p>
<p>36. Який тип девіації пов'язаний із порушенням моральних норм?</p>	<p>а) героїзм; б) винахідництво; в) асоціальна поведінка; г) інноваційність; д) патріотизм</p>
<p>37. До індивідуальних причин девіації НЕ належить:</p>	<p>а) особистісні риси; б) економічна політика держави; в) психічне здоров'я; г) біологічні особливості; д) рівень самооцінки</p>
<p>38. Кримінальна поведінка – це приклад:</p>	<p>а) морального конфлікту; б) протиправної девіації; в) конформної поведінки; г) естетичної діяльності; д) психосоціальної підтримки</p>
<p>39. До чинників, що зумовлюють девіацію, належать:</p>	<p>а) тільки фізіологічні особливості; б) тільки біологічні фактори; в) біо-психо-соціальні фактори; г) економічна стабільність; д) природні умови</p>
<p>40. Що з нижченаведеного є класифікацією девіантної поведінки?</p>	<p>а) поведінка за темпераментом; б) поведінка за культурними уподобаннями; в) асоціальна, делінквентна, аддиктивна, аутоагресивна, деструктивна; г) поведінка за кольором одягу; д) поведінка за способом навчання</p>

<p>41. Що таке детермінація в контексті девіантної поведінки?</p>	<p>а) випадкова зміна поведінки; б) залежність поведінки від погоди; в) сукупність факторів, що зумовлюють виникнення девіацій; г) наслідування модних тенденцій; д) біологічна спадковість</p>
<p>42. Який із наведених факторів належить до соціальних детермінант девіантної поведінки?</p>	<p>а) група крові; б) соціальне оточення; в) колір очей; г) тип нервової системи; д) темперамент</p>
<p>43. Біологічний підхід до пояснення девіацій акцентує увагу на:</p>	<p>а) соціальній нерівності; б) вроджених або фізіологічних особливостях людини; в) економічних реформах; г) політичному устрої; д) вихованні в сім'ї</p>
<p>44. Що означає поняття «соціальна стигматизація» у контексті девіації?</p>	<p>а) надання соціальних пільг окремим групам; б) формування лідерських якостей у групі; в) визнання особи соціально успішною; г) навішування негативного ярлика, що впливає на подальшу поведінку; д) забезпечення правової підтримки маргіналізованим верствам</p>
<p>45. Який із чинників НЕ належить до психологічних детермінант?</p>	<p>а) тривожність; б) агресивність; в) політична система держави; г) самооцінка; д) особистісні комплекси</p>
<p>46. До якого напрямку належить теорія соціального навчання А. Бандури?</p>	<p>а) біологічного; б) генетичного; в) психологічного; г) кримінологічного; д) правового</p>
<p>47. Яка теорія девіацій пояснює поведінку через навішування ярликів?</p>	<p>а) теорія напруження; б) теорія інстинктів; в) теорія аномії; г) теорія стигматизації (лейблінгу); д) конфліктологічна теорія</p>
<p>48. Представником психоаналітичного підходу до девіантної поведінки є:</p>	<p>а) З. Фрейд; б) Т. Хобс; в) К. Маркс; г) А. Маслоу; д) Е. Дюркгейм</p>
<p>49. Яке з тверджень відповідає конфліктологічній теорії?</p>	<p>а) девіація є результатом вроджених дефектів; б) девіація – результат психічної хвороби; в) девіація виникає через конфлікт цінностей між групами; г) девіація – це частина традицій; д) девіація є наслідком морального виховання</p>

<p>50. Що таке «аномія» у розумінні Е. Дюркгейма?</p>	<p>а) психічна хвороба; б) втрата пам'яті; в) стан безнормності в суспільстві; г) рівень освіти населення; д) стабільність правової системи</p>
<p>51. Теорія диференціальної асоціації (Е. Сазерленд) пояснює девіацію через:</p>	<p>а) порушення гормонального фону; б) засвоєння норм девіантної поведінки в мікрогрупі; в) суспільний конфлікт; г) вроджену агресивність; д) рівень доходу</p>
<p>52. Який чинник відносять до макросоціальних детермінант?</p>	<p>а) особистісна тривожність; б) соціально-економічна ситуація в країні; в) психічна нестійкість; г) індивідуальні риси; д) родинний конфлікт</p>
<p>53. До якого підходу належить теорія «аномії» Р. Мертона?</p>	<p>а) біологічного; б) медичного; в) соціологічного; г) економічного; д) поведінкового</p>
<p>54. Психологічні причини девіантної поведінки включають:</p>	<p>а) погану погоду; б) фрустрацію, тривожність, комплекси; в) високу заробітну плату; г) політичну активність; д) історичну пам'ять</p>
<p>55. Який із чинників можна вважати мікросоціальним?</p>	<p>а) глобальні зміни клімату; б) вплив родини та найближчого оточення; в) конституційне право; г) громадянська освіта; д) освітня реформа</p>
<p>56. Яка з наведених теорій пояснює девіантну поведінку через відсутність можливості досягти цілей легальними засобами?</p>	<p>а) теорія конфлікту; б) психоаналітична теорія; в) теорія аномії Мертона; г) теорія ярликів; д) теорія фрустрації</p>
<p>57. На думку Фрейда, джерело девіації криється у:</p>	<p>а) поганому вихованні; б) конфлікті між Ід, Его та Супер-Его; в) низькому доходу; г) соціальному тиску; д) порушенні дисципліни</p>
<p>58. Що з наведеного є прикладом соціокультурного чинника девіації?</p>	<p>а) серцеві захворювання; б) особливості темпераменту; в) культура насильства в медіа; г) психічна інертність; д) спадковість</p>
<p>59. Який із чинників найчастіше виступає провокуючим для підлітків?</p>	<p>а) соціальна структура; б) економіка; в) груповий вплив однолітків; г) тип особистості;</p>

	д) вроджені задатки
60. Яке з тверджень відповідає біологічному підходу до девіації?	а) людина вчиняє девіацію через суспільний конфлікт; б) девіантна поведінка – наслідок морального вибору; в) існують фізіологічні ознаки, що зумовлюють девіацію; г) поведінка є результатом медіа-впливу; д) девіація – наслідок освіти

**МОДУЛЬ:
«СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ
ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ»**

Практична робота № 4

Дата _____

Тема: «Психобіологічні та індивідуально-психологічні чинники поведінкових девіацій неповнолітніх»

Мета: визначити роль психобіологічних та індивідуально-психологічних чинників у формуванні девіантної поведінки неповнолітніх; навчитися аналізувати вплив особистісних характеристик, темпераменту, емоційної сфери та нейропсихологічних особливостей на відхилення в поведінці; сформувати вміння діагностувати потенційні ризики девіацій на основі індивідуально-психологічного профілю підлітка.

Ключові поняття: асоціальна поведінка, психобіологічні чинники, невроз, психопатія, акцентуація характеру, потяг, патологічні (патохарактерологічні) реакції, афективна збудливість.

Контрольні питання для усного опитування:

1. Психобіологічні передумови асоціальної поведінки.
2. Кризові явища, що характеризують психофізіологічний розвиток в підлітковому віці.
3. Ситуативні характерологічні реакції.
4. Патологічні (патохарактерологічні) реакції.
5. Порухення потягів.

Завдання практичної роботи.

РЕПРОДУКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання I. Опрацюйте лекційний матеріал.

Мета роботи: поглибити і закріпити знання матеріалу теми.

Завдання II. Творчо презентуйте питання.

Мета роботи: сформулювати цілісне уявлення про сучасні науково обґрунтовані підходи до вивчення причин, проявів і способів профілактики девіантної поведінки підлітків шляхом самостійного аналізу однієї з актуальних проблем, поглибити навички дослідницької, аналітичної та презентаційної діяльності.

Хід виконання

Підготуйте доповідь на одну з тем:

1. Психологічний портрет підлітка з асоціальною поведінкою.
 2. Психологічна травма в дитинстві: наслідки у формі поведінкових відхилень.
 3. Соціальні мережі як платформа формування девіантної поведінки.
 4. Успішні кейси соціальної реабілітації підлітків з девіантною поведінкою.
 5. Профілактика девіацій: чи працюють тренінги саморегуляції в підлітковому віці?
- Доповідь повинна супроводжуватись презентацією на 12–15 слайдів.

Завдання III. Вивчити особливості проявів психобіологічних основ девіацій у підлітковому віці.

Мета роботи: виявити рівень розуміння ключових понять (акцентуації, психопатії, потяги, афективна збудливість, реакції підлітків тощо); сформулювати цілісне уявлення про психобіологічні основи девіацій у підлітковому віці; навчитися самостійно аналізувати передумови поведінкових порушень; закріпити вміння розрізняти терміни, класифікації та прояви різних форм девіантної поведінки.

Хід виконання.

1. Виберіть правильний варіант (1 із 5) і підкресліть його або позначте цифрою (наприклад: 1), 2), тощо).

1. Крайні варіанти норми, за яких окремі риси характеру надмірно посилені – це ...

- 1) психопатії;
- 2) акцентуації;
- 3) порушення потягів;
- 4) патохарактерологічні риси;
- 5) проступки.

2. Яка з ознак не характеризує акцентуації характеру

- 1) виявляються упродовж всього життя;
- 2) прояви особливостей характеру у певних ситуаціях;
- 3) декомпенсація виникає лише на психотравмуючу ситуацію;
- 4) рідко виникає соціальна дезадаптація;
- 5) мають місце здебільшого в підлітковому віці.

3. Яку позицію доцільно обрати соціальному педагогу під час бесіди з дитиною?

- 1) позиція контролера;
- 2) позиція товариша;

- 3) позиція батьківської фігури;
- 4) позиція уважного співрозмовника;
- 5) позиція рівноправного партнера.

4. Що передбачає реакція групування у підлітків?

1) прагнення компенсувати власну неспроможність в одній сфері досягненнями в іншій;

- 2) формування девіантних субкультур;
- 3) створення неформальних підліткових угруповань із певним стилем поведінки;
- 4) будь-які форми дитячих об'єднань;
- 5) об'єднання підлітків навколо авторитетного лідера.

5. У чому проявляється суть реакцій відмови у підлітків?

- 1) у відкритому запереченні вимог дорослих;
- 2) у поведінці, яка прямо протилежна впливу родини;
- 3) у прагненні компенсувати слабкі сторони успіхами в інших галузях;
- 4) у відмові від звичних норм, контактів, обов'язків;
- 5) у свідомому ігноруванні допомоги дорослих.

6. Які характерні риси мають порушення потягів?

- 1) вони мають негативну спрямованість;
- 2) проявляються у великому розмаїтті форм;
- 3) мають глибинну, несвідому природу;
- 4) виникають ситуативно;
- 5) спричинені психічними порушеннями.

7. Який з варіантів не належить до порушень потягів?

- 1) потяг до бродяжництва;
- 2) потяг до жебракування;
- 3) потяг до підпалювання;
- 4) потяг до крадіжок;
- 5) потяг до вживання алкогольних напоїв.

8. Які типи втеч з дому виділяють у підлітків?

- 1) імпульсивні, патологічні;
- 2) імпульсивні, демонстративні, регулярні;
- 3) регулярні, випадкові, ситуативні;
- 4) імпульсивні, емансипаційні, демонстративні;
- 5) ситуативні, випадкові, патологічні.

9. Що означає абревіатура САЗ у контексті підліткової девіації?

- 1) симптоми адиктивної залежності;
- 2) симптоми агресивного збудження;
- 3) сукупність асоціальних зривів;
- 4) синдром афективної залежності;
- 5) синдром афективної збудливості.

10. Якими можуть бути поведінкові відхилення при афективних порушеннях?

- 1) вродженими або набутими;
- 2) біологічними та соціальними;
- 3) патологічними та непатологічними;
- 4) хворобливими та прийнятними;
- 5) соціально та особистісно небезпечними.

11. Нетривалі афективні спалахи, опозиційна налаштованість проти батьків, відсутність немотивованих коливань поведінки – це ознаки ...

- 1) паталогічної афективної збудливості;
- 2) непаталогічної афективної збудливості;

- 3) паталогічної психічної нестійкості;
- 4) непаталогічної психічної нестійкості;
- 5) гіперактивності.

2. Уважно прочитайте кожне питання та дайте чітку, логічну відповідь відповідно до навчального матеріалу. У питаннях, що вимагають доведення (напр. п. 13, 21), обов'язково наведіть приклади, обґрунтування або короткий аналіз.

12. Психобіологічні передумови асоціальної поведінки – це _____

13. Доведіть що стан нервово-психічного здоров'я, нервово-психічні захворювання є передумовою девіацій неповнолітніх _____

14. Перерахуйте кризові явища, що характеризують психофізіологічний розвиток в підлітковому віці _____

15. Ситуативні характерологічні реакції – це _____

16. Охарактеризуйте реакції підлітка, зумовлені формуванням сексуального потягу _____

17. Акцентуація характеру – це _____

18. Психопатії – це _____

19. Неврози – це _____

20. Перерахуйте види неврозів: _____

21. Доведіть, що неврози можуть стати детермінантами девіантної поведінки у підлітковому віці _____

21. Порушення потягів – це _____

22. Чим відрізняється потяг від захоплення _____

24. Перерахуйте потяги які практично не суперечать загально прийнятій моралі та не завдають прямої фізичної чи психологічної шкоди оточуючим _____

25. До розладів потягів, які проявляються вираженими відхиленнями в поведінці, відносять _____

Завдання IV. Вивчити психобіологічні чинники асоціальної поведінки.

Мета роботи: сформувати цілісне уявлення про роль психобіологічних чинників у формуванні асоціальної поведінки неповнолітніх; розвинути вміння аналізувати наукові джерела, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між біологічними, психологічними та поведінковими проявами, а також візуалізувати ці взаємозв'язки у вигляді схематичних моделей (карт чинників).

Хід виконання.

1. Проаналізуйте наукові джерела (статті, підручники, монографії) щодо ролі спадковості, особливостей нервової системи та мозкових дисфункцій у формуванні асоціальної поведінки.

2. Побудуйте карту чинників: **біологічні** → **психологічні** → **поведінкові прояви**.

Завдання V. Вивчити психологічні особливості підліткового віку через аналіз типових проявів вікової кризи.

Мета роботи: сприяти глибшому розумінню психологічних особливостей підліткового віку через аналіз типових проявів вікової кризи; розвинути навички виявлення причин дезадаптивної поведінки та формування обґрунтованих рекомендацій щодо корекційного впливу.

Хід виконання.

1. Проведіть аналіз типових скарг і проявів кризи підліткового віку (емоційні зриви, зміни в мотивації, протиріччя в самооцінці тощо).

2. Оформіть висновки у вигляді таблиці: **Прояв** → **Можлива причина** → **Рекомендована корекційна дія.**

Аналіз типових скарг і проявів кризи підліткового віку

Прояв	Можлива причина	Рекомендована корекційна дія
Часті емоційні зриви (плач, гнів, злість)		
Зниження мотивації до навчання		
Занижена або нестабільна самооцінка		
Ізоляція, замкненість		
Конфліктність у спілкуванні з батьками		
Демонстративна поведінка		
Ігнорування правил, порушення дисципліни		
Часті зміни настрою		
Залежність від думки однолітків		
Спроби самоствердження через ризиковану поведінку		

Завдання VI. Вивчити особливості ситуативних характерологічних реакцій у підлітковому віці.

Мета роботи: сформуванню розуміння особливостей ситуативних характерологічних реакцій у підлітковому віці (реакції емансипації, групування, компенсації, протесту), навчити розпізнавати їх у поведінці дітей

та підлітків на основі реальних чи вигаданих прикладів; розвинути навички аналізу поведінкових сценаріїв у конфліктних ситуаціях та вміння диференціювати ситуативні реакції з метою корекційної і профілактичної роботи.

Хід виконання.

1. Ознайомтесь з видами ситуативних реакцій (реакція емансипації, групування, компенсації, протесту).
2. Розгляньте приклади (з фільмів, підручників, спостережень), класифікуйте їх відповідно до типу реакції, заповнивши таблицю.

Класифікація прикладів за типами реакцій:

Приклад (з фільмів/спостережень)	Тип реакції	Пояснення
Підліток із фільму « <i>Rebel Without a Cause</i> » бунтує проти батьків	Реакція протесту	Відкрите неприйняття авторитету дорослих
Учень, якого не приймають у класі, стає відмінником	Реакція компенсації	Компенсує соціальне відторгнення академічними досягненнями

3. Побудуйте «поведінковий сценарій» – як учень може відреагувати у типових конфліктних ситуаціях і які форми реагування будуть ситуативними.

Приклад побудови поведінкового сценарію:

Типова ситуація: вчитель робить учню зауваження за неготовність до уроку.

Тип реакції	Сценарій поведінки	Пояснення
Емансипація	«Я сам вирішую, коли мені готуватись. Це моя справа!»	Демонстрація автономії
Протест	«Чому ви до мене чіпляєтесь?! Інші теж нічого не зробили!»	Активне заперечення
Компенсація	«Так, я не зробив домашнє, але я сам написав доповідь з іншого предмету!»	Спроба виправдати себе
Групування	«А ще Андрій і Катя нічого не зробили – запитайте їх!»	Пошук підтримки в групі

Завдання VII. Вивчити особливості прояву патологічних характерологічних реакцій.

Мета роботи: сформувати розуміння відмінностей між ситуативними та патологічними поведінковими реакціями підлітків; навчити класифікувати поведінкові прояви відповідно до їх характеру та тяжкості; розвивати навички диференціації випадків, які потребують педагогічної підтримки або спеціалізованої психологічної/психіатричної допомоги.

Хід виконання.

1. Визначте відмінності між ситуативними і патологічними реакціями (реакції афективного вибуху, дезорганізації поведінки, аутоагресії тощо), заповнивши таблицю:

Ознака	Ситуативні реакції	Патологічні реакції
Причина		
Тривалість		
Ступінь вираженості		
Соціальна адаптація		
Необхідність фахового втручання		

2. Ознайомтесь із короткими кейсами, де описані поведінкові порушення, і класифікуйте їх.

Класифікація кейсів поведінкових порушень:

Кейс 1: Підліток на уроці не реагує на зауваження вчителя, демонстративно ігнорує завдання, жбурляє ручку.

Класифікація: _____

Рекомендовано: _____

Кейс 2: Учениця порізала руку після конфлікту з батьками, не бажає спілкуватися, плаче, ізолюється.

Класифікація: _____

Рекомендовано: _____

Кейс 3: Підліток прагне відокремитись від батьківської опіки, самостійно ухвалює рішення, вступає в дискусії.

Класифікація: _____

Рекомендовано: _____

Кейс 4: Хлопець спалахує на будь-яке зауваження, кричить, може штовхнути однокласника, але пізніше щиро шкодує.

Класифікація: _____

Рекомендовано: _____

Завдання VIII. Вивчити природу та види порушених потягів у дітей і підлітків.

Мета роботи: сформувати цілісне уявлення про природу та види порушених потягів у дітей і підлітків, навчити аналізувати їх прояви та причини виникнення, розвинути навички складання індивідуального плану корекційної роботи й формувати ефективну систему профілактики девіантної поведінки в освітньому середовищі.

4. Запропонуйте систему профілактики для освітнього середовища.

Рівень профілактики	Заходи
Первинна (загальна)	
Вторинна (група ризику)	
Третинна (робота з проблемними підлітками)	

Завдання ІХ. Вивчити природу та види порушених потягів у дітей і підлітків.
Мета роботи: сформувати цілісне уявлення про природу та види порушених потягів у дітей і підлітків, навчити аналізувати їх прояви та причини виникнення, розвинути навички складання індивідуального плану корекційної роботи й сформувати ефективну систему профілактики девіантної поведінки в освітньому середовищі.

Хід виконання.

1. Проаналізуйте описану ситуацію.

Ситуація: до психолога звернулась мама 11-річної Тані О. Жінка висловлює занепокоєння через нестабільний емоційний стан доньки: дівчинка протягом дня може кілька разів різко змінювати настрій. Вона часто плаче, гостро реагує на зміну інтонації у спілкуванні з подругами – сприймає це як образу. Подібні емоційні коливання спостерігаються й удома: вони залежать від того, як складаються стосунки з батьком і молодшим братом, а також від зовнішніх подразників – переглянутих телепередач чи прослуханої музики. Навчання в Тані загалом успішне, однак результати нестабільні, бо залежні від її настрою. Мати занепокоєна: її турбує, чи не почала донька вживати психоактивні речовини.

2. Визначте можливі причини відхилень у поведінці дитини.

Причини: _____

3. Окресліть основні психологічні особливості неповнолітньої _____

4. Зробіть припущення щодо зовнішніх чинників (наприклад, сімейне оточення), які могли вплинути на формування такої поведінки _____

5. Встановіть, який тип девіантної поведінки спостерігається у дитини. Обґрунтуйте свою думку, спираючись на характерні ознаки _____

6. Сформулюйте рекомендації щодо психолого-педагогічної підтримки дитини у цій ситуації.

Рекомендації: _____

ДІЯЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання X. Визначити акцентуацію характеру.

Мета роботи: визначити індивідуальні особливості характеру шляхом виявлення домінуючих типів акцентуацій за допомогою психологічного опитувальника.

Хід виконання.

Опрацюйте та апробуйте діагностичну методикау.

Методика визначення акцентуації характеру (К. Леонгард та Х. Смішек)

Інструкція: Вам пропонується серія з 97 тверджень. На кожне з них дайте відповідь «так» або «ні», не задумуючись надто довго. Тобто, поставте у відповідній комірці напроти питання знак «+» або «-». У цьому опитувальнику немає правильних чи неправильних відповідей – важливо лише ваше щире ставлення до кожного твердження.

Питання опитувальника:

Так	Ні	Зміст питання
		1. Чи зазвичай ви перебуваєте в гарному, спокійному настрої?
		2. Ви часто сприймаєте слова інших людей надто близько до серця?
		3. Вам легко розплакатися в емоційних ситуаціях?
		4. Після завершення справи ви часто сумніваєтесь, чи все зробили правильно, й повертаєтесь, щоб перевірити?
		5. Ви вважаєте себе таким же відважним, як більшість ваших однолітків?
		6. У вас часто трапляються раптові зміни настрою – наприклад, щойно були радісні, а вже сумні?
		7. Ви часто привертаєте увагу інших під час свят чи розваг?
		8. Бувають дні, коли ви без особливої причини стаєте дратівливими, і людям краще вас не чіпати?
		9. Ви зазвичай одразу відповідаєте на повідомлення або листи після того, як їх прочитали?

	10. Ви сприймаєте себе як серйозну і відповідальну людину?
	11.Ви можете настільки захопитися якоюсь справою чи ідеєю, що інше для вас втрачає значення?
	12.Ви енергійні й ініціативні в справах чи навчанні?
	13.Ви швидко відпускаєте образи й не тримаєте зла?
	14.Чи вважаєте ви себе добросердечним і чуйним до інших?
	15.Коли ви кладете лист у скриньку, чи маєте звичку перевірити, чи він справді впав усередину?
	16.Чи прагнете ви бути першим (кращим) у навчанні, роботі або змаганнях через своє честолюбство?
	17.Ви боялися в дитинстві грози або собак?
	18.Вам буває смішно від грубих або недоречних жартів?
	19.Чи вважають вас інші надмірно точним або надто прискіпливим у дрібницях?
	20.Ваш настрій значною мірою залежить від того, що відбувається навколо вас?
	21.Ви відчуваєте, що оточуючі ставляться до вас із симпатією?
	22.Ви часто дієте під впливом сильних емоційних поривів чи внутрішніх спонукань?
	23.Ваш настрій зазвичай трохи пригнічений або сумний?
	24.Чи доводилось вам плакати через сильне емоційне потрясіння?
	25.Вам важко довго залишатися на одному місці без руху?
	26.Ви зазвичай відстоюєте свої права, коли відчуваєте несправедливість щодо себе?
	27.Ви іноді схильні хизуватися своїми досягненнями чи здібностями?
	28.Якщо виникне необхідність, ви змогли б самостійно вбити домашню тварину або птаха?
	29.Вас дратують дрібниці, наприклад, нерівно повішена штора, і ви стараетесь це виправити?
	30.У дитинстві вам було страшно залишатися вдома на самоті?
	31.Ваш настрій іноді різко псується без очевидної причини?
	32.Ви коли-небудь досягали значних успіхів у певній справі та були серед найкращих?
	33.Ви легко виходите з себе або швидко роздратовуєтесь?
	34.Ви можете бути жартівливими, грайливими й веселими?
	35.Чи бувають у вас моменти, коли ви відчуваєте надзвичайне щастя або піднесення?
	36.Ви змогли б упевнено й із задоволенням вести розважальну програму або виступати в ролі ведучого?
	37.Ви коли-небудь говорили неправду — навіть з незначного приводу?
	38.Ви звикли відкрито висловлювати свою думку про людей прямо в обличчя?
	39.Ви спокійно ставитесь до вигляду крові?
	40.Вам до душі робота, за яку ви повністю відповідаєте особисто?
	41.Ви зазвичай не мовчите, коли бачите, що когось несправедливо ображають, і готові заступитися?
	42.Вас турбує або лякає необхідність спуститися в темне підвальне приміщення або зайти до темної кімнати на самоті?
	43.Вам подобається кропітка, точна робота, що вимагає посидючості,

	більше, ніж завдання, які можна виконати швидко й без особливих зусиль?
	44. Ви дуже відкриті, легко знаходите спільну мову з людьми та любите спілкуватися?
	45. Вам подобалося виступати перед класом у школі, наприклад, декламуючи вірші?
	46. У дитинстві вам траплялося тікати з дому?
	47. Ви без вагань поступаєте місцем старшим у громадському транспорті?
	48. Чи бувають моменти, коли вам здається, що життя дуже складне й виснажливе?
	49. Чи траплялося вам так емоційно переживати конфліктну ситуацію, що ви не могли піти до школи або на роботу?
	50. У разі невдачі ви здатні зберегти позитивне ставлення та почуття гумору?
	51. Якщо ви з кимось посварилися, ви намагаєтесь зробити перший крок до примирення?
	52. Ви дуже любите тварин і проявляєте до них турботу?
	53. Ви іноді повертаєтесь додому, щоб переконатися, що точно вимкнули газ, світло чи інші прилади?
	54. Вас коли-небудь переслідували тривожні думки про те, що з вами або вашими близькими може щось погане статися?
	55. Ваш настрій помітно змінюється в залежності від погоди?
	56. Вам складно виступати перед великою кількістю людей?
	57. Якщо ви сильно розсердитесь на когось, чи можете ви вдатися до фізичної агресії?
	58. Ви щиро насолоджуєтесь гучними святами, вечірками й веселими заходами?
	59. Ви зазвичай говорите все, що думаєте, навіть якщо це може комусь не сподобатися?
	60. Після сильного розчарування ви можете впасти у глибокий смуток або навіть відчай?
	61. Вам подобається брати на себе відповідальність за організацію будь-яких заходів чи справ?
	62. Ви зазвичай не зупиняєтесь перед труднощами, коли прямуєте до поставленої мети?
	63. Чи бувало, що ви відчували внутрішнє задоволення через невдачі людей, які вам не подобаються?
	64. Чи може вас настільки зворушити трагічний фільм, що на очах з'являться сльози?
	65. Чи буває, що ви довго не можете заснути через думки про минуле або про завтрашній день?
	66. Чи часто в шкільні роки ви підказували або дозволяли списувати іншим учням?
	67. Чи змогли б ви без страху пройти самі вночі через кладовище?
	68. Якщо б вам випадково видали більше грошей, ви б без вагань повернули зайву суму?
	69. Вам важливо, щоб кожна річ у вашому домі завжди була на своєму місці?
	70. Чи бувало так, що ввечері ви засинали у гарному настрої, а вранці

	прокидалися в поганому настрої без видимої причини?
	71. Вам легко адаптуватися до нових умов чи змін у житті?
	72. У вас часто бувають напади запаморочення?
	73. Ви часто смієтеся і легко реагуєте на гумор?
	74. Чи вдається вам поводитися приязно з людиною, до якої насправді маєте негативне ставлення, так, що інші цього не помічають?
	75. Ви енергійна та активна людина?
	76. Ви глибоко переживаєте випадки несправедливого ставлення до себе чи інших?
	77. Ви маєте щиру любов до природи та отримуєте задоволення від спілкування з нею?
	78. Чи маєте ви звичку перевіряти перед сном або виходом з дому – чи вимкнено світло, закрито крани, зачинено двері?
	79. Ви схильні до страхів, часто лякаєтеся?
	80. Чи змінює алкогольний напій ваш емоційний стан або настрої?
	81. Ви охоче берете участь у творчих гуртках або аматорських виставах?
	82. Чи виникає у вас бажання поїхати далеко від дому, змінити обстановку?
	83. Чи часто ви дивитеся на життя з деякою долею песимізму?
	84. Ваш настрої часто змінюється – від радості до смутку – без особливих причин?
	85. Ви вмієте розважати людей і часто є душею компанії?
	86. Ви довго пам'ятаєте образи, злість або роздратування після конфліктів?
	87. Ви сильно і тривало переживаєте емоційний стан інших людей?
	88. Ви легко визнаєте обґрунтовані зауваження на свою адресу?
	89. Якщо в записах зошита з'являється помилка чи пляма, ви схильні переписувати все заново?
	90. Ви частіше з обережністю і недовірою ставитеся до інших, ніж проявляєте довіру?
	91. Чи часто вам сняться кошмарні сни або тривожні сновидіння?
	92. Чи бувають у вас нав'язливі тривожні думки, наприклад, що ви можете раптово стрибнути з перону перед поїздом або вистрибнути з вікна високої будівлі?
	93. Ви стаєте більш веселим і життєрадісним, коли перебуваєте в компанії веселих людей?
	94. Вам не властиво довго замислюватися над складними проблемами, а якщо ви й розмірковуєте над ними, то недовго?
	95. Чи буває так, що після вживання алкоголю ви здійснюєте раптові, необдумані вчинки?
	96. Під час розмови ви більше слухаєте, ніж говорите?
	97. Якщо вам потрібно зіграти чиюсь роль, ви настільки занурюєтеся в образ, що тимчасово забуваєте про себе?

Обробка результатів:

Підрахуйте кількість відповідей, які збігаються з ключовими для кожного типу акцентуації характеру, включаючи показник щирості. Отримані кількісні значення слід помножити на відповідний коефіцієнт для кожного типу.

Якщо підсумковий бал менший за 8, акцентуація за відповідним типом вважається невираженою. Значення в межах від 8 до 12 балів свідчать про середній рівень

вираженості. Якщо результат перевищує 12, це говорить про наявність акцентуації характеру, а показник понад 18 (максимально можливий – 24) вказує на яскраво виражену акцентуацію.

Що стосується шкали щирості, то максимальний бал за нею становить 9. Якщо отримано від 0 до 3 балів – відповіді вважаються щирими. При результаті від 4 до 6 балів існує сумнів у щирості відповідей. Якщо ж сума становить 7–9 балів, то відповіді вважаються недостовірними, і результати тесту не можна вважати надійними.

Ключ до опитувальника

Тип акцентуації	Коефіцієнт	Питання, на які отримана відповідь «так»	Питання, на які отримана відповідь «ні»
Демонстративний (?)	2	7,21,24,32,45,49,71,74,81,94,97	56
Педантичний (?)	2	4,15,19,29,43,53,65,69,78,89,92	40
Гіпертимічний (?)	3	1,12,25,36,50,61,75,85	–
Дистимічний (?)	3	10,23,48,83,96	34,58,73
Циклотимічний (?)	3	6,20,31,44,55,70,80,93	–
Екзальтований (?)	6	11,35,60,84	–
«Застрягаючий» (?)	2	2,16,26,38,41,62,76,86,90	13,51,66
Збудливий (?)	3	8,22,33,46,57,72,82,95	–
Стурбований (?)	3	17,30,42,54,79,91	5,67
Емотивний (?)	3	3,14,52,64,77,87	28,39
Щирість (менше 5) (?)	1	9,47,59,68,88	18,27,37,63

Інтерпретація результатів.

1. Гіпертимний тип.

Особи цього типу зазвичай перебувають у піднесеному настрої, сповнені оптимізму, надзвичайно товариські та активні. Вони легко переключаються з одного завдання на інше, однак часто не доводять розпочате до завершення. Їм бракує дисципліни, вони можуть бути необов'язковими, не завжди дотримуються моральних норм, а також мають завищену самооцінку. Такі люди схильні до конфліктів і часто самі їх провокують.

2. Дистимний тип.

Цей тип є протилежністю гіпертимного. Для нього характерний пригнічений настрій, замкненість, схильність до усамітнення. Такі люди не прагнуть до спілкування, мають низьку самооцінку, рідко вступають у конфлікти. Водночас для них важливими є дружба, чесність і справедливість.

3. Циклоїдний тип.

Люди цього типу переживають часті зміни настрою: від активного й піднесеного стану до пригніченого і замкнутого. У період емоційного підйому вони поведуться як гіпертими, а в періоди спаду – як дистими. Самооцінка коливається, у конфліктних ситуаціях поведінка непередбачувана.

4. Збудливий тип.

Такі особи малоконтактні, схильні до дратівливості, нестриманості та грубості. В колективі можуть бути конфліктними, виявляють авторитарність у сімейному житті. У спокійному стані – сумлінні й акуратні, але при емоційному збудженні легко втрачають контроль над собою, часто стають ініціаторами конфліктів і поведуться агресивно.

5. Застраючий тип.

Ці люди помірно товариські, мають схильність до моралізування й домінування. Вони прагнуть досягнення високих результатів, вразливі до соціальної несправедливості,

образливі та підозрілі, можуть бути мстивими й ревнивими. Часто самі починають конфлікти, в яких поведуться активно, але їх самооцінка часто не відповідає реальності.

6. Педантичний тип.

Представники цього типу відрізняються акуратністю, відповідальністю та серйозністю. Вони схильні дотримуватися формальних правил, не прагнуть до лідерства, рідко вступають у конфлікти, однак їх надмірна прискіпливість може викликати суперечки. У конфліктних ситуаціях зазвичай пасивні.

7. Тривожний тип.

Люди з тривожною акцентуацією зазвичай сором'язливі, невпевнені в собі, схильні до заниження самооцінки. Вони доброзичливі, самокритичні, старанні, не схильні до конфліктів і, якщо вони виникають, зазвичай уникають їх або йдуть на поступки.

8. Емотивний тип.

Для представників цього типу характерне прагнення до тісного спілкування з вузьким колом близьких людей. Вони надзвичайно чутливі, емоційні, часто розчулені. Їм притаманні доброта, співчуття, відповідальність, ретельність. У конфліктах пасивні та зазвичай поступаються.

9. Демонстративний тип.

Ці особи легко встановлюють контакти, прагнуть бути в центрі уваги, мають сильну потребу в визнанні, схильні до маніпуляцій. Вони артистичні, ввічливі, але часто егоїстичні, нещирі, схильні до перебільшення. Часто конфліктують і виявляють активність у суперечках.

10. Екзальтований тип.

Цей тип характеризується надзвичайною емоційністю та вразливістю. Такі люди дуже товариські, відкриті, захоплені, енергійні. Вони швидко реагують на події, часто закохуються, глибоко прив'язуються до друзів, їх настрої змінюються під впливом моменту.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Завдання XI. Дайте відповіді на контрольні питання теми:

1. Які біологічні чинники можуть впливати на формування девіантної поведінки у підлітків?
2. Як спадковість і тип нервової системи пов'язані з асоціальною поведінкою?
3. Чому підлітковий вік вважається критичним періодом у розвитку особистості?
4. Що таке ситуаційна характерологічна реакція?
5. Які види характерологічних реакцій розрізняють у підлітків?
6. Як впливає середовище на прояви тимчасових поведінкових відхилень?
7. Чим відрізняються патологічні реакції від ситуативних?
8. Які основні види патохарактерологічних реакцій виділяють у психіатрії?
9. Як акцентуації характеру можуть переходити у патологію?
10. Які порушення потягів найчастіше трапляються у підлітковому віці?
11. У чому полягає психологічна сутність порушень харчових, статевих і агресивних потягів?
12. Як діагностують і коригують порушення потягів у неповнолітніх?

Висновки: _____

Оцініть свої результати навчання за шкалою від 1 до 5, де 1 – низький, а 5 – високий.

<p><u>ЗНАННЯ</u></p> <p>1 2 3 4 5</p>	<p><u>УМІННЯ</u></p> <p>1 2 3 4 5</p>	<p><u>ГОТОВНІСТЬ ДО САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</u></p> <p>1 2 3 4 5</p>
--	--	--

оцінка

підпис викладача

Практична робота № 5

Дата _____

Тема: «Важковихованість та важконаучуваність як чинники виникнення відхилень у поведінці»

Мета: проаналізувати психологічні особливості важковиховуваних і важконаучуваних підлітків як груп ризику щодо формування девіантної поведінки; визначити основні причини та чинники, що зумовлюють труднощі у вихованні й навчанні; навчитися розрізняти прояви важковиховуваності й важконаучуваності та розробляти педагогічні підходи до їх корекції та профілактики поведінкових відхилень.

Ключові поняття: вихованість, педагогічна занедбаність, психологічна підтримка, соціалізація.

Контрольні питання для усного опитування:

1. Вихованість та її ознаки.
2. Вихованість, ознаки різних рівнів вихованості.
3. Педагогічна занедбаність, ознаки та стадії.
4. Важковихованість, прояви, відхилення у поведінці, профілактика.

5. Суміжні поняття.

Завдання практичної роботи.

РЕПРОДУКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання I. Опрацюйте лекційний матеріал.

Мета роботи: поглибити і закріпити знання матеріалу теми.

Завдання II. Творчо презентуйте питання.

Мета роботи: сформувати цілісне уявлення про природу, особливості та причини виникнення важковиховуваності у дітей і підлітків; розвинути вміння аналізувати психологічні та соціально-педагогічні чинники девіантної поведінки; навчитися визначати та описувати характерні риси важковиховуваної дитини, а також опанувати підходи до профілактики й подолання педагогічної занедбаності, навчальних труднощів і агресивних проявів.

Хід виконання

Підготуйте доповідь на одну з тем:

1. Психологічний портрет важковиховуваної дитини.
2. Педагогічна занедбаність як передумова асоціальної поведінки.
3. Взаємозв'язок навчальних труднощів з поведінковими девіаціями.
4. Агресивність як прояв важковиховуваності: причини та шляхи подолання.

Доповідь повинна супроводжуватись презентацією на 12–15 слайдів.

Завдання III. Ознайомитесь з особливостями важковиховуваності та важконаучуваності як чинниками виникнення відхилень у поведінці.

Мета роботи: закріпити знання з теми, перевірити розуміння основних понять, типів, проявів і чинників важковиховуваності; розвивати навички аналітичного мислення та застосування теоретичного матеріалу на практиці.

Хід виконання.

1. Ознайомтеся з тестовими завданнями (питаннями 1–17), наведеними нище.
2. Уважно прочитайте кожне запитання та виберіть один правильний варіант відповіді.

1. Хто належить до категорії важковиховуваних дітей?

- 1) Здорові діти з порушеннями поведінки
- 2) Діти, що мають труднощі в навчанні
- 3) Діти з порушеннями розвитку та поведінки
- 4) Діти, які легко піддаються вихованню
- 5) Діти, яких знехтували школа і батьки

2. Які типи важковиховуваності виділяють у дітей?

- 1) Педагогічна занедбаність, ситуативна важковиховуваність, адиктивність
- 2) Адиктивність, девіантність, конформізм
- 3) Адиктивність, девіантність, педагогічна занедбаність
- 4) Власне важковиховуваність, ситуативна важковиховуваність, вихованість
- 5) Педагогічна занедбаність, ситуативна, власне важковиховуваність

3. Які існують ступені важковиховуваності?

- 1) Низький, середній, глибокий

- 2) Низький, середній, високий
- 3) Легкий, середній, глибокий
- 4) Легкий, помірний, глибокий
- 5) Низький, помірний, глибокий

4. Що належить до причин важковихованості дітей?

- 1) Умови соціального розвитку
- 2) Недоліки сімейного та шкільного виховання, внутрішні конфлікти
- 3) Мотивація особистості
- 4) Наслідки відхилень у поведінці
- 5) Соціальні фактори впливу на дитину

5. Які підлітки чинять опір виховним впливам через низький рівень морального розвитку?

- 1) Емоційно нестійкі
- 2) Важковиховувані
- 3) Ситуативно важковиховувані
- 4) Педагогічно занедбані
- 5) Власне важковиховувані

6. Хто такі власне важковиховувані підлітки?

- 1) З особливостями психічного розвитку
- 2) Яких невміло виховували
- 3) З негативними утвореннями в структурі особистості
- 4) З несформованими особистісними якостями
- 5) Які постійно порушують поведінку

7. Ситуативно важковиховувані – це підлітки:

- 1) Які негативно поведуться лише в окремих ситуаціях
- 2) Поведінку яких важко контролювати у певних умовах
- 3) Із тимчасовими психічними відхиленнями
- 4) Із нестійкими особистісними якостями
- 5) Що зазнали невдалого виховання

8. Що є характеристикою негативних рис характеру?

- 1) Спричиняють девіантну поведінку
- 2) Виявляють нездатність зрозуміти інших
- 3) Пов'язані з агресією
- 4) породжують утриманські установки
- 5) Проявляються у нехтуванні інтересами інших

9. Який рівень не належить до ступенів вихованості?

- 1) Дуже низький
- 2) Низький
- 3) Середній
- 4) Високий
- 5) Дуже високий

10. Що не входить до етапів вивчення вихованості учнів?

- 1) Узгодження завдань виховання в педагогічному колективі
- 2) Ознайомлення з методиками
- 3) Підбиття підсумків виховання
- 4) Залучення учнів до самоаналізу
- 5) Спостереження без певної мети

11. Як називається тип спрямованості дитини, яка не дотримується обіцянок і не думає про майбутнє?

- 1) Егоцентрична спрямованість

- 2) Орієнтована на задоволення
- 3) Нестійка спрямованість
- 4) Стабільна спрямованість
- 5) Змішана (позитивно-негативна)

12. Які стадії має формування девіантної поведінки?

- 1) Поведінкові порушення, проблеми виховання, мислення
- 2) Вади уявлень, вчинків, поведінки
- 3) Поведінкові відхилення, особистісні вади, негативні риси
- 4) Погляди, поведінка, риси особистості
- 5) Негативне мислення, риси, вчинки

13. Що є результатом типових помилок у вихованні й розвитку дитини?

- 1) Погані уявлення
- 2) Негативні риси
- 3) Негативні думки
- 4) Вади мислення
- 5) Особистісні недоліки

14. Що таке недоліки поведінки?

- 1) Ознака відсутності досвіду правильної поведінки
- 2) Вияв негативних особистісних якостей
- 3) Первинні форми порушень поведінки
- 4) Початок правопорушення
- 5) Один із симптомів важковиховуваності

15. Твори, ігри на самопізнання – це:

- 1) Форми профілактики важковиховуваності
- 2) Засоби корекції поведінки
- 3) Методи самопізнання й самооцінки
- 4) Засоби самоконтролю
- 5) Методи психологічної діагностики

16. Які типи ставлення важковиховуваного до соціального середовища виділяють?

- 1) Інертне, байдуже, вороже
- 2) Пасивне, позитивне, незріле
- 3) Пасивне, позитивне, суперечливе
- 4) Інертне, пристосовницьке, суперечливе, вороже
- 5) Інертне, байдужне, пасивне, вороже

17. Який із варіантів не є рівнем спрямованості особистості?

- 1) Нестійка спрямованість
- 2) Позитивна спрямованість
- 3) Орієнтація на себе
- 4) Конфліктна спрямованість
- 5) Негативна спрямованість

3. Обґрунтуйте 2–3 обрані вами відповіді, пояснивши, чому вважаєте їх правильними _____

4. На основі результатів тестування зробіть **висновок**: які аспекти теми ви засвоїли добре, а які потребують додаткового опрацювання _____

Завдання IV. Порівняти суміжні поняття.

Мета роботи: сформувати вміння розрізняти та порівнювати ключові педагогічні поняття, пов'язані з проблемами виховання дітей та підлітків; поглибити розуміння характеру поведінкових відхилень та причин їх виникнення; розвивати навички аналітичного мислення й застосування теоретичних знань у практичній педагогічній діяльності.

Хід виконання.

1. Поясніть поняття:

Важковиховуваність – _____

Педагогічна занедбаність – _____

Девіантна поведінка – _____

Деліквентна поведінка – _____

2. Порівняйте поняття, відобразивши його у таблиці:

Поняття	Характеристика	Рівень небезпеки	Джерело відхилення
Важковиховуваність			
Педагогічна занедбаність			
Девіантна поведінка			

Деліквентна поведінка			
-----------------------	--	--	--

3. Складіть карту понять або створіть інфографіку, що відображає взаємозв'язки між ними.

Завдання V. Вивчити основні ознаки вихованості учнів.

Мета роботи: сформувати вміння аналізувати рівень вихованості учнів, визначати її основні ознаки, виявляти приклади поведінки, що свідчать про сформованість вихованих якостей, а також підбирати ефективні педагогічні прийоми для розвитку вихованості в учнів шкільного віку.

Хід виконання.

1. Складіть характеристику учня (реального або уявного), в якій вкажіть:
 - основні ознаки вихованості;
 - приклади поведінки, що свідчать про наявність/відсутність вихованості;
 - опишіть педагогічні прийоми, які сприяють формуванню вихованості.

Приклад характеристики учня (умовне ім'я: Андрій П., 7 клас)

1. Ознаки вихованості: Андрій виявляє низку позитивних рис, що свідчать про його вихованість:

- дотримується норм поведінки в школі та за її межами;
- проявляє повагу до вчителів, старших, однолітків;
- охайний у зовнішньому вигляді та бережливо ставиться до шкільного майна;
- вміє працювати в колективі, бере участь у класних справах;
- відповідально ставиться до виконання доручень.

2. Приклади поведінки, що свідчать про наявність/відсутність вихованості.**Наявність:**

- Після уроків Андрій допомагає класному керівнику розставити парти або стерти дошку без прохання.
- Під час конфліктів з однолітками намагається знайти компроміс, не вдаючись до образ чи фізичної агресії.
- Регулярно вітається з дорослими, проявляє ввічливість, чемність.

Відсутність (епізодично):

- Іноді допускає запізнення на уроки через неорганізованість.
- Піддається впливу групи однолітків у ситуаціях, де потрібно виявити самостійність (наприклад, мовчки погоджується на невдалий жарт щодо вчителя).

Ці приклади свідчать, що рівень вихованості в учня загалом високий, проте є окремі елементи, які потребують уваги з боку педагога.

3. Педагогічні прийоми, які сприяють формуванню вихованості:

- **Ситуативне виховання:** використання конкретних ситуацій у шкільному житті для обговорення моральних норм і цінностей.
- **Особистий приклад учителя:** класний керівник демонструє доброзичливість, відповідальність, чим формує модель поведінки для учня.
- **Моральне заохочення:** підкреслення позитивних вчинків учня перед колективом, надання йому статусу "помічника", "лідера класної справи".
- **Індивідуальні бесіди:** аналіз складних ситуацій, пояснення значення вихованої поведінки для життя в суспільстві.
- **Робота з батьками:** спільне формування єдиних вимог у родині та школі.

Висновок: Андрій демонструє сформовану систему морально-етичних норм, притаманних вихованій людині. З педагогічного погляду, учень потребує підтримки у зміцненні внутрішніх переконань, щоб уникати ситуативного впливу і стати прикладом для інших.

Завдання VI. Вивчити основні ознаки різних рівнів вихованості підлітків.

Мета роботи: сформувати здатність розпізнавати ознаки різних рівнів вихованості учнів, розвивати вміння аналізувати поведінкові прояви та

добирати адекватні педагогічні впливи відповідно до виховного рівня дитини.

Хід виконання.

1. Порівняйте три учнівські портрети з різним рівнем вихованості (низький, середній, високий).
2. Для кожного рівня:
 - визначте типові ознаки поведінки;
 - запропонуйте педагогічні впливи, що відповідають цьому рівню.
3. Заповніть таблицю.

Порівняльна характеристика учнів із різним рівнем вихованості

Рівень вихованості	Типові ознаки поведінки	Педагогічні впливи
Низький		
Середній		
Високий		

Завдання VII. Визначити ознаки педагогічної занедбаності у дітей.

Мета роботи: сформувати вміння виявляти ознаки педагогічної занедбаності у дітей, визначати її стадії та причини, а також розробляти ефективні стратегії індивідуальної педагогічної роботи.

Хід виконання.

1. Дайте визначення стадіям педагогічної занедбаності:

Початкова: _____

Середня: _____

Глибока: _____

2. Встановіть і проаналізуйте можливі причини педагогічної занедбаності, заповнивши таблицю:

Категорія причин	Конкретні фактори	Прояви в поведінці дитини	Можливі наслідки
Сімейні			

Шкільні			
Соціальні			

3. Проаналізуйте випадок педагогічної занедбаності учня, визначивши стадію занедбаності (початкова, середня, глибока), можливі причини (сімейні, шкільні, соціальні) та складіть план індивідуальної педагогічної роботи з дитиною.

Опис випадку: Марко – учень 6 класу, 12 років. Постійно спізнюється до школи, не виконує домашніх завдань, на уроках часто відволікається, не має зацікавленості у навчанні. Його поведінка агресивна, часто вступає в конфлікти з однокласниками та вчителями. Не бере участі в позакласних заходах. Батьки не відвідують батьківські збори, не відповідають на телефонні дзвінки зі школи.

Стадія (назвати стадію і обґрунтувати свій вибір): _____

Можливі причини занедбаності:

Сімейні: _____

Шкільні: _____

Соціальні: _____

План індивідуальної педагогічної роботи з Марком:

Напрямок	Діяльність	Термін	Відповідальні
Навчальна мотивація			
Робота з родиною			
Поведінка			
Психологічна підтримка			

Соціалізація			
--------------	--	--	--

Очікувані результати: _____

Завдання VIII. Вивчити типові прояви важковиховуваності у підлітковому віці.

Мета роботи: сформувати уявлення про типові прояви важковиховуваності у підлітковому віці, навчити аналізувати причини девіантної поведінки, розробляти профілактичні заходи та використовувати ефективні методи діагностики поведінкових відхилень з метою попередження і корекції небажаної поведінки учнів.

Хід виконання.

1. Опишіть типові прояви важковиховуваності у підлітковому віці.

Важковиховуваність у підлітків проявляється через стійкі відхилення у поведінці, які утруднюють процес виховання. Основні прояви: _____

2. Розробіть план профілактичних заходів для класного керівника (ігри, тренінги, індивідуальна робота, робота з батьками).

План профілактичних заходів для класного керівника

Напрямок	Заходи
Індивідуальна робота	
Групова робота, тренінги	
Профілактичні заходи	
Робота з батьками	

ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання IX. Визначити рівень вихованості підлітка в умовах сімейного та шкільного середовища.

Мета роботи: оцінити рівень вихованості підлітка в умовах сімейного та шкільного середовища за допомогою аналізу його поведінкових проявів у повсякденному житті.

Хід виконання.

Опрацюйте та апробуйте діагностичну методiku.

Орієнтовна мінімальна діагностична програма вивчення прояву етичного діяльно-вольового характеру підлітків (М. І. Шилова)

Інструкція: Вам пропонується серія тверджень, які стосуються різних аспектів вашої поведінки, ставлення до праці, взаємин із людьми, ставлення до природи тощо. На кожне твердження вам необхідно відповісти швидко, не розмірковуючи надто довго. У запропонованих твердженнях обведіть варіант, котрий найдллічніше відповідає вашому уявленню.

Важливо, щоб відповіді були щирими та відображали ваше реальне ставлення до запропонованих ситуацій і понять. Пам'ятайте, що у методиці не має правильних чи неправильних відповідей.

Базові якості	Ознаки прояву якостей, що формуються (від 3-го рівня до 0 рівня)
Ставлення до суспільства і природи	
1. Любов до своєї Вітчизни, турбота про загальне благо	3 бали – щиро цінує природу, дбайливо ставиться до неї, надихає інших на бережливе ставлення; 2 бали – позитивно ставиться до природи, дотримується правил її збереження; 1 бал – бере участь у природоохоронних заходах за ініціативою вчителя або дорослих; 0 балів – не виявляє екологічної свідомості, байдуже або негативно ставиться до природи.
2. Любов до рідної природи	3 бали – активно бере участь і самостійно організовує природоохоронні заходи; 2 бали – охоче долучається до природоохоронної роботи, виконує запропоновані завдання; 1 бал – проявляє пасивність, бере участь лише під впливом друзів або з примусу; 0 балів – недбало або шкідливо ставиться до природи, ігнорує екологічні норми.
Ставлення до власності	
3. Ставлення до чужої та спільної власності	3 бали – виявляє повагу до чужих речей і шкільного майна, дбайливо ставиться до них та заохочує інших до такого ж ставлення; 2 бали – сам обережний з майном, але не звертає уваги на ставлення до нього інших; 1 бал – дотримується бережливості лише під наглядом або за нагадуванням; 0 балів – проявляє байдужість або шкодить спільному майну, реагує лише на вимоги відновити пошкоджене.
4. Ставлення до особистих речей і фінансових ресурсів	3 бали – ощадливо користується речами й грошима, заохочує друзів до економного поводження; 2 бали – дбайливо ставиться до власних речей і витрат, але не впливає на поведінку інших; 1 бал – проявляє ощадливість лише за нагадуванням або контролем; 0 балів – марнотратний, недбало витрачає кошти і зневажливо ставиться до речей.
5. Охайність і акуратність	3 бали – завжди дотримується чистоти й порядку вдома та в школі, негативно ставиться до неохайності інших; 2 бали – підтримує охайність у власній поведінці, але байдужий до поведінки інших; 1 бал – потребує постійного нагадування щодо охайності; 0 балів – систематично неохайний, не дотримується правил чистоти і порядку.

Ставлення до навчання і справ	
6. Ставлення до навчання	<p>3 бали – виявляє стійкий інтерес до знань, навчається відповідально й наполегливо, досягає добрих результатів, активно допомагає однокласникам з власної ініціативи;</p> <p>2 бали – успішно навчається, однак допомагає товаришам лише за проханням учителів або однокласників;</p> <p>1 бал – навчається без особливої наполегливості, успішність низька або нестабільна;</p> <p>0 балів – не виявляє бажання вчитися, лінивий, результати навчання незадовільні.</p>
7. Творча активність та самореалізація	<p>3 бали – активно розвиває свої здібності в позаурочній діяльності, проявляє ініціативу, залучає інших до спільної творчості з учителями та однолітками;</p> <p>2 бали – займається творчістю у вільний час, бере участь у позашкільній або гуртковій роботі;</p> <p>1 бал – проявляє інтерес до творчої діяльності лише за спонуканням дорослих або однолітків, самостійно не ініціює участі;</p> <p>0 балів – не проявляє інтересу до творчості, проводить вільний час беззмістовно, пасивно.</p>
Ставлення до людей	
8. Ставлення до товаришів і дружби	<p>3 бали – щирий у дружбі, активно допомагає друзям у складних ситуаціях та добрих справах, ініціює підтримку;</p> <p>2 бали – проявляє вірність дружбі, охоче допомагає, коли його про це просять;</p> <p>1 бал – іноді ігнорує потреби друзів, може проявляти егоїстичну поведінку;</p> <p>0 балів – зосереджений лише на власних інтересах, байдужий до інших, егоїстичний</p>
9. Доброта, турботливість і гуманність	<p>3 бали – щиро доброзичливий, самостійно допомагає молодшим, людям похилого віку, активно організовує добрі справи, засуджує жорстокість і насильство;</p> <p>2 бали – турботливий, співчутливий, допомагає в складних ситуаціях, хоча не ініціює добрих справ;</p> <p>1 бал – не виявляє послідовної позиції щодо добра чи зла, діє переважно під впливом інших;</p> <p>0 балів – схильний до агресивності, байдужий або ворожий, не підтримує доброзичливі вчинки.</p>
10. Культура поведінки, ввічливість	<p>3 бали – демонструє постійну ввічливість, повагу до старших і ровесників, є прикладом культурної поведінки;</p> <p>2 бали – зазвичай поводить себе ввічливо і коректно в спілкуванні з іншими;</p> <p>1 бал – не завжди дотримується норм ввічливості, потребує нагадування й контролю з боку дорослих;</p> <p>0 балів – часто проявляє грубість, нетактовність, порушує норми спілкування.</p>
Ставлення до себе	
11. Ставлення до здоров'я та здорового способу життя	<p>3 бали – усвідомлює важливість здоров'я для себе й суспільства, дотримується здорового способу життя та заохочує інших робити те саме;</p> <p>2 бали – піклується про власне здоров'я, але не виявляє активної</p>

	<p>позиції щодо шкідливих звичок інших; 1 бал – має схильність до шкідливих звичок, потребує постійного контролю й нагляду з боку дорослих і друзів; 0 балів – відкрито демонструє шкідливі звички, ігнорує зауваження та поради щодо змін.</p>
12. Сила волі та самоконтроль	<p>3 бали – виявляє силу волі у позитивних діях, демонструє самоконтроль і є прикладом для інших; 2 бали – здатний контролювати свою поведінку, однак не впливає на товаришів, які виявляють слабкість; 1 бал – не завжди виявляє волю в добрих вчинках, потребує підтримки ззовні; 0 балів – легко піддається впливу, не чинить опору негативним обставинам.</p>
13. Самопізнання та прагнення до самовдосконалення	<p>3 бали – добре розуміє свої сильні й слабкі сторони, активно працює над собою й мотивує інших до розвитку; 2 бали – прагне особистого зростання, намагається вдосконалитися; 1 бал – рідко замислюється над власними недоліками, потребує мотивації й підтримки; 0 балів – не цікавиться саморозвитком, не прагне до змін</p>
<i>Далі можуть бути доповнення</i>	

Обробка результатів:

Для визначення рівня вихованості учня використовують діагностичну таблицю, в якій кожен показник оцінюється за чотирибальною шкалою:

Я – яскраво виражене проявлення (3 бали);

П – помірне проявлення (2 бали);

СП – слабке проявлення (1 бал);

НП – відсутність прояву (0 балів).

Загальний рівень вихованості визначається шляхом обчислення середнього арифметичного значення всіх отриманих балів (сума балів ділиться на 13).

Інтерпретація результатів:

3 – 2,5 бала – високий рівень вихованості;

2,4 – 1,9 бала – середній рівень;

1,8 – 0,9 бала – низький рівень;

0,8 – 0 балів – відсутність вихованості (невихованість).

Зведений лист до орієнтовної мінімальної діагностичної програми вивчення рівнів прояву характеру підлітків

П.І. учня	Показники і рівні
-----------	-------------------

	Любов до своєї Вітчизни, турбота про	Любов до рідної природи	Ставлення до чужої та спільної власності	Ставлення до особистих речей і фінансових ресурсів	Охайність і акуратність	Ставлення до навчання	Творча активність та самореалізація	Ставлення до товаришів і дружки	Доброта, турботливість і гуманність	Культура поведінки, ввічливість	Ставлення до здоров'я та здорового способу життя	Сила волі та самоконтроль	Самопізнання та прагнення до	Всього
1.														
2.														
n														
На 3-му рівні														
На 2-му рівні														
На 1-му рівні														
На 0-му рівні														
Разом по класу														
Рекомендації щодо виховної роботи Класний керівник														

Характеристика рівнів вихованості:

Невихованість проявляється стійкими негативними формами поведінки, які слабо піддаються педагогічному впливу. Самоорганізація та самоконтроль не сформовані.

Низький рівень означає, що позитивна поведінка ще не стала стійкою. Учень дотримується правил здебільшого під впливом дорослих або зовнішніх стимулів. Самоконтроль і самоорганізація проявляються епізодично.

Середній рівень характеризується певною самостійністю в поведінці, здатністю до саморегуляції та самоорганізації, хоча активна громадянська позиція ще не сформована.

Високий рівень вихованості вказує на сформовану позитивну поведінку, стійку самостійність у вчинках, а також наявність активної життєвої та соціальної позиції.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Завдання X. Дайте відповіді на контрольні питання теми:

1. Що таке виховуваність?
2. Які основні ознаки виховуваності у підлітків?
3. Як виховуваність проявляється у поведінці дитини?
4. Які фактори впливають на формування виховуваності?
5. Що таке педагогічна занедбаність?
6. Які ознаки свідчать про педагогічну занедбаність у дитини?
7. Які існують стадії педагогічної занедбаності?
8. Які можливі причини виникнення педагогічної занедбаності?

9. Що розуміють під поняттям «важковиховуваність»?
10. Які типові прояви важковиховуваності у підлітків?
11. У чому полягають відмінності між важковиховуваністю, педагогічною занедбаністю, девіантною та деліктною поведінкою?

Висновки: _____

Оцініть свої результати навчання за шкалою від 1 до 5, де 1 – низький, а 5 – високий.

<u>ЗНАННЯ</u> 1 2 3 4 5	<u>УМІННЯ</u> 1 2 3 4 5	<u>ГОТОВНІСТЬ ДО САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</u> 1 2 3 4 5
-----------------------------------	-----------------------------------	---

оцінка

підпис викладача

Практична робота № 6

Дата _____

Тема: «Сім'я як соціально-педагогічний чинник девіантної поведінки»

Мета: дослідити роль сім'ї як соціально-педагогічного чинника у формуванні девіантної поведінки підлітків, виявити основні сімейні фактори, що сприяють виникненню девіацій, та розробити рекомендації щодо профілактики і корекції девіантної поведінки в сімейному середовищі.

Ключові поняття: сім'я, соціально-педагогічний супровід, зона ризику, гіпоопіка, гіперопіка.

Контрольні питання для усного опитування:

1. Чинники соціального ризику, що негативно позначаються на функціях сім'ї.
2. Благополучна сім'я та зони ризику.

3. Неблагополучна сім'я та зони ризику.
4. Педагогічно неспроможні сім'ї.
5. Класифікація відхилень у поведінці дітей у сім'ї.
6. Соціально-педагогічна допомога сім'ї.

Завдання практичної роботи.

РЕПРОДУКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання I. Опрацюйте лекційний матеріал.

Мета роботи: поглибити і закріпити знання матеріалу теми.

Завдання II. Творчо презентуйте питання.

Мета роботи: сформувати глибоке розуміння сучасних соціально-педагогічних чинників девіантної поведінки в підлітковому віці через самостійну аналітичну роботу над однією з актуальних проблем, пов'язаних із впливом сім'ї та цифрового середовища; розвинути навички критичного мислення, дослідницької діяльності, узагальнення інформації та публічної презентації результатів у науково-обґрунтованій формі.

Хід виконання

Підготуйте доповідь на одну з тем:

1. Залежність від гаджетів як форма сучасної поведінкової девіації: роль сімейної моделі спілкування.
2. Медіавплив і роль родини в запобіганні цифровій девіації.
3. Міжкультурні особливості сімейного виховання та схильність до девіантної поведінки.
4. Проблема «емоційного сирітства» в повних, але нефункціональних сім'ях.
Доповідь повинна супроводжуватись презентацією на 12–15 слайдів.

Завдання III. Вивчити вплив сімейного виховання на формування поведінки дитини.

Мета роботи: перевірити рівень обізнаності здобувачів освіти щодо впливу сімейного виховання на формування поведінки дитини, зокрема в контексті виникнення девіантних форм поведінки; розвинути аналітичні навички, вміння класифікувати типи сімей, стилі виховання та прояви поведінкових відхилень у дітей; активізувати критичне мислення щодо соціально-педагогічних чинників, які обумовлюють розвиток особистості в сімейному середовищі.

Хід виконання.

1. Ознайомтеся з тестовими завданнями (питаннями 1–12), наведеними нище.
2. Уважно прочитайте кожне запитання та виберіть один правильний варіант відповіді (від 1 до 5).

1. Які типи сімей класифікуються за характером їх виховного впливу?

- 1) гармонійні, дисфункційні, формально неблагополучні;
- 2) з антисоціальними настановами, конфліктні, сприятливі;
- 3) інтелектуально розвинені, матеріально забезпечені, морально нестійкі;
- 4) престижні, зовні благополучні, гармонійні;
- 5) морально нестійкі, престижні, гармонійні.

2. Які варіанти помилкового батьківського виховання виділяються в педагогічній практиці?

- 1) ідеалізація дитини, надмірна суворість, ігнорування;
- 2) бездоглядність, надмірна опіка, гіперопіка;
- 3) гіперопіка, недостатній контроль, турбота;
- 4) нехтування, відсторонення, турбота;
- 5) гіперопіка, емоційне відторгнення, бездоглядність.

3. Якими можуть бути варіанти формування характеру дитини залежно від типу сімейного виховання?

- 1) лицемірство, амбіційність, чесність;
- 2) пригніченість, чесність, лицемірство;
- 3) пригніченість, тривожність, гармонійність;
- 4) байдужо-пригнічений, м'яко-пригнічений, агресивно-пригнічений;
- 5) пригнічений, лицемірний, честолюбний.

4. Який тип сім'ї вирізняється відсутністю матеріальних труднощів, орієнтацією на тренди, формуванням почуття винятковості?

- 1) антисоціальна родина;
- 2) зовні благополучна родина;
- 3) родина з високим матеріальним статусом;
- 4) родина, орієнтована на фінансові пріоритети;
- 5) родина з завищеною самооцінкою престижу.

5. До якого типу неправильного виховання належать прояви надмірного захоплення дитиною, формування відчуття її винятковості?

- 1) гіперопіка;
- 2) гіпоопіка;
- 3) надмірний контроль;
- 4) культ дитини в сім'ї;
- 5) виховання за типом «Попелюшка».

6. Якими характеристиками визначається виховання за моделлю «Попелюшка»?

- 1) авторитарне ставлення до дитини;
- 2) повна відсутність батьківської участі у вихованні;
- 3) ігнорування потреб дитини;
- 4) відсутність тепла й уваги, приниження;
- 5) надмірна батьківська турбота.

7. Що означає термін «гіпоопіка» у виховному процесі?

- 1) недостатній рівень уваги до дитини;
- 2) повна байдужість батьків до дитини;
- 3) надмірна батьківська увага;
- 4) створення образу досконалої дитини в родині;
- 5) емоційне нехтування дитиною.

8. Які поведінкові прояви можуть свідчити про початкові форми девіантності у дитини?

- 1) типові відхилення у поведінці;
- 2) ступені поведінкової дезадаптації;
- 3) етапи розвитку порушень поведінки;
- 4) варіанти проступків;
- 5) види девіантних учинків.

9. Як визначається умисна, систематична і соціально небезпечна поведінкова дія?

- 1) дитячий негативізм;
- 2) епізод непослуху;
- 3) правопорушення;
- 4) дрібний проступок;
- 5) дисциплінарне порушення.

10. Як називається немотивована протидія дитини соціальному впливу оточення?

- 1) негативізм у дитячій поведінці;
- 2) непослух;
- 3) протиправна дія;
- 4) легке правопорушення;
- 5) низький рівень дисципліни.

11. Як розглядається поняття «пустощі» в контексті поведінки дитини?

- 1) синонім витівки;
- 2) жартівливе відхилення від норм поведінки;
- 3) незначне порушення дисципліни;
- 4) короткий позитивний епізод поведінки;
- 5) систематичне порушення норм поведінки.

12. Що означає термін «свавілля» щодо дитячої поведінки?

- 1) прояви повної відсутності контролю;
- 2) прагнення до самоствердження без вибору адекватних засобів;
- 3) безпідставна протидія вимогам дорослих;
- 4) спотворене прагнення до дорослості;
- 5) форма протесту проти моральних норм суспільства.

Завдання IV. Вивчити чинники соціального ризику, що негативно позначаються на функціях сім'ї.

Мета роботи: сформулювати вміння системно аналізувати чинники соціального ризику, які впливають на функціонування сучасної сім'ї; класифікувати ці чинники за категоріями (економічними, психологічними, педагогічними, морально-етичними) та визначати їхній вплив на виховання дитини, розвиток її особистості та соціалізацію.

Хід виконання.

1. З літературними та інтернет джерелами ознайомтеся з категоріями чинники соціального ризику.

2. Заповніть таблицю у якій розподіліть чинники соціального ризику за категоріями: економічні, психологічні, педагогічні, морально-етичні. Наведіть приклади їх впливу на сім'ю.

Чинники соціального ризику, що впливають на сім'ю

Категорія чинників	Приклади чинників	Приклади впливу на сім'ю
Економічні		
Психологічні		

Педагогічні		
Морально-етичні		

Завдання V. Вивчити особливості благополучних та неблагополучних сімей.

Мета роботи: сформувати вміння аналітично порівнювати типи сімей за основними критеріями функціонування, виявляти зони соціального ризику, пов'язані з неблагополучним сімейним середовищем, а також розвивати навички критичного мислення й оцінювання чинників, що впливають на становлення особистості дитини.

Хід виконання.

Порівняйте благополучну та неблагополучну сім'ї заповнивши таблицю:

Критерій	Благополучна сім'я	Неблагополучна сім'я
Структура родини		
Стиль виховання		
Комунікація в родині		
Рівень емоційної підтримки		
Участь батьків у житті дитини		

Сформулюйте **висновки** щодо зон ризику: _____

Завдання VI. Вивчити зони ризику у неблагополучній сім'ї.

Мета роботи: сформувати вміння аналізувати соціально-педагогічні ситуації, виявляти типи неблагополучних сімей та оцінювати їхній вплив на розвиток дитини; розвиток навичок розроблення ефективних стратегій соціально-педагогічної підтримки дітей та родин у кризових умовах з урахуванням принципів міжвідомчої взаємодії..

Хід виконання.

1. Ознайомтесь із описом життєвої ситуації.

Опис ситуації (умовний приклад): сім'я складається з матері (35 років), батька (38 років) та двох дітей – хлопчика 10 років і дівчинки 6 років. Батько зловживає алкоголем, не працює, часто влаштовує конфлікти та агресивно поводить себе щодо членів родини. Мати працює на двох роботах, рідко буває вдома, втомлена і не бере активної участі у вихованні дітей. Діти не мають належного догляду, часто відсутні в школі, приходять брудні, голодні, з ознаками занедбаності. Старший син проявляє агресію до однолітків, не виконує домашні завдання, а молодша донька замкнена, плаче, неохоче йде на контакт із дорослими.

2. Визначте, до якого типу належить ця сім'я (педагогічно неспроможна, асоціальна тощо) (обґрунтуйте свій вибір) _____

3. Розробіть план надання соціально-педагогічної підтримки дитині та родині.

Для дитини/дітей:

Оцінка потреб: _____

Психологічна підтримка: _____

Освітня підтримка: _____

Соціальний супровід: _____

Для родини:

Соціальний супровід родини: _____

Профілактика насильства: _____

Робота з матір'ю: _____

Міжвідомча взаємодія: _____

Моніторинг стану родини: _____

Висновок: _____

Завдання VII. Вивчити особливості ендокринної системи.

Мета роботи: сформувати здатність до класифікації типів порушень у поведінці дітей на основі аналізу конкретних життєвих ситуацій, виявлення причинно-наслідкових зв'язків між поведінкою дитини та сімейними умовами виховання, розвиток професійного мислення для подальшої корекційно-виховної роботи.

Хід виконання.

1. Ознайомтесь із прикладами поведінки дітей.
2. Визначте тип відхилень (девіантна, делінквентна, деструктивна, дезадаптивна, агресивна тощо) і проаналізуйте ймовірні сімейні чинники, що їх зумовили.
3. Заповніть таблицю.

№	Опис поведінкової ситуації	Тип відхилення	Імовірні сімейні чинники
1	Учень систематично пропускає заняття без поважної причини, уникає контролю дорослих.		
2	Підліток демонструє зневагу до норм моралі, навмисно порушує правила поведінки у школі.		
3	Дитина виявляє агресію до однолітків, часто провокує конфлікти.		
4	Підліток замкнутий, уникає спілкування, проявляє страх і невпевненість у собі.		
5	Учень руйнує шкільне майно, не реагує на зауваження вчителів.		
6	Дитина часто говорить неправду, викручується, уникає		

Інструкція: Перед вами – серія тверджень, що стосуються вашої поведінки, почуттів, установок і реакцій у процесі виховання дитини. Прочитайте уважно кожне твердження та оцініть, наскільки воно відповідає вашому стилю виховання на даний момент. Якщо ви згодні з твердженням, виберіть відповідь «Так, згоден», якщо ні – «Ні, не згоден» у бланку відповіді. Відповідайте щиро, перше, що спадає на думку – зазвичай найбільш вірна відповідь. Немає «хороших» чи «поганих» відповідей – важлива саме ваша особиста думка. Не пропускайте тверджень.

Тестовий матеріал

1. У центрі нашої родини – дитина.
2. Усі важливі рішення дитина приймає лише після моєї поради.
3. Через зайнятість не завжди вдається знайти час на щире спілкування з дитиною.
4. Вважаю, що дитина має бути вдячною, що виховується в родині.
5. Часто помічаю передусім недоліки в поведінці дитини.
6. Якщо дитина завинила, застосовую суворе покарання.
7. Часто нагадую дитині про важливість відповідальності.
8. Для мене головне – щоб дитина була здоровою, інше не так важливо.
9. Часто намагаюся компенсувати увагу подарунками.
10. Дитина знає, до кого з батьків краще звертатися з проханням.
11. Раніше дозволяв більше, а тепер змінив підхід до виховання.
12. Дитина має високу самооцінку з дитинства.
13. Дитина звикла радитися зі мною, перш ніж приймати рішення.
14. Забезпечую дитину всім необхідним, але емоційної близькості менше.
15. Іноді відчуваю втому від батьківських обов'язків.
16. Часто порівнюю свою дитину з іншими – не на її користь.
17. У родині вирішальне слово за дорослими.
18. Спочатку – обов'язки, потім – права.
19. Надмірно опікуюсь дитиною через занепокоєння щодо її здоров'я.
20. Хоч і дарую багато, дитина не завжди задоволена.
21. Кожен дорослий у родині має свій підхід до виховання.
22. Старша дитина стала отримувати менше уваги через появу молодшої.
23. Центр мого життя – моя дитина.
24. Підказую дитині, але очікую, що вона дотримуватиметься моїх умов.
25. У спілкуванні з дитиною часто заміною живе спілкування телефоном.
26. Не приділяю дитині уваги, бо в моєму дитинстві цього теж не було.
27. Часто порівнюю дитину з іншими, щоб мотивувати її.
28. Вважаю фізичне покарання ефективним методом.
29. Очікую, що дитина реалізує наші з батьком (матір'ю) мрії.
30. Багато дозволяю дитині через її стан здоров'я.
31. Дитина має багато речей і забезпечена всім.
32. Ми з партнером по-різному дивимося на виховання.
33. Старша дитина вже не отримує стільки любові, як раніше.
34. Усе роблю заради своєї дитини.
35. Упевнений, що моя дитина не вчинить нічого, що їй зашкодить.
36. Не маю часу знайомитись із друзями дитини.
37. Не контролюю, де і з ким проводить час моя дитина.
38. Один із дітей проявляє більше здібностей, ніж інший.
39. Страх покарання – єдиний спосіб стримати дитину.
40. Вважаю, що дитина має допомагати в домашніх справах нарівні з дорослими.
41. Дуже хвилююся, якщо дитина скаржиться на самопочуття.
42. Часто наголошую, що моя робота – задля забезпечення дитини.

43. Дитина змушена пристосовуватися до вимог усіх членів родини.
44. Після народження молодшої дитини ми змінили підхід до виховання старшої.
45. Дитина звикла до постійної похвали.
46. Я заздалегідь уявляю майбутнє моєї дитини.
47. Готую їжу, а дитина сама вирішує, чи їстиме.
48. Не вважаю за потрібне купувати забагато іграшок.
49. Часто виправляю дитину, коли вона робить щось не так.
50. Дисципліна в моєму розумінні – це суворість.
51. Дитина не завжди отримує достатньо тепла і підтримки.
52. Мене дратують забаганки дитини.
53. Постійно вказую дитині на її помилки.
54. Намагаюся робити все замість дитини, аби вона не мучилась.
55. Дитина не звикла до самостійності.
56. Занадто хвилююся, коли дитина зазнає невдачі.
57. Часто оберігаю дитину від найменших труднощів.
58. Не дозволяю дитині відчувати відповідальність за свої дії.
59. Дитина рідко сама приймає рішення.
60. Моє слово – закон у родині.
61. Інтереси дитини не завжди враховуються.
62. Я часто вирішую за дитину, що для неї краще.
63. Очікую слухняності без обговорень.
64. Часто перериваю дитину, коли вона щось розповідає.
65. Не завжди цікавлюсь думкою дитини.
66. Вважаю, що дитина має знати своє місце.
67. Часто дитина не відчувається вільною в родині.
68. Емоції дитини не завжди беруться до уваги.
69. Часто приймаю рішення без згоди дитини.
70. Не дозволяю дитині сперечатися з дорослими.
71. Змушую дитину підкорятись без пояснень.
72. Часто використовую заборони без пояснень.
73. Вважаю, що дитина повинна бути слухняною у будь-якій ситуації.
74. Коли дитина висловлює незгоду – це вважається неповагою.
75. Не даю дитині простору для самовираження.
76. У родині прийнято робити все так, як скажуть батьки.
77. Не завжди пояснюю дитині свої рішення.
78. Вважаю, що дитині ще рано мати свою думку.
79. Вважаю, що дитина має виконувати вказівки без заперечень.
80. Часто вважаю, що я краще знаю, чого дитина хоче.
81. Занадто часто контролюю усе, що робить дитина.
82. Не дозволяю дитині брати на себе відповідальність.
83. Вважаю, що дитина ще не готова до самостійності.
84. Не підтримую дитину в нових ініціативах.
85. Коли дитина щось не робить, я одразу її сварю.
86. Від дитини очікую беззаперечного виконання всіх доручень.
87. Часто критикую дитину, навіть у присутності інших.
88. Не захожую ініціативу дитини.
89. Часто применшую досягнення дитини.
90. Вважаю, що дитина має заслужити любов.
91. Очікую, що дитина завжди буде ідеальною.
92. Часто порівнюю дитину з її братом/сестрою.

93. У моїй родині немає місця помилкам дитини.
94. Вважаю, що виховання – це насамперед суворість.
95. Рідко розмовляю з дитиною відверто.
96. Дитина не завжди отримує підтримку у складні моменти.
97. Часто ігнорую емоційний стан дитини.
98. У родині не заведено обговорювати почуття.
99. Вважаю, що головне – дисципліна, а не близькість.
100. Не підтримую емоційного контакту з дитиною.
101. Рідко обіймаю чи хвалю дитину.
102. Унікаю розмов про переживання дитини.
103. Часто ігнорую потребу дитини у визнанні.
104. Не даю дитині достатньо свободи для самореалізації.
105. Вважаю, що дитина повинна зосередитись лише на навчанні.
106. Не підтримую творчі інтереси дитини.
107. Змушую дитину обирати ті заняття, які вважаю правильними.
108. Не дозволяю дитині відпочивати, поки не виконає всі обов'язки.
109. Вимагаю від дитини результатів, навіть якщо їй це не цікаво.
110. Не враховую бажань дитини при плануванні її майбутнього.

Обробка результатів:

Для визначення типу виховання дітей використовують ключ до тесту. Для кожного типу виховання підсумовуються бали по відповідних номерах тверджень, згідно з ключем.

Ключ до тесту

1. «Кумир сім'ї» – 1,12,23,34,45,56,67,78,89,100;
2. Гіперопіка – 2,13,24,35,46,57,68,79,90,101
3. Гіпоопіка – 3,14,25,36,47,58,69,80,91,102;
4. Бездоглядність – 4,15,26,37,48,59,70,81,92,103;
5. «Попелюшка» – 5,16,27,38,49,60,71,82,93,104;
6. «Їжаківі рукавиці» – 6,17,28,39,50,61,72,83,94,105;
7. Підвищена моральна відповідальність – 7,18,29,40,51,62,73,84,95,106;
8. «Культ хвороби» – 8,19,30,41,52,63,74,85,96,107;
9. «Кронпринц» – 9,20,31,42,53,64,75,86,97,108;
10. Суперечливе виховання – 10,21,32,43,54,65,76,87,98,109;
11. Зміна зразків виховання – 11,22,33,44,55,66,77,88,99,110.

Тип(и) з найвищою сумою балів вважається провідним(и).

Якщо максимальну кількість балів набрали декілька типів виховання (за винятком спеціально виділених синергетичних типів виховання), то це найчастіше говорить про суперечливі виховні впливи (різновиди суперечливого виховання). Суперечливе виховання також може виявлятися у підвищених балах за пунктом 10 (тип «Суперечливе виховання»).

Інтерпретація результатів:

Синергетичні типи виховання – це типи виховання, які зазвичай поєднуються один з одним і дають в кінцевому результаті потенційований (сумуючий), підсилений ефект.

Приклади цих типів: *Бездоглядність* + *Гіпоопіка* + *«їжаківі рукавиці»* або *Кумир* + *Гіперопіка* + *«Культ хвороби»* і т. д.

Розбіжності в поглядах на питання виховання дитини між чоловіком і дружиною констатуються найяскравіше при порівнянні відповідей мами з татом.

Коротка характеристика кожного типу виховання:

1. **«Кумир сім'ї».** Цей тип характеризується ідеалізацією дитини, надмірною увагою до її бажань і потреб, створенням у неї уявлення про власну винятковість. Часто

така дитина виростає із завищеною самооцінкою і труднощами в адаптації до реального світу.

2. **Гіперопіка** включає надмірну турботу, контроль та втручання в усі сфери життя дитини. У таких умовах у дитини пригнічується самостійність, формується залежність від батьків, невпевненість у собі.

3. **Гіпоопіка** проявляється в недостатній увазі до дитини, слабкому контролю з боку батьків, байдужості до її потреб. Це може спричинити труднощі у поведінці, емоційну холодність, самотність дитини.

4. **Бездоглядність** є формою занедбаного виховання, де дитина лишається без нагляду та підтримки. У таких випадках зростає ризик девіантної поведінки, соціальної дезадаптації.

5. **«Попелюшка»** передбачає знецінення дитини, недооцінку її потреб, несправедливе ставлення в порівнянні з іншими дітьми в родині. Така дитина часто відчувається відкинутою, формується низька самооцінка.

6. **«Їжакові рукавиці»**. Цей стиль заснований на жорсткій дисципліні, покараннях, надмірному контролі. Часто призводить до страху, агресії, емоційного відчуження дитини.

7. **Підвищена моральна відповідальність**. Дитина змушена брати на себе обов'язки, які не відповідають її віку. Формується почуття провини, тривожність, втрата дитинності, перенапруження.

8. **«Культ хвороби»**. Батьки перебільшують або фіксуються на проблемах зі здоров'ям дитини, навіть коли вона здорова. Це сприяє формуванню хворобливої самосвідомості, тривожності та залежності.

9. **«Кронпринц»**. Ставлення до дитини як до спадкоємця, що повинен реалізувати амбіції батьків. Часто супроводжується завищеними очікуваннями, тиском, конкуренцією з іншими.

10. **Суперечливе виховання** характеризується нестабільністю у стилях виховання: сьогодні – суворість, завтра – вседозволеність. Такий підхід формує у дитини тривожність, невизначеність, маніпулятивну поведінку.

11. **Зміна зразків виховання** включає постійну зміну виховних орієнтирів, нестійкість цінностей. Дитина не має чітких меж і орієнтирів у поведінці, відчуває емоційну дезорієнтацію.

Бланк відповіді

ПІБ респондента: _____

Стать: чоловік / жінка Вік: _____ Дата заповнення: _____

№ питання	Так, згоден	Ні, не згоден	№ питання	Так, згоден	Ні, не згоден	№ питання	Так, згоден	Ні, не згоден
1.			38.			75.		
2.			39.			76.		
3.			40.			77.		
4.			41.			78.		

5.			42.			79.		
6.			43.			80.		
7.			44.			81.		
8.			45.			82.		
9.			46.			83.		
10.			47.			84.		
11.			48.			85.		
12.			49.			86.		
13.			50.			87.		
14.			51.			88.		
15.			52.			89.		
16.			53.			90.		
17.			54.			91.		
18.			55.			92.		
19.			56.			93.		
20.			57.			94.		
21.			58.			95.		
22.			59.			96.		
23.			60.			97.		
24.			61.			98.		
25.			62.			99.		
26.			63.			100.		
27.			64.			101.		
28.			65.			102.		
29.			66.			103.		
30.			67.			104.		
31.			68.			105.		
32.			69.			106.		
33.			70.			107.		
34.			71.			108.		
35.			72.			109.		
36.			73.			110.		
37.			74.					

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Завдання VI. Дайте відповіді на контрольні питання теми:

1. Які соціально-економічні чинники можуть порушувати функціонування сім'ї?
2. Які основні ознаки благополучної сім'ї?
3. Що таке «зона ризику» в контексті сімейного виховання?
4. Як зовнішні обставини можуть перевести благополучну сім'ю в зону ризику?
5. Які профілактичні заходи допомагають зберегти сім'ю в благополучному стані?
6. Які основні риси неблагополучної сім'ї?
7. У чому полягає вплив неблагополучної сім'ї на розвиток дитини?

8. Назвіть типи неблагополучних сімей (за характером проблем).
9. Що таке педагогічна неспроможність сім'ї?
10. Які причини педагогічної неспроможності батьків?
11. Як педагогічна неспроможність проявляється у виховному процесі?
12. Які типи девіантної поведінки дітей можна спостерігати в родині?
13. Як впливає стиль виховання на формування відхилень у поведінці?
14. Назвіть приклади асоціальної, деструктивної та делінквентної поведінки в сімейному середовищі.
15. У чому полягає мета соціально-педагогічної допомоги сім'ї?

Висновки: _____

Оцініть свої результати навчання за шкалою від 1 до 5, де 1 – низький, а 5 – високий.

<u>ЗНАННЯ</u> ----- 1 2 3 4 5	<u>УМІННЯ</u> ----- 1 2 3 4 5	<u>ГОТОВНІСТЬ ДО САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</u> ----- 1 2 3 4 5
--	--	--

оцінка

підпис викладача

Практична робота № 7

Дата _____

Тема: «Соціально-педагогічні чинники девіантної поведінки неповнолітніх: ЗЗСО, суспільні та середовищні чинники, група ровесників»

Мета: виявити, проаналізувати та оцінити соціально-педагогічні чинники, що впливають на формування девіантної поведінки неповнолітніх, зокрема на рівні закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО), у впливі соціального середовища, суспільства загалом і мікрогруп ровесників; сформувати навички розпізнавання потенційно ризикових чинників у середовищі підлітка та визначення напрямів профілактичної й корекційної роботи з дітьми групи ризику.

Ключові поняття: суспільні чинники, середовищні чинники, асоціальні угруповання, конформізм, булінг, референтна група, дезадаптація.

Контрольні питання для усного опитування:

1. Школа як соціально-педагогічний чинник девіантної поведінки неповнолітніх.
2. Суспільні та середовищні чинники девіантної поведінки.
3. Група ровесників як чинник девіантної поведінки.
4. Булінг у ЗЗСО: характерні ознаки, форми, типологія кривдників, профілактика

Завдання практичної роботи.

РЕПРОДУКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання I. Опрацюйте лекційний матеріал.

Мета роботи: поглибити і закріпити знання матеріалу теми.

Завдання II. Творчо презентуйте питання.

Мета роботи: ознайомити з основними соціально-педагогічними чинниками девіантної поведінки неповнолітніх, виявити її причини, наслідки та можливості профілактики або подолання у шкільному середовищі, а також підвищити обізнаність щодо ефективних форм взаємодії педагогів, батьків і соціальних інституцій у попередженні девіацій серед учнів.

Хід виконання

Підготуйте доповідь на одну з тем:

1. Роль школи у профілактиці девіантної поведінки учнів.
 2. Педагогічна занедбаність як чинник формування девіантної поведінки.
 3. Група ровесників як фактор ризику і підтримки: подвійна роль у формуванні девіацій.
 4. Психолого-педагогічна профілактика агресивної поведінки серед школярів.
 5. Інтернет-залежність і онлайн-девіації: нові виклики соціально-педагогічної практики.
 6. Булінг у шкільному середовищі як форма девіантної поведінки.
 7. Вплив соціальних мереж на формування цінностей підлітків.
 8. Соціально-педагогічний супровід дітей із неблагополучних сімей.
- Доповідь повинна супроводжуватись презентацією на 12–15 слайдів.

Завдання III. Вивчити соціально-педагогічні чинники девіантної поведінки неповнолітніх.

Мета роботи: сформувати цілісне уявлення про основні соціально-педагогічні чинники, що впливають на девіантну поведінку неповнолітніх; поглибити знання про форми негативного педагогічного впливу, шкільну дезадаптацію, особливості референтних і неформальних груп; розвивати

навички аналізу соціальних ризиків, уміння виявляти профілактичні можливості закладу освіти та забезпечення позитивного мікроклімату в учнівському середовищі.

Хід виконання.

Виконайте завдання, давши відповіді на запропоновані питання:

1. Назвіть форми негативного педагогічного впливу в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) _____

2. Що таке антипедагогічні дії? _____

3. Як розуміється поняття «шкільна дезадаптація»? _____

4. Які основні ознаки дезадаптації у підлітків у шкільному середовищі? _____

5. Які етапи проходить учень у процесі дезадаптації? _____

6. Які психолого-педагогічні поради сприяють формуванню позитивного мікроклімату в ЗЗСО? _____

7. Які соціальні чинники становлять ризик у сучасному суспільстві? _____

8. Який негативний вплив можуть мати засоби масової інформації (ЗМІ) на поведінку молоді? _____

9. Які способи існують для захисту дітей і підлітків від шкідливого впливу насильницького та порнографічного контенту з екранів? _____

10. Які фактори міського середовища збільшують ризик девіантної поведінки серед _____ молоді?

11. Що називають референтними групами? _____

12. Які основні функції виконують референтні групи? _____

13. Як можна охарактеризувати неформальні об'єднання неповнолітніх? _____

14. Які чинники сприяють трансформації стихійних або випадкових вуличних компаній у злочинні формування? _____

15. Що таке асоціальні угруповання? _____

16. Як визначається неформальне злочинне угруповання серед неповнолітніх? _____

17. Що означає поняття «конформізм»? _____

Завдання IV. Розглянути соціально-педагогічне середовище закладу загальної середньої освіти з позицій чинників ризику.

Мета роботи: сформувати практичні вміння аналізувати соціально-педагогічне середовище закладу загальної середньої освіти з позицій чинників ризику, що сприяють девіантній поведінці учнів; навчити виявляти потенційно небезпечні педагогічні впливи, оцінювати рівень шкільного мікроклімату та розробляти рекомендації щодо профілактики девіантної поведінки в учнівському середовищі.

Хід виконання.

1. Проаналізуйте освітнє середовище конкретного ЗЗСО (можна умовно) та визначте чинники, які можуть сприяти девіантній поведінці учнів (наприклад: авторитарний стиль взаємодії, відсутність індивідуального підходу, негативний мікроклімат).

Назва закладу (умовна): _____

Проблемні чинники, що можуть сприяти девіантній поведінці:

Чинник	Прояв	Потенційний вплив
Авторитарний стиль взаємодії педагогів		
Відсутність індивідуального підходу		
Негативний психологічний мікроклімат		
Недостатня комунікація між учнями і педагогами		

громади та освітніх закладів у профілактиці асоціальної поведінки й формуванні безпечного соціального середовища.

Хід виконання.

1. Побудуйте класифікацію суспільних і середовищних чинників, які впливають на формування девіантної поведінки підлітків (ЗМІ, економічна нестабільність, безробіття батьків, криміногенне середовище тощо).

Класифікація суспільних і середовищних чинників, які впливають на формування девіантної поведінки підлітків

Соціально-економічні чинники: _____

Соціально-психологічні чинники: _____

Культурно-інформаційні чинники: _____

Криміногенне середовище: _____

2. Перегляньте соціальну рекламу «Байдужість вбиває» (проти дія булінгу), користуючись QR кодом або посиланням:

URL: <https://surl.li/ldmxttd>

3. Проаналізуйте подане відео на предмет пропаганди девіантної поведінки.

Аналіз (зазначити сюжет серіалу): _____

Негативний вплив: _____

4. Запропонуйте конкретні заходи на рівні громади чи освітнього закладу, які можуть зменшити вплив негативного соціального середовища.
На рівні громади: _____

У навчальному закладі: _____

Завдання VI. Розглянути психологічні особливості підлітків, схильних до негативного впливу однолітків.

Мета роботи: сформулювати цілісне уявлення про психологічні особливості підлітків, схильних до негативного впливу однолітків; навчити аналізувати вплив соціальних груп на поведінку підлітків; розвинути навички виявлення ознак неблагополучного соціального середовища та розробки профілактичних заходів для педагогів і психологів у навчальному закладі..

Хід виконання.

1. Складіть психологічний портрет умовного підлітка, який підпадає під негативний вплив групи однолітків.

Вік: _____.

Особистісні характеристики: _____

Емоційний стан: _____

Поведенкові риси: _____

Соціальна ситуація: _____

Інтелектуальні особливості: _____

Цінності: _____

2. Проаналізуйте, як позитивні або негативні групи впливають на формування поведінки (на прикладі шкільного класу, спортивної секції, онлайн-спільноти).

Негативний вплив:

Шкільний клас: _____

Спортивна секція: _____

Онлайн-спільнота: _____

Позитивний вплив:

Шкільний клас: _____

Спортивна секція: _____

Онлайн-спільнота: _____

3. Розробіть рекомендації для класного керівника або шкільного психолога щодо виявлення й профілактики впливу неблагополучних ровесницьких груп.

Рекомендації: _____

Завдання VII. Розглянути основні ознаки, форми булінку та типологію учасників цього процесу.

Мета роботи: сформувати знання про поняття булінгу, його основні ознаки, форми та типологію учасників; розвинути вміння аналізувати ситуації булінгу у шкільному середовищі, розпізнавати ролі учасників конфлікту; сприяти формуванню навичок профілактики булінгу та створенню безпечного освітнього простору шляхом розробки практичних заходів взаємодії між учнями, педагогами та батьками.

Хід виконання.

1. Ознайомитися з поняттям «булінг», його характерними ознаками та видами (фізичний, психологічний, економічний, сексуальний, кібербулінг).

Булінг – це _____

Характеристики булінгу: _____

Основні форми булінгу: _____

2. Проаналізуйте типологію учасників булінгу: кривдник, жертва, спостерігач.

3. Визначте основні риси та поведінкові моделі кривдника у шкільному середовищі.

Типові риси кривдника: _____

Моделі поведінки: _____

4. Розгляньте приклади ситуацій булінгу та визначити тип булінгу й ролі учасників.

Ситуація 1: Учня регулярно обзивають однокласники в чаті класу.

Тип булінгу: _____

Ролі: _____

Ситуація 2: Дівчинку систематично не допускають до участі у спільних заходах.
Тип булінгу: _____

Ролі: _____

5. Обговорити методи залучення учнів, педагогів і батьків до створення безпечного освітнього середовища.

Учні: _____

Педагоги: _____

Батьки: _____

ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання VIII. Виявити учнів із девіантною поведінкою у класі.

Мета роботи: визначити рівень соціально-поведінкової адаптації учнів шляхом психолого-педагогічної діагностики з метою раннього виявлення ознак девіантної поведінки, кращого розуміння індивідуальних особливостей особистості кожного учня та розробки ефективних форм профілактичної й корекційної роботи.

Хід виконання.

Опрацюйте та апробуйте діагностичну методику.

Анкета по виявленню учнів із девіантною поведінкою у класі

Для організації роботи по попередженню девіантної поведінки у класі важливу роль грає психолого-педагогічна діагностика. Часто незнання індивідуальних особливостей дитини веде до появи і закріплення ряду негативних якостей за нею.

Тому перший етап діагностики дітей – загальне вивчення особи всіх вихованців.

Анкета містить 45 питань, розділених на 3 піданкети. Зміст анкети враховує наступні параметри: навчання (питання 1–3), дисципліна (питання 4–6), суспільно-трудова активність (питання 7–9), стосунки з класом (10–12) і асоціальні прояви (13–15).

При проведенні анкети неприпустимо спеціальне вишукування недоліків і підкреслення негативного в поведінці учнів.

Інструкція: Прочитайте уважно кожне твердження та оцініть, наскільки воно відповідає вашому уявленню про себе. Якщо ви згодні з твердженням, виберіть відповідь «Так», якщо ні – «Ні», якщо не визначились – «Іноді» у бланку відповіді. Відповідайте щиро, перше, що спадає на думку – зазвичай найбільш вірна відповідь. Немає «хороших» чи «поганих» відповідей – важлива саме ваша особиста думка. Не пропускайте тверджень.

Анкета №1

(Загальне вивчення навчальної, поведінкової та соціальної активності учня)

1. Чи цікаво тобі на уроках?
2. Чи намагаєшся дізнатися більше з тем, що вивчаються в школі?
3. Якщо щось не зрозуміло, чи намагаєшся розібратись самостійно?
4. Трапляється, що ти запізнюєшся на заняття?
5. Чи часто отримуєш зауваження від учителів?
6. Тобі неприємно пропускати уроки з поважної причини?
7. Чи піклуєшся ти про свій зовнішній вигляд самостійно?
8. Чи береш участь у справах та ініціативах класу?
9. Чи допомагаєш батькам вдома у щоденних справах?
10. Приймаючи рішення, чи зважаєш на те, як це сприймуть однокласники?
11. Якщо твоя думка відрізняється, чи можеш підтримати позицію класу?
12. Чи важливо для тебе, що думають про тебе твої однокласники?
13. Чи вживаєш ти алкоголь?
14. Чи маєш звичку палити?
15. Чи бувало, що ти залишав дім без дозволу?

Анкета №2

(Поведінкові прояви, громадська активність та морально-етичні орієнтири)

1. Чи траплялось пропускати уроки без вагомої причини?
2. Чи займаєшся сторонніми справами під час занять?
3. Часто буваєш неготовим до уроків?
4. Чи викликали тебе до завуча або директора через порушення дисципліни?
5. Чи трапляється брати участь у бійках у школі?
6. Чи допомагаєш у підготовці класних або шкільних заходів?
7. Чи буває, що уникаєш участі у виховних заходах?
8. Чи уникаєш виконання громадських доручень?
9. Чи залишаєшся осторонь при проведенні зборів, обговорень, уроків мужності тощо?
10. Чи ділишся особистими переживаннями з тими, хто не навчається у школі?
11. Чи тобі цікавіше спілкуватися з підлітками, які старші за тебе?
12. Чи готовий ти захищати інтереси, які суперечать думці твого класу?
13. Якщо є можливість unikнути бійки, чи намагаєшся не втягуватись?
14. Чи можеш утриматись від спокуси взяти чужу річ, яка тобі потрібна?
15. Чи відчуваєш докори сумління, якщо збрехав?

Анкета №3

(Рівень навчальної мотивації, міжособистісних відносин і соціальної відповідальності)

1. Чи активно працюєш на уроках?
2. Чи виконуєш домашні завдання?
3. Чи бачиш зв'язок між навчанням у школі та своєю майбутньою професією?
4. Чи поводишся ввічливо з дорослими поза школою?
5. Чи часто затримуєшся на вулиці, не поспішаючи додому?
6. Наскільки важлива для тебе думка батьків?
7. Чи проявляєш ініціативу, навіть у нецікавих заходах класу?
8. Чи обирали тебе до складу активу класу?
9. Чи часто береш участь у корисних для колективу справах?
10. Чи прагнеш здобути авторитет серед однокласників?
11. Чи маєш багато друзів серед учнів свого класу?
12. Чи готовий захищати інтереси класу, коли це потрібно?
13. Чи доводилось пояснювати свою поведінку представникам поліції?
14. Чи відвідував вас вдома дільничний інспектор через інциденти на вулиці?
15. Чи підтримуєш спілкування з підлітками, які ніде не навчаються і не працюють?

Обробка результатів:

Варіанти відповідей оцінюються наступним чином: «так» – +1 бал, «ні» – –1 бал, «іноді» – 0 балів.

Результатом є алгебраїчна сума балів (N), на підставі якої визначається рівень соціально-поведінкової адаптації:

$N \geq 6$ – учень вважається благополучним;

$N \geq 10$ – наявні ознаки I ступеня девіантності;

$N \geq 15$ – спостерігається II ступінь девіантності;

$N \geq 20$ і більше – фіксується III ступінь девіантності.

Інтерпретація результатів:

Характеристика рівнів девіантної поведінки:

I рівень: проявляються окремі конфлікти; поведінкові відхилення є ситуативними та нестійкими; спостерігаються незначні труднощі в навчанні; помітний один яскравий недолік або своєрідність характеру; слабо розвинена самокритичність і вимогливість до себе.

II рівень: учень демонструє негативне ставлення до педагогічних впливів, егоцентричність, зневагу до навчального процесу; наявні проблеми в інтелектуальному розвитку; виявляються 2–3 серйозні й стійкі негативні риси; самооцінка завищена; рівень вимог до оточення перевищує вимоги до себе.

III рівень: поведінка учня свідчить про активну протидію виховним зусиллям; спостерігаються ознаки правопорушень; стійке негативне ставлення до школи, однокласників та моральних норм; наявна яскраво виражена антисоціальна спрямованість; значні прогалини в моральному, інтелектуальному та вольовому розвитку; можлива психічна нестабільність, підвищене самолюбство, дивацтва; повна відсутність самовимогливості.

Бланк відповіді

ІМ'Я респондента: _____

Стать: чоловік / жінка

Вік: _____ **Дата заповнення:** _____

Анкета 1				Анкета 2				Анкета 3			
№ питання	Так	Ні	Іноді	№ питання	Так	Ні	Іноді	№ питання	Так	Ні	Іноді

1.				1.				1.			
2.				2.				2.			
3.				3.				3.			
4.				4.				4.			
5.				5.				5.			
6.				6.				6.			
7.				7.				7.			
8.				8.				8.			
9.				9.				9.			
10.				10.				10.			
11.				11.				11.			
12.				12.				12.			
13.				13.				13.			
14.				14.				14.			
15.				15.				15.			

Завдання ІХ. Визначити схильність до девіантної поведінки.

Мета роботи: виявити рівень сформованості та спрямованості девіантної поведінки в підлітків і молоді, а також визначити наявність потенційної схильності до окремих форм відхилень (агресивність, порушення дисципліни, асоціальні прояви, прагнення до ризику тощо) з метою подальшої профілактичної та корекційної роботи з особистістю.

Хід виконання.

Опрацюйте та апробуйте діагностичну методику.

Тест визначення схильності до девіантної поведінки (А. Орел)

Інструкція: Перед вами – низка тверджень, що стосуються різних аспектів вашого життя, особистості та звичок.

Будь ласка, уважно прочитайте кожне твердження й визначте, наскільки воно відповідає вашій поведінці чи світогляду.

Якщо твердження відповідає дійсності, у бланку відповідей поставте «1» у клітинці поряд із відповідним номером.

Якщо твердження не відповідає дійсності, поставте «0».

Якщо вам важко визначитися, оберіть той варіант, який найбільше відображає вашу думку або поведінку.

Старайтесь відповідати чесно й не надто довго вагатися – важливо, щоб ваші відповіді були щирими.

Питання тесту (варіант для хлопців)

1. Я надаю перевагу одягу стриманих, непомітних кольорів.
2. Іноді я відкладаю справи, які потрібно зробити сьогодні, на наступний день.
3. Я б добровільно взяв участь у військових діях.
4. Часом у мене виникають конфлікти з батьками.
5. Ті, хто в дитинстві уникає бійок, часто виростають слабохарактерними й нерішучими.
6. Я б погодився на небезпечну роботу, якщо вона добре оплачувана.
7. Іноді я настільки тривожний, що не можу залишатися на місці.
8. Буває, що я трохи ображаюсь або ходжу похмурим.
9. Якщо б я став військовим, то хотів би бути пілотом бойового літака.
10. Я ціную, коли люди поведуться обережно та розсудливо.
11. На мою думку, лише боягузи дотримуються всіх правил і законів.

12. Мені б більше подобалася робота, пов'язана з подорожами та новизною.
13. Я завжди намагаюся бути чесним і правдивим.
14. Вживання психоактивних речовин у помірній кількості та без шкоди – це прийнятно.
15. Навіть у стані злості я стримую себе від грубощів.
16. Думаю, мені було б цікаво спробувати полювання на левів.
17. Якщо мене хтось образив, я відчуваю потребу відповісти тим самим.
18. Кожен має право пити алкоголь стільки, скільки вважає за потрібне.
19. Я зазвичай не нервую, якщо мій друг запізнюється.
20. Найчастіше мені складно працювати в умовах чіткого дедлайну.
21. Часом я переходжу дорогу в недозволеному місці, якщо це зручно.
22. Коли сильне сексуальне бажання, деякі заборони втрачають силу.
23. Інколи я не виконую того, що просять батьки.
24. Якщо обирати між швидкістю та безпекою автомобіля, я оберу безпеку.
25. Думаю, мені б сподобалося займатися боксом як видом спорту.
26. Якби я міг обрати будь-яку професію, то хотів би стати винним дегустатором.
27. Часто я шукаю можливості пережити щось захопливе чи екстремальне.
28. Іноді у мене виникає бажання завдати собі болю.
29. Мій підхід до життя можна описати приказкою: «Сім разів подумай – один раз зроби».
30. Я завжди оплачую проїзд у громадському транспорті.
31. Серед моїх знайомих є ті, хто пробував наркотичні чи токсичні речовини.
32. Я дотримуюся обіцянок, навіть якщо це мені не вигідно.
33. Іноді мені хочеться використати лайку.
34. Я згоден із тими, хто вважає, що якщо дуже хочеться, то можна порушити правила.
35. Мені траплялося опинитися в бійці після вживання алкоголю.
36. Після кількох невдач мені важко змусити себе працювати далі.
37. Якби бої гладіаторів існували сьогодні, я б хотів у них брати участь.
38. Буває, що я кажу неправду.
39. Іноді навіть приємно терпіти біль на зло всім.
40. Я зазвичай намагаюся уникати суперечок, навіть якщо доводиться погоджуватися.
41. Якби я жив у минулі часи, то міг би стати благородним розбійником.
42. Якщо ситуація безвихідна, то бійка може бути прийнятним способом вирішення конфлікту.
43. Інколи дорослі або батьки хвилювались через те, що я трохи випив.
44. Я вважаю, що одяг має вирізняти людину з натовпу.
45. Якщо у фільмі немає ефектної бійки, то він здається мені нудним.
46. Бажання до нових відчуттів і вражень – це цілком природно.
47. Часом я відчуваю нудьгу під час занять.
48. Якщо хтось випадково штовхнув мене у натовпі, я обов'язково вимагатиму вибачень.
49. Коли хтось мене дратує, я прямо висловлюю йому свою думку.
50. Під час подорожей я люблю відходити від стандартних маршрутів.
51. Мені було б цікаво працювати з дикими хижаками як дресирувальник.
52. Якщо керувати мотоциклом — то тільки на великій швидкості.
53. Коли читаю детектив, мені іноді хочеться, щоб злочинець уникнув покарання.
54. Іноді я не можу стримати сміх, коли чую непристойний жарт.

55. Я стараюся уникати висловлювань, які можуть поставити когось у незручне становище.

56. Дрібниці часто змушують мене нервувати чи засмучуватися.

57. Коли зі мною не згодні, я можу різко зреагувати.

58. Я більше люблю читати пригодницьку літературу, ніж романтичні історії.

59. Іноді, щоб отримати задоволення, можна й порушити деякі заборони.

60. Мені до вподоби веселі компанії, де вживають алкоголь у помірній кількості.

61. Мене дратує, коли дівчата курять сигарети.

62. Мені подобається легкий сп'яніння у веселій компанії.

63. Іноді мені хочеться випити, хоча розумію, що це недоречно.

64. У складні моменти сигарета допомагає мені заспокоїтися.

65. Мені легко налякати людей, і іноді я роблю це для розваги.

66. Я міг би власноруч покарати злочинця, якщо він заслуговує на найсуворіше покарання.

67. Головне в житті – отримувати задоволення.

68. Я хотів би брати участь у автомобільних перегонах.

69. Коли я погано почуваюсь, краще до мене не підходити.

70. Іноді у мене буває такий настрій, що я готовий першим почати конфлікт.

71. Я пам'ятаю випадки, коли був настільки злим, що ламав усе, що потрапляло під руку.

72. Я наполягаю на тому, щоб мої права поважали всі навколо.

73. Мені було б цікаво стрибнути з парашутом.

74. Вплив алкоголю і тютюну на людину часто перебільшують.

75. Я рідко відповідаю агресією, навіть якщо мене б'ють.

76. Відчуття ризику мені не приносить задоволення.

77. У запалі суперечки нормально вживати різкі вирази.

78. Я часто не можу контролювати свої емоції.

79. Іноді я запізнююсь на уроки.

80. Мені подобаються компанії, де всі жартують один над одним.

81. Секс має займати важливе місце в житті молоді.

82. Часто я не можу втриматися від суперечки, якщо хтось не згоден зі мною.

83. Бувало, що я не виконував домашнє завдання.

84. Я часто дію під впливом миттєвого настрою.

85. Мені здається, що я не зміг би вдарити іншу людину.

86. Люди справедливо обурюються, коли злочинець залишається безкарним.

87. Іноді я приховую від дорослих свої вчинки.

88. Наївних людей можна легко обманути, і це їхня вина.

89. Іноді я так роздратований, що стукаю кулаком по столу.

90. Лише у несподіваних ситуаціях і під загрозою я справді проявляю себе.

91. Я спробував би легкі наркотичні речовини, якби був впевнений у їхній безпеці і відсутності покарання.

92. Коли стою на мосту, іноді мене тягне стрибнути вниз.

93. Бруд викликає у мене страх або сильне відчуття огиди.

94. Коли я злюся, мені хочеться когось вдарити.

95. Я вважаю, що люди мають повністю відмовитись від алкоголю.

96. Я міг би наважитися залізти на високу фабричну трубу на спір.

97. Іноді я не можу стримати бажання завдати болю іншим.

98. Після деяких пояснень я зміг би керувати вертольотом.

Питання тесту (варіант для дівчат)

1. Я люблю носити модний одяг і навіть прагну задавати стиль.

2. Іноді я відкладаю справи, які потрібно зробити сьогодні, на потім.
3. Якби з'явилась нагода, я б охоче пішла служити в армію.
4. Іноді між мною та батьками виникають сварки.
5. Іноді дівчина може застосувати силу, щоб досягти свого.
6. Я погодилася б на небезпечну роботу, якщо б вона добре оплачувалася.
7. Бувають моменти, коли я настільки тривожусь, що не можу спокійно сидіти.
8. Іноді мені подобається трохи поговорити про інших.
9. Мене приваблюють професії, пов'язані з ризиком для життя.
10. Мені подобається виглядати так, щоб це дратувало старших.
11. Лише слабкі й нерішучі дотримуються всіх правил і законів.
12. Я б обрала роботу з подорожами та змінами, навіть якщо вона пов'язана з небезпекою.
13. Я завжди намагаюсь говорити тільки правду.
14. Якщо людина вживає стимулюючі речовини без шкоди – це її особиста справа.
15. Навіть коли злюся, я стараюсь стримуватися й не лятися.
16. Я із задоволенням дивлюсь фільми з бійками й екшеном.
17. Якщо мене сильно образили, я хочу помститися.
18. Людина має право вживати алкоголь, коли й де їй зручно.
19. Якщо подруга запізнюється, я зазвичай залишаюсь спокійною.
20. Часто мені важко вкласти в установлені терміни.
21. Буває, що я переходжу дорогу не там, де належить, а там, де мені зручно.
22. Якщо чогось дуже хочеться, іноді можна знехтувати правилами.
23. Іноді я не слухалась батьків.
24. Коли їду в машині, для мене важливіше безпека, ніж швидкість.
25. Я думаю, що мені б сподобалося займатися карате або іншим бойовим мистецтвом.
26. Робота офіціантки в ресторані здалася б мені цікавою.
27. Мені часто хочеться пережити щось захопливе або екстремальне.
28. Іноді у мене виникає бажання нашкодити собі.
29. У житті я керуюсь принципом: «Сім раз відміряй, один раз відріж».
30. Я завжди купую квиток у громадському транспорті.
31. Я знаю людей, які пробували токсичні речовини для кайфу.
32. Я дотримуюсь обіцянок, навіть якщо це мені не вигідно.
33. Іноді мені дуже хочеться висловитись різко або нецензурно.
34. Я згодна з висловом: «Якщо дуже хочеться, то можна, навіть якщо не можна».
35. Іноді після вживання алкоголю я випадково опинялася в неприємних ситуаціях.
36. Після невдачі мені часто важко змусити себе продовжувати почате.
37. Багато сексуальних заборон здаються мені застарілими і зайвими.
38. Буває, що я не зовсім щиро відповідаю.
39. Іноді навіть приємно терпіти біль, щоб ніхто не побачив мою слабкість.
40. Я швидше погоджусь із кимось, ніж буду довго сперечатися.
41. Якби я жила в давнину, мені б підійшов образ шляхетної розбійниці.
42. У суперечці важливо перемогти будь-якою ціною.
43. Іноді дорослі хвилювалися через те, що я трохи вживала алкоголь.
44. Мені подобається носити одяг, який одразу привертає увагу.
45. Якщо у фільмі немає хоча б однієї хорошої бійки – мені нецікаво його дивитись.
46. Бажання отримувати нові яскраві відчуття я вважаю нормальним.
47. Іноді мені нудно на уроках.
48. Якщо мене хтось випадково зачепить у натовпі, я вимагаю вибачень.

49. Якщо хтось мене дратує, я не стримуюсь і висловлюю все, що думаю.
50. Під час поїздок я люблю відхилятися від звичних маршрутів.
51. Мене приваблює професія дресирувальниці хижих тварин.
52. Я люблю відчуття швидкості, коли їду на авто чи мотоциклі.
53. Коли читаю детектив, іноді хочеться, щоб злочинець утік.
54. Іноді мені цікаво послухати смішний, хоча й непристойний анекдот.
55. Мені подобається іноді збивати людей з пантелику чи ставити в ніякове становище.
56. Я можу засмутитися через дрібні речі.
57. Коли зі мною не згодні, я часто реаую емоційно і різко.
58. Найбільше мене захоплюють історії про злочини чи катастрофи.
59. Іноді, щоб отримати задоволення, варто порушити деякі правила.
60. Мені подобається бувати в компаніях, де п'ють трохи і весело проводять час.
61. Я вважаю, що дівчата мають право курити, якщо їм цього хочеться.
62. Мені приємний стан легкого сп'яніння в хорошій компанії.
63. Іноді мені хотілося випити, навіть коли розуміла, що це недоречно.
64. У важкі моменти сигарета допомагає мені заспокоїтися.
65. Іноді люди бояться мене.
66. Я б хотіла побачити на власні очі страту злочинця, якщо він справді винний.
67. Для мене головне в житті – отримувати задоволення.
68. Я б із задоволенням взяла участь у перегонах на автомобілях.
69. Коли в мене поганий настрій, краще мене не чіпати.
70. Іноді в мене буває настрій, коли я готова першою почати бійку.
71. Іноді, коли я дуже злюся, можу в пориві гніву зламати якусь річ.
72. Я завжди наполягаю на дотриманні моїх прав.
73. Мені було б цікаво спробувати стрибок з парашутом.
74. Вплив алкоголю та тютюну часто перебільшують.
75. Молоді, хто йде з життя рано, іноді здаються щасливішими.
76. Мені приносить задоволення легкий ризик.
77. Якщо під час суперечки хтось не стримується і лається – це буває зрозумілим.
78. Мені не завжди вдається контролювати свої емоції.
79. Іноді я запізнювалася на заняття.
80. Мені подобаються веселі компанії, де всі жартують одне з одного.
81. Я вважаю, що сексуальність має важливе значення для молоді.
82. Якщо хтось зі мною не згоден, я часто не можу втриматися від суперечки.
83. Бувало, що я приходила на урок, не виконавши домашнього завдання.
84. Часом я роблю щось під впливом емоцій.
85. Іноді трапляється, що я можу штовхнути або вдарити когось.
86. Мені зрозуміле обурення людей, коли злочинець не отримує покарання.
87. Іноді я приховую деякі свої дії від дорослих.
88. Якщо хтось занадто довірливий, то сам винен, що його обдурили.
89. Буває, що я настільки роздратована, що кричу вголос.
90. У несподіваних ситуаціях або під загрозою я відчуваю по-справжньому живою.
91. Я б могла спробувати психоактивну речовину, якби точно знала, що це безпечно і законно.
92. Іноді, стоячи на мосту, мене охоплює дивне бажання стрибнути вниз.
93. Усяка бруд викликає в мене відразу або страх.
94. У моменти злості мені хочеться виговоритись на того, хто став причиною моїх проблем.

95. Я вважаю, що людям слід повністю відмовитися від алкоголю.
96. Я із задоволенням спробувала б катання на гірських лижах з крутого схилу.
97. Іноді біль, завданий кимось, викликає в мене неочікуване задоволення.
98. Я б охоче стрибала з вишки у воду в басейні.
99. Бувають моменти, коли мені зовсім не хочеться жити.
100. Щоб досягти успіху, дівчина повинна мати силу і вміти себе захистити.
101. Справжню повагу викликають ті, кого бояться.
102. Мені цікаво дивитися боксерські поєдинки.
103. Якщо мене серйозно образять, я можу відповісти ударом.
104. Вступити в суперечку і програти – це для мене прояв слабкості.
105. Мені подобається займатися хатніми справами і готувати.
106. Якби можна було прожити життя знову, я б обрала стати чоловіком.
107. У дитинстві я мріяла стати співачкою або актрисою.
108. Малими мене зовсім не цікавили ігри з ляльками.

Обробка результатів:

Для визначення схильності до девіантної поведінки використовують ключ до тесту.

Ключ

Чоловічий варіант

1. Шкала установки на соціально-бажані відповіді: 2 (ні), 4 (ні), 6 (ні), 13 (так), 21 (ні), 23 (ні), 30 (так), 32 (так), 33 (ні), 38 (ні), 47 (ні), 54 (ні), 79 (ні), 83 (ні), 87 (ні).

2. Шкала схильності до подолання норм і правил: 1 (ні), 10 (ні), 11 (так), 22 (так), 34 (так), 41 (так), 44 (так), 50 (так), 53 (так), 55 (ні), 59 (так), 61 (ні), 80 (так), 86 (ні), 88 (так), 91 (так), 93 (ні).

3. Шкала схильності до адиктивної поведінки: 14 (так), 18 (так), 22 (так), 26 (так), 27 (так), 31 (так), 34 (так), 35 (так), 43 (так), 46 (так), 59 (так), 60 (так), 62 (так), 63 (так), 64 (так), 67 (так), 74 (так), 81 (так), 91 (так), 95 (ні).

4. Шкала схильності до самоушкоджуючої і саморуйнівної поведінки: 3 (так), 6 (так), 9 (так), 12 (так), 16 (так), 24 (ні), 27 (так), 28 (так), 37 (так), 39 (так), 51 (так), 52 (так), 58 (так), 68 (так), 73 (так), 76 (ні), 90 (так), 91 (так), 92 (так), 96 (так), 98 (так).

5. Шкала схильності до агресії та насильства: 3 (так), 5 (так), 15 (ні), 16 (так), 17 (так), 17 (так), 25 (так), 37 (так), 40 (ні), 42 (так), 45 (так), 48 (так), 49 (так), 51 (так), 65 (так), 66 (так), 70 (так), 71 (так), 72 (так), 75 (ні), 77 (так), 82 (ні), 89 (так), 94 (так), 97 (так).

6. Шкала вольового контролю емоційних реакцій: 7 (так), 19 (так), 20 (так), 29 (ні), 36 (так), 49 (так), 56 (так), 57 (так), 69 (так), 70 (так), 71 (так), 78 (так), 84 (так), 89 (так), 94 (так).

7. Шкала схильності до деліквентної поведінки: 18 (так), 26 (так), 31 (так), 34 (так), 35 (так), 42 (так), 43 (так), 44 (так), 48 (так), 52 (так), 55 (ні), 61 (ні), 62 (так), 63 (так), 64 (так), 67 (так), 74 (так), 86 (ні), 91 (так), 94 (так).

Жіночий варіант

1. Шкала установки на соціально-бажані відповіді: 2 (ні), 4 (ні), 8 (ні), 13 (так), 21 (ні), 30 (так), 32 (так), 33 (ні), 38 (ні), 54 (ні), 79 (ні), 83 (ні), 87 (ні).

2. Шкала схильності до подолання норм і правил: 1 (так), 10 (ні), 11 (так), 22 (так), 34 (так), 41 (так), 44 (так), 50 (так), 53 (так), 55 (так), 59 (так), 61 (так), 80 (так), 86 (ні), 91 (так), 93 (ні).

3. Шкала схильності до адиктивної поведінки: 14 (так), 18 (так), 22 (так), 26 (так), 27 (так), 31 (так), 34 (так), 35 (так), 43 (так), 59 (так), 60 (так), 62 (так), 63 (так), 64 (так), 67 (так), 74 (так), 81 (так), 91 (так), 95 (ні).

4. Шкала схильності до самоушкоджуючої і саморуйнівної поведінки: 3 (так), 6 (так), 9 (так), 12 (так), 24 (ні), 27 (так), 28 (так), 39 (так), 51 (так), 52 (так), 58 (так), 68 (так), 73 (так), 75 (так), 76 (так), 90 (так), 91 (так), 92 (так), 96 (так), 98 (так), 99 (так).

5. Шкала схильності до агресії та насильства: 3 (так), 5 (так), 15 (ні), 16 (так), 17 (так), 25 (так), 40 (ні), 42 (так), 45 (так), 48 (так), 49 (так), 51 (так), 65 (так), 66 (так), 71 (так), 77 (так), 82 (так), 85 (так), 89 (так), 94 (так), 101 (так), 102 (так), 103 (так), 104 (так).

6. Шкала вольового контролю емоційних реакцій: 7 (так), 19 (так), 20 (так), 29 (ні), 36 (так), 49 (так), 56 (так), 57 (так), 69 (так) , 70 (так), 71 (так), 78 (так), 84 (так), 89 (так), 94 (так).

7. Шкала схильності до деліквентної поведінки: 1 (так), 3 (так), 7 (так), 11 (так), 25 (так), 28 (так), 31 (так), 35 (так), 43 (так) , 48 (так), 53 (так), 58 (так), 61 (так), 63 (так), 64 (так), 66 (так), 79 (так), 93 (ні), 98 (так) , 99 (так), 102 (так).

8. Шкала прийняття жіночої соціальної ролі: 3 (ні), 5 (ні), 9 (ні), 16 (ні), 18 (ні), 25 (ні), 41 (ні), 45 (ні), 51 (ні) , 58 (ні), 61 (ні), 68 (ні), 73 (ні), 85 (ні), 93 (так), 95 (так), 96 (ні), 105 (так), 106 (ні) , 107 (так).

Інтерпретація результатів.

Перший варіант обробки результатів тесту

Зверніть увагу: існують певні неточності у другому способі підрахунку, тому рекомендується користуватися саме цим варіантом.

Відповідно до ключа, кожна відповідь оцінюється в 1 бал. Далі підраховується загальна кількість балів за кожною шкалою. Отримані індивідуальні показники порівнюються з нормативними значеннями тесту. Якщо індивідуальний бал за певною шкалою перевищує середнє значення більш ніж на одну стандартну девіацію (1S), вважається, що дана психологічна характеристика виражена. Якщо ж бал нижчий за середній більш ніж на 1S, то відповідна риса вважається слабо вираженою. У випадку, якщо досліджуваний належить до «деліквентної» групи, доцільно порівнювати його результати з нормативами, розрахованими спеціально для такої підвибірки.

Тестові норми методики СВП

Шкали	«Нормальна» вибірка		«Деліквентна» вибірка	
	M	S	M	S
1	2,27	2,06	2,49	2,13
2	7,73	2,88	10,27	2,42
3	9,23	4,59	15,97	3,04
4	10,36	3,41	10,98	2,76
5	12,47	4,23	14,64	3,94
6	8,04	3,29	9,37	3,01
7	7,17	4,05	14,38	3,22

Другий варіант обробки результатів тесту.

Кожній відповіді, що збігається з ключем, нараховується один бал. Далі для кожної шкали підраховується загальний (первинний) бал. У разі потреби цей бал коригується з урахуванням впливу соціально бажаної поведінки, згідно з процедурою, описаною вище.

Після цього «сирі» (первинні) бали переводяться у стандартні T-бали. Якщо користувач має власні спеціалізовані тестові норми, то перерахунок здійснюється за формулою:

$$T = 10 \times (X_i - M) / S + 50, \text{ де:}$$

X_i – первинний («сирий») бал за відповідною шкалою;

M – середнє значення первинного балу у стандартизованій вибірці;

S – стандартне відхилення значень первинних балів у цій вибірці.

Варіанти коефіцієнтів корекції в залежності від значень «сирого» бала за шкалою №1 (чоловічий варіант методики).

У разі, якщо первинний бал за шкалою № 1 менше або дорівнює 6 балам для «звичайних» піддослідних, то коефіцієнт корекції становить:

Для шкали № 2 = 0,3 Для шкали № 4 = 0,2 Для шкали № 6 = 0,3
Для шкали № 3 = 0,3 Для шкали № 5 = 0,2 Для шкали № 7 = 0,2

У разі, якщо первинний бал за шкалою № 1 менше або дорівнює 6 балам для «деліквентною» піддослідних, то коефіцієнт корекції становить:

Для шкали № 2 = 0,3 Для шкали № 4 = 0,3 Для шкали № 6 = 0,3
Для шкали № 3 = 0,5 Для шкали № 5 = 0,2 Для шкали № 7 = 0,5

У разі, якщо первинний бал за шкалою № 1 більше 6 балів як для «звичайних», так і для «деліквентних» досліджуваних, то коефіцієнт корекції становить:

Для шкали № 2 = 0,7 Для шкали № 4 = 0,4 Для шкали № 6 = 0,3
Для шкали № 3 = 0,6 Для шкали № 5 = 0,5 Для шкали № 7 = 0,5

Варіанти коефіцієнтів корекції в залежності від значень «сирого» бала за шкалою №1 (жіночий варіант методики).

У випадку, якщо випробувані відносяться до підвибірки «звичайних» досліджуваних, то коефіцієнт корекції становить

Для шкали № 2 = 0,4 Для шкали № 4 = 0,2 Для шкали № 6 = 0,5
Для шкали № 3 = 0,4 Для шкали № 5 = 0,3 Для шкали № 7 = 0,4

У випадку, якщо випробувані завідомо відносяться до підвибірки «деліквентних» досліджуваних, то коефіцієнт корекції становить:

Для шкали № 2 = 0,4 Для шкали № 4 = 0,3 Для шкали № 6 = 0,5
Для шкали № 3 = 0,4 Для шкали № 5 = 0,4 Для шкали № 7 = 0,5

Таблиця норм при перекладі «сирих» балів у Т-бали

«Сирий» бал	Т-бали						
	Шкали						
	1	2	3	4	5	6	7
0	35		26				30
1	44	27	28	24	24	26	32
2	50	31	30	26	27	30	34
3	55	34	33	29	29	33	37
4	58	37	35	32	31	37	39
5	62	40	37	35	34	40	41
6	65	43	39	37	36	44	43
7	67	46	42	40	39	48	46
8	70	50	44	43	41	51	48
9	74	53	46	45	43	55	50
10	85	56	48	48	46	58	53
11	89	59	50	51	48	62	55
12		63	53	54	51	65	57
13		66	55	56	53	69	59
14		69	57	59	55	73	62
15		72	59	62	58	77	64
16		75	62	64	60	81	66

17		78	64	67	62	85	68
18		81	66	70	65		71
19		84	68	72	67		73
20		87	70	75	70		75
21		90	12	78	72		77
22			74	81	74		79
23			76	84	77		81
24			78	87	79		83
25			80	90	81		85
26			82		83		87
27			84		85		
28					87		
29					89		

Опис шкал та їх інтерпретація.

1. Шкала установки на соціальну бажаність (службова шкала). Ця шкала спрямована на оцінку схильності респондента подавати себе у максимально позитивному світлі відповідно до загальноприйнятих соціальних норм.

Показники в межах 50–60 Т-балів свідчать про помірну схильність відповідати соціально бажаним чином.

Показники понад 60 Т-балів можуть вказувати на прагнення дотримуватись навіть другорядних соціальних норм, а також на бажання свідомо виглядати «краще» в очах інших, що супроводжується підвищеною настороженістю до ситуації тестування.

Результати в діапазоні 70–89 Т-балів говорять про значну настороженість респондента до психодіагностичної ситуації та викликають сумніви щодо достовірності його відповідей за основними шкалами. Якщо при цьому спостерігаються високі результати за шкалою соціальної бажаності та зниження показників за іншими діагностичними шкалами (за винятком шкали 8), а також підвищення за шкалою жіночої соціальної ролі – це може свідчити про сприйняття тестування як експертної оцінки.

Для чоловіків, якщо загальний первинний бал за шкалою соціальної бажаності перевищує **11**, це є підставою вважати результати по основних шкалах недостовірними.

Показники нижче 50 Т-балів свідчать про відкритість респондента: він не намагається приховати свої переконання, установки чи модифікувати відповіді відповідно до соціально бажаних стандартів.

Варто враховувати, що **молодші підлітки (до 14 років)** зазвичай не здатні тривалий час дотримуватись установки на соціально схвалювані відповіді.

Високі результати одночасно за службовою шкалою та за основними шкалами (крім шкали 8) можуть свідчити про або недостовірність відповідей, або про розрив між уявленнями респондента про «норму» та його реальною поведінкою.

2. Шкала схильності до подолання норм і правил. Ця шкала оцінює схильність респондента ігнорувати або заперечувати загальноприйняті норми, правила й цінності, а також демонструвати альтернативні моделі поведінки.

50–60 Т-балів вказують на наявність помітної неконформістської орієнтації, прагнення відстоювати власні переконання й установки навіть всупереч груповим стандартам, бажання діяти наперекір загальному порядку, шукати виклики.

60–70 Т-балів свідчать про виражену схильність до негативізму, опору авторитетам і сильне протиставлення себе соціальним нормам, що може викликати сумніви щодо достовірності результатів за цією шкалою.

Менше 50 Т-балів – показник конформності, прагнення дотримуватися соціальних норм, звичних моделей поведінки та стереотипів. Проте в окремих випадках, коли респондент має високий інтелектуальний рівень і прагне надати «соціально правильні» відповіді, такий результат може свідчити про спробу приховати справжні установки.

3. Шкала схильності до адиктивної поведінки. Ця шкала дозволяє оцінити готовність особи до реалізації адиктивної (залежної) поведінки, яка передбачає втечу від реальності шляхом зміни психоемоційного стану.

50–70 Т-балів свідчать про наявність схильності до уникання труднощів через зміщення свідомості, про використання ілюзорних або компенсаційних механізмів подолання внутрішніх проблем. Такі результати також вказують на орієнтацію на сенсорні враження, гедонізм, пошук задоволень.

Понад 70 Т-балів можуть сигналізувати як про високий ризик адиктивної поведінки, так і про можливу недостовірність відповідей. У таких випадках рекомендується використання додаткових психодіагностичних методів для уточнення.

Менше 50 Т-балів – свідчення низької схильності до адиктивної поведінки або ефективного соціального контролю над власними імпульсами..

4. Шкала схильності до самоушкоджуючої і саморуйнівної поведінки. Ця шкала оцінює готовність особи до проявів аутоагресії в різних формах. Вона частково перетинається з характеристиками, що вимірюються шкалою №3 (адиктивна поведінка).

50–70 Т-балів свідчать про занижену цінність власного життя, пошук ризику, прагнення до інтенсивних відчуттів, а також про можливу наявність садо-мазохістських схильностей.

Понад 70 Т-балів ставлять під сумнів достовірність відповідей.

Менше 50 Т-балів вказують на відсутність ознак саморуйнівної поведінки, добре сформований психологічний захист і низький рівень тривожності, який не проявляється через соматизацію або деструктивні дії.

5. Шкала схильності до агресії та насильства. Ця шкала вимірює ступінь готовності до агресії та використання насильства в соціальних взаємодіях.

50–60 Т-балів вказують на наявність агресивних тенденцій.

60–70 Т-балів демонструють виражену агресивну орієнтацію, схильність до насильницьких способів розв'язання конфліктів, використання приниження як засобу підвищення самооцінки, наявність садистичних нахилів.

Понад 70 Т-балів свідчать про сумнівну достовірність результатів.

Менше 50 Т-балів – про неприйняття агресії як поведінкової стратегії, про сформовану здатність до конструктивного реагування в конфліктних ситуаціях. Якщо водночас спостерігаються високі бали за шкалою соціальної бажаності, це може бути ознакою сильного зовнішнього самоконтролю.

6. Шкала вольового контролю емоційних реакцій. Шкала оцінює здатність до свідомого регулювання емоцій (увага: інтерпретація шкали має зворотний характер – чим вищий бал, тим нижчий контроль).

60–70 Т-балів свідчать про труднощі у вольовому контролі, імпульсивність, схильність до прямого прояву негативних емоцій, слабкий контроль над емоційними імпульсами й потребами.

Менше 50 Т-балів вказують на добре розвинений самоконтроль, пригнічення або свідоме стримування емоційних реакцій, обмеження проявів почуттів на поведінковому рівні.

7. Шкала схильності до деліквентної поведінки. Ця шкала умовно названа деліквентною, адже побудована на основі тверджень, які дозволяють розрізнити підлітків із «звичайної» популяції та тих, хто мав досвід правопорушень або порушував

соціальні й правові норми. Вона вимірює потенційну готовність до девіантної (делінквентної) поведінки, яка може проявитися за певних життєвих умов.

50–60 Т-балів вказують на наявність делінквентних схильностей, знижену силу соціального контролю.

Понад 60 Т-балів – свідчення високої ймовірності реалізації делінквентної поведінки.

Менше 50 Т-балів – показник низької схильності до порушень, однак у поєднанні з високими показниками шкали соціальної бажаності це може свідчити про навмисне маскування девіантних установок.

Важливо враховувати, що зміст і форми делінквентної поведінки у хлопців і дівчат можуть суттєво різнитися, тому для кожної статі використовуються відповідні варіанти шкали.

Бланк відповіді (для хлопців)

ПІБ респондента: _____

Вік: _____ **Дата заповнення:** _____

№ питання	Бал	№ питання	Бал	№ питання	Бал	№ питання	Бал	№ питання	Бал
1.		21.		41.		61.		81.	
2.		22.		42.		62.		82.	
3.		23.		43.		63.		83.	
4.		24.		44.		64.		84.	
5.		25.		45.		65.		85.	
6.		26.		46.		66.		86.	
7.		27.		47.		67.		87.	
8.		28.		48.		68.		88.	
9.		29.		49.		69.		89.	
10.		30.		50.		70.		90.	
11.		31.		51.		71.		91.	
12.		32.		52.		72.		92.	
13.		33.		53.		73.		93.	
14.		34.		54.		74.		94.	
15.		35.		55.		75.		95.	
16.		36.		56.		76.		96.	
17.		37.		57.		77.		97.	
18.		38.		58.		78.		98.	
19.		39.		59.		79.			
20.		40.		60.		80.			

Бланк відповіді (для дівчат)

ПІБ респондента: _____

Вік: _____ **Дата заповнення:** _____

№ питання	Бал	№ питання	Бал	№ питання	Бал	№ питання	Бал	№ питання	Бал
1.		23.		45.		67.		89.	
2.		24.		46.		68.		90.	
3.		25.		47.		69.		91.	
4.		26.		48.		70.		92.	
5.		27.		49.		71.		93.	

6.		28.		50.		72.		94.	
7.		29.		51.		73.		95.	
8.		30.		52.		74.		96.	
9.		31.		53.		75.		97.	
10.		32.		54.		76.		98.	
11.		33.		55.		77.		99.	
12.		34.		56.		78.		100.	
13.		35.		57.		79.		101.	
14.		36.		58.		80.		102.	
15.		37.		59.		81.		103.	
16.		38.		60.		82.		104.	
17.		39.		61.		83.		105.	
18.		40.		62.		84.		106.	
19.		41.		63.		85.		107.	
20.		42.		64.		86.		108.	
21.		43.		65.		87.			
22.		44.		66.		88.			

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Завдання X. Дайте відповіді на контрольні питання теми:

1. Які особливості педагогічного колективу можуть сприяти виникненню девіантної поведінки учнів?
2. Які шкільні фактори можна вважати захисними щодо девіацій серед учнів?
3. Як неуспішність у навчанні впливає на розвиток девіантної поведінки?
 4. Які педагогічні заходи сприяють профілактиці девіантної поведінки у школі?
 5. Яким чином соціальна нерівність впливає на девіантну поведінку молоді?
 6. Які макросоціальні чинники (економічні, політичні, культурні) сприяють поширенню девіантних форм поведінки?
 7. Як масова культура та ЗМІ впливають на девіантну поведінку підлітків?
 8. Які особливості мікросоціального середовища (сім'я, район проживання, найближче оточення) впливають на девіацію?
 9. Чому підлітки схильні орієнтуватися на думку однолітків більше, ніж на думку дорослих?
 10. Які особливості групової динаміки можуть призвести до девіантної поведінки?
 11. Як формуються неформальні підліткові групи з девіантною спрямованістю?
 12. У чому полягає вплив лідера у підлітковій групі на поведінку її членів?
 13. Які риси особистості роблять підлітка більш вразливим до негативного впливу однолітків?
 14. Які методи профілактики впливу девіантних груп ефективні у роботі з підлітками?

Висновки: _____

Оцініть свої результати навчання за шкалою від 1 до 5, де 1 – низький, а 5 – високий.

ЗНАННЯ

|-----|

1 2 3 4 5

УМІННЯ

|-----|

1 2 3 4 5

ГОТОВНІСТЬ ДО САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

|-----|

1 2 3 4 5

оцінка

підпис викладача

ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ

Питання	Відповідь
<p>1. Який з наведених чинників належить до біологічних передумов асоціальної поведінки?</p>	<p>а) соціальний статус; б) особистісні установки; в) спадковість; г) стиль виховання; д) сімейні конфлікти</p>

<p>2. До якого типу нервової системи найчастіше належать підлітки з імпульсивною поведінкою?</p>	<p>а) слабого типу; б) урівноваженого типу; в) лабільного типу; г) інтровертованого типу; д) збалансованого типу</p>
<p>3. Чому підлітковий вік вважають кризовим періодом?</p>	<p>а) через швидкий фізичний розвиток; б) через зміну шкільної програми; в) через гормональні зміни та формування «я-концепції»; г) через зміну харчових звичок; д) через збільшення кола спілкування</p>
<p>4. Що таке ситуативна характерологічна реакція?</p>	<p>а) стала риса особистості; б) тимчасова емоційна відповідь на ситуацію; в) розлад психіки; г) генетична схильність; д) тип темпераменту</p>
<p>5. Яка з реакцій належить до ситуативних характерологічних?</p>	<p>а) реакція емансипації; б) реакція аутизму; в) параноїдна реакція; г) реакція деперсоналізації; д) реакція регресії</p>
<p>6. Який чинник найчастіше провокує ситуативні відхилення в поведінці підлітків?</p>	<p>а) освітній рівень; б) емоційна нестабільність середовища; в) професійна орієнтація; г) статус у колективі; д) рівень IQ</p>
<p>7. Чим відрізняються патологічні реакції від ситуативних?</p>	<p>а) тривають недовго; б) залежать лише від середовища; в) мають стійкий і руйнівний характер; г) не впливають на розвиток особистості; д) є нормою вікової психології</p>
<p>8. Яка з наведених реакцій є прикладом патохарактерологічної?</p>	<p>а) реакція самоствердження; б) реакція гіперкомпенсації; в) реакція на нерозділене кохання; г) реакція на контроль у школі; д) реакція на нове захоплення</p>
<p>9. Як акцентуації характеру можуть перейти у патологію?</p>	<p>а) через зміну школи; б) через надмірне фізичне навантаження; в) під впливом тривалих психотравмуючих ситуацій; г) через вплив телебачення; д) через спілкування з ровесниками</p>
<p>10. Яке порушення потягів найчастіше фіксується в підлітковому віці?</p>	<p>а) порушення сну; б) порушення харчової поведінки; в) порушення мовлення; г) порушення моторики; д) порушення зору</p>
<p>11. Який потяг зазвичай супроводжує підліткову агресивну поведінку?</p>	<p>а) статевий; б) трудовий; в) агресивний;</p>

	г) інтелектуальний; д) ігровий
12. Який приклад порушення харчового потягу?	а) постійне вживання солодкого; б) анорексія; в) спроба схуднути; г) любов до фаст-фуду; д) вегетаріанство
13. Яке з наведених тверджень є проявом патологічної статевої поведінки?	а) підвищений інтерес до протилежної статі; б) фіксація на еротичних темах; в) гіперсексуальність, що заважає соціальній адаптації; г) зустрічі з однолітками; д) зниження інтересу до інтимності
14. Яке з порушень потягів можна діагностувати за допомогою спостереження та бесіди?	а) нарколепсію; б) піроманію; в) невралгію; г) страх темряви; д) алергію
15. Який метод є найефективнішим у корекції порушень потягів у підлітків?	а) медитація; б) медикаментозне лікування; в) комбінована психотерапія; г) самостійне навчання; д) фізкультура
16. Що може свідчити про початок патохарактерологічної реакції?	а) стабільний настрій; б) різка зміна поведінки без зовнішніх причин; в) зміна інтересів; г) підвищена активність у навчанні; д) покращення сну
17. Що з наведеного не належить до реакцій групування?	а) ізоляція; б) прагнення до авторитету в групі; в) імітація лідера; г) протест проти дорослих; д) вихід із групи
18. Що таке реакція компенсації у підлітка?	а) уникнення контактів; б) приховування почуттів; в) надмірне прагнення до успіху для подолання комплексу; г) бажання жити на самоті; д) пасивність
19. Яка реакція є типовою для підлітка з підвищеним почуттям меншовартості?	а) реакція гіперкомпенсації; б) реакція ізоляції; в) реакція втечі; г) реакція апатії; д) реакція страху
20. Який напрям у профілактиці асоціальної поведінки є найефективнішим?	а) каральний; б) ізоляційний; в) роз'яснювально-педагогічний; г) репресивний; д) ігровий

<p>21. Що таке виховуваність?</p>	<p>а) вроджена якість особистості; б) здатність до самовиховання; в) схильність приймати та реалізовувати виховні впливи; г) поведінка відповідно до норм; д) наявність високого інтелекту</p>
<p>22. Яка з наведених ознак свідчить про високий рівень вихованості підлітка?</p>	<p>а) уникання відповідальності; б) невічливість до дорослих; в) прагнення до конфліктів; г) відповідальність і моральна поведінка; д) демонстративність</p>
<p>23. Як проявляється виховуваність у поведінці дитини?</p>	<p>а) постійне підкорення; б) дотримання моральних норм у різних ситуаціях; в) надмірна самостійність; г) замкнутість; д) прагнення уникати контролю</p>
<p>24. Який чинник найбільше впливає на формування вихованості?</p>	<p>а) матеріальний стан родини; б) генетична спадковість; в) сімейне виховання та соціальне середовище; г) успішність у школі; д) хобі дитини</p>
<p>25. Що таке педагогічна занедбаність?</p>	<p>а) відставання у навчанні; б) наслідок систематичної відсутності належного виховного впливу; в) незнання правил поведінки; г) психологічне порушення; д) соціальна нерівність</p>
<p>26. Яка ознака є типовою для педагогічної занедбаності?</p>	<p>а) страх перед вчителем; б) відсутність сформованих моральних уявлень; в) надмірна сором'язливість; г) захоплення читанням; д) труднощі з концентрацією</p>
<p>27. Яка з перелічених стадій педагогічної занедбаності є початковою?</p>	<p>а) стійка асоціальна поведінка; б) відкрите протистояння педагогам; в) байдужість до навчання та дисципліни; г) злочинна активність; д) агресивна самоізоляція</p>
<p>28. Який чинник найчастіше призводить до педагогічної занедбаності?</p>	<p>а) захоплення спортом; б) відсутність батьківського контролю та виховання; в) підвищене навантаження; г) переїзд до іншої школи; д) низький рівень мотивації</p>
<p>29. Що таке важковиховуваність?</p>	<p>а) нездатність до навчання; б) фізична слабкість; в) систематичне ігнорування виховних впливів; г) хворобливий стан; д) інтровертованість</p>

<p>30. Який із проявів характерний для важковиховуваності?</p>	<p>а) занурення у навчання; б) надмірна стриманість; в) емоційна нестабільність; г) свідома непокора педагогічним вимогам; д) надмірна активність у спорті</p>
<p>31. Чим відрізняється важковиховуваність від педагогічної занедбаності?</p>	<p>а) причинами поведінки; б) усвідомленістю негативної поведінки; в) віком дитини; г) фізичними особливостями; д) типом навчального закладу</p>
<p>32. Що характерне для девіантної поведінки, на відміну від важковиховуваності?</p>	<p>а) байдужість до навчання; б) агресія в межах дому; в) систематичне порушення соціальних норм; г) тимчасові зміни поведінки; д) перевтома</p>
<p>33. Яка поведінка є ознакою деліктної поведінки?</p>	<p>а) ігнорування домашніх обов'язків; б) пізнє повернення додому; в) використання лайки; г) вчинення протиправних дій; д) конфлікти з учителями</p>
<p>34. Яке з понять найбільш пов'язане з профілактикою важковиховуваності?</p>	<p>а) навчальні програми; б) індивідуальний підхід у вихованні; в) рівень успішності; г) кількість контрольних робіт; д) статус школи</p>
<p>35. Яка ознака НЕ характерна для вихованої дитини?</p>	<p>а) толерантність; б) самоконтроль; в) ігнорування правил поведінки; г) поважливе ставлення до старших; д) готовність допомагати</p>
<p>36. Що є основним завданням профілактики педагогічної занедбаності?</p>	<p>а) контроль оцінок; б) своєчасне виявлення та усунення причин небажаної поведінки; в) збільшення навантаження; г) виключення з уроків; д) підвищення вимог до дисципліни</p>
<p>37. Який підхід є найбільш ефективним у роботі з важковиховуваними підлітками?</p>	<p>а) репресивний; б) індивідуально-педагогічний; в) колективне покарання; г) ігнорування проявів; д) тестування</p>
<p>38. Що з наведеного є формою прояву педагогічної занедбаності?</p>	<p>а) захоплення технікою; б) перфекціонізм; в) низький рівень соціальної адаптації; г) замкнутість; д) гіперактивність</p>
<p>39. Яке з понять описує зниження здатності дитини відповідати на педагогічні вимоги?</p>	<p>а) соціалізація; б) адаптація; в) важковиховуваність; г) індивідуальність;</p>

	д) ініціативність
40. Як найкраще попередити виникнення педагогічної занедбаності?	а) посилити дисципліну; б) обмежити спілкування з ровесниками; в) сформувати сприятливе виховне середовище; г) надати більше домашніх завдань; д) виключити проблемних дітей зі школи
41. Який із чинників є соціальним ризиком для нормального функціонування сім'ї?	а) гарна матеріальна база; б) алкоголізм одного з батьків; в) наявність двох дітей; г) робота обох батьків; д) велика родина
42. Що характеризує благополучну сім'ю?	а) відсутність інтересу до навчання дитини; б) авторитарний стиль виховання; в) часті конфлікти між членами родини; г) взаємоповага, турбота, підтримка розвитку дитини; д) жорсткий контроль над поведінкою дитини
43. Яка з ознак належить до зони ризику в сім'ї?	а) виховання дитини в любові; б) раціональний розпорядок дня; в) байдужість до навчального процесу; г) залучення дитини до гуртків ⁴ д) постійна участь батьків у шкільному житті
44. Що характерно для неблагополучної сім'ї?	а) повна родина з трьома дітьми; б) ігнорування базових потреб дитини; в) високий рівень освіти батьків ⁴ г) участь у вихованні обох батьків; д) емоційна підтримка
45. Який з варіантів описує педагогічно неспроможну сім'ю?	а) відсутність доступу до інтернету; б) проживання у сільській місцевості; в) нездатність батьків реалізувати виховну функцію через відсутність знань, навичок; г) перевантаження дитини навчанням; д) багатодітність
46. Яка поведінка свідчить про педагогічну неспроможність батьків?	а) постійне спостереження за дитиною; б) нехтування потребами дитини, відсутність контролю; в) регулярне обговорення оцінок; г) покарання за запізнення; д) заохочення до самостійності
47. Що є найбільш характерним наслідком проживання дитини в неблагополучній сім'ї?	а) висока успішність; б) творча активність; в) девіантна поведінка; г) лідерство в колективі; д) надмірна самостійність

<p>48. Який тип родини вважається зоною високого соціального ризику?</p>	<p>а) родина підприємців; б) родина науковців; в) родина, де обидва батьки зловживають алкоголем; г) молода родина з однією дитиною; д) родина, де дитину виховують бабусі</p>
<p>49. Який з наведених чинників не є критерієм оцінки благополуччя сім'ї?</p>	<p>а) матеріальне становище; б) кількість родичів у місті; в) емоційний клімат; г) стиль сімейного виховання; д) залучення до виховання обох батьків</p>
<p>50. Яка поведінка є відхиленням у сімейному середовищі?</p>	<p>а) надмірна ініціативність дитини; б) агресивність дитини щодо батьків; в) труднощі з математикою; г) бажання бути наодинці; д) захоплення спортом</p>
<p>51. Що з нижченаведеного є формою соціально-педагогічної допомоги сім'ї?</p>	<p>а) штраф батькам; б) консультування з питань виховання; в) виселення родини; г) примус до виховання; д) позбавлення батьківських прав</p>
<p>52. Який із варіантів не є формою неблагополуччя в родині?</p>	<p>а) насильство над дитиною; б) участь батьків у батьківських зборах; в) ігнорування дитини; г) аморальний стиль життя; д) хронічний конфлікт у родині</p>
<p>53. Як можна класифікувати агресивну поведінку дитини у сім'ї?</p>	<p>а) варіант норми; б) емоційно-особистісне відхилення; в) соціальна адаптація; г) комунікативний розвиток; д) випадкова реакція</p>
<p>54. Яке твердження найточніше характеризує соціально-педагогічну допомогу?</p>	<p>а) втручання з боку поліції; б) репресивні методи впливу; в) комплекс заходів з підтримки сім'ї в реалізації виховної функції; г) медичне лікування батьків; д) усиновлення дитини</p>
<p>55. Хто найчастіше ініціює соціально-педагогічну допомогу родині?</p>	<p>а) родичі дитини; б) друзі родини; в) соціальний педагог або класний керівник; г) дитина; д) державна служба зайнятості</p>
<p>56. Який стиль виховання найчастіше зустрічається у педагогічно неспроможних сім'ях?</p>	<p>а) демократичний; б) ліберальний; в) потуральний або авторитарний; г) інноваційний; д) колективний</p>

<p>57. Яка характеристика НЕ належить до функцій сім'ї?</p>	<p>а) виховна; б) соціалізуюча; в) контрольно-штрафна; г) рекреативна; д) економічна</p>
<p>58. Яке відхилення у поведінці дитини може свідчити про емоційне неблагополуччя в родині?</p>	<p>а) творча активність; б) психосоматичні симптоми; в) доброзичливість; г) лідерство у класі; д) прагнення до навчання</p>
<p>59. Яка категорія сімей потребує найбільш активної соціально-педагогічної підтримки?</p>	<p>а) повні благополучні родини; б) педагогічно неспроможні родини; в) родини з трьома дітьми; г) молоді родини д) родини в селі</p>
<p>60. Як можна допомогти родині, що перебуває в соціальному ризику?</p>	<p>а) ігнорувати проблеми; б) залучити поліцію; в) надати індивідуальну консультативну підтримку та психолого-педагогічні послуги; г) відсторонити дитину від школи; д) засудити батьків на зборах</p>
<p>61. Який чинник найбільш безпосередньо впливає на виховання в закладі загальної середньої освіти (ЗЗСО)?</p>	<p>а) місце проживання; б) соціальний статус родини; в) шкільне середовище та педагогічна взаємодія; г) вплив ЗМІ; д) релігійні переконання</p>
<p>62. Що з переліченого може бути прикладом негативного впливу шкільного середовища?</p>	<p>а) участь у гуртках; б) наявність шкільної психологічної служби; в) толерування булінгу з боку педагогів; г) підтримка учнівських ініціатив; д) робота з батьками</p>
<p>63. Який тип навчального середовища найменше сприяє девіантній поведінці?</p>	<p>а) репресивне; б) байдуже; в) підтримувальне та розвивальне; г) формальне; д) авторитарне</p>
<p>64. До яких наслідків може призвести відсутність педагогічної уваги до індивідуальних потреб учнів?</p>	<p>а) підвищення успішності; б) формування асоціальних установок; в) поглиблення комунікації; г) самостійність у навчанні; д) виховання відповідальності</p>
<p>65. Яка роль вчителя у профілактиці девіантної поведінки?</p>	<p>а) санкціонування поведінки; б) ігнорування індивідуальних потреб; в) переважне оцінювання знань; г) створення виховного впливу через позитивний приклад; д) залучення учнів до бюрократичних процесів</p>

<p>66. Який чинник серед наведених є суспільним?</p>	<p>а) особистий стиль спілкування батьків; б) рівень економічного розвитку країни; в) поведінка вчителя; г) шкільне навантаження; д) особливості темпераменту</p>
<p>67. Яке середовищне явище найбільше впливає на формування девіантної поведінки?</p>	<p>а) гарні умови життя; б) високий культурний рівень родини; в) криміногенне оточення та відсутність соціального контролю; г) успішне навчання; д) зайнятість у спорті</p>
<p>68. Який приклад ілюструє соціальну дезорганізацію як чинник девіації?</p>	<p>а) активна участь у громадських організаціях; б) стабільна зайнятість дорослого населення; в) високий рівень безробіття та маргіналізація населення; г) підвищення якості освіти; д) створення гуртожитків</p>
<p>69. Що з наведеного НЕ є середовищним чинником девіантної поведінки?</p>	<p>а) місце проживання; б) соціально-економічні умови; в) доступність культурних установ; г) особистісна тривожність; д) контингент району</p>
<p>70. Як впливає група ровесників на поведінку підлітка?</p>	<p>а) не має значення; б) сприяє саморефлексії; в) завжди позитивно; г) може сприяти як позитивній, так і девіантній поведінці; д) впливає лише у школі</p>
<p>71. Який тип лідерства в підлітковій групі найчастіше сприяє девіантній поведінці?</p>	<p>а) демократичний; б) соціально відповідальний; в) агресивно-домінантний; г) пасивно-впливовий; д) творчо-ініціативний</p>
<p>72. Який прояв є ознакою негативного впливу групи ровесників?</p>	<p>а) прагнення до співпраці; б) наслідування девіантних моделей поведінки; в) участь у волонтерських проектах; г) готовність до спільного навчання; д) активність на уроках</p>
<p>73. Що є наслідком негативного групового тиску?</p>	<p>а) формування відповідальності; б) втрата індивідуальності; в) підвищення самооцінки; г) самореалізація; д) гармонізація стосунків</p>
<p>74. Яка поведінка характерна для підлітків, що підпадають під вплив девіантних ровесників?</p>	<p>а) прагнення до навчання; б) допомога дорослим; в) правопорушення, ігнорування норм; г) пошук авторитетів серед педагогів; д) заняття спортом</p>

<p>75. Який підхід у шкільному середовищі найбільш ефективний у протидії впливу девіантних ровесників?</p>	<p>а) авторитарний контроль; б) ігнорування міжособистісних зв'язків; в) розвиток позитивного мікроклімату та групової підтримки; г) переведення до іншого класу; д) відсторонення від участі у заходах</p>
<p>76. Що сприяє запобіганню девіантної поведінки у ЗЗСО?</p>	<p>а) посилення навчального навантаження; б) ізоляція учнів з проблемами; в) профілактична робота, виховання цінностей та залучення до активностей; г) тільки сувора дисципліна; д) конкуренція між класами</p>
<p>77. Яке твердження є правильним щодо соціальних мереж як середовищного чинника?</p>	<p>а) не мають впливу на поведінку; б) завжди стимулюють навчання; в) можуть бути як джерелом позитивного, так і негативного впливу; г) використовуються лише в освітніх цілях; д) не стосуються підлітків</p>
<p>78. Яка характеристика відповідає поняттю «соціальний контроль»?</p>	<p>а) насильницьке управління; б) сукупність механізмів, що регулюють поведінку в суспільстві; в) репресивні методи виховання; г) формальне підпорядкування; д) самовиховання</p>
<p>79. Який суспільний чинник може зменшити рівень девіантної поведінки?</p>	<p>а) економічна криза; б) доступна якісна освіта; в) соціальна ізоляція; г) ігнорування проблем підлітків; д) гіперопіка</p>
<p>80. Який чинник найчастіше сприяє соціальній адаптації підлітка?</p>	<p>а) ризиковане середовище; б) байдужість ровесників; в) позитивна референтна група; г) конфлікт у родині; д) перевантаження завданнями</p>

МОДУЛЬ:
«ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ, СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ»

Практична робота № 8

Дата _____

Тема: «Агресивна поведінка: джерела та чинники, класифікація»

Мета: визначити основні джерела та чинники агресивної поведінки, ознайомитися з її класифікацією, навчитися розпізнавати різні форми агресії у підлітків, а також проаналізувати можливі причини її виникнення з урахуванням психолого-педагогічних підходів.

Ключові поняття: агресивна поведінка, вандалізм, аутоагресія.

Контрольні питання для усного опитування:

1. Сучасні моделі агресивної поведінки.
2. Джерела та чинники агресивної поведінки.
3. Показники агресивності.
4. Класифікація видів агресії.
5. Типологія агресивних підлітків.
6. Вандальна поведінка та її мотиви, види.

Завдання практичної роботи.

РЕПРОДУКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання I. Опрацюйте лекційний матеріал.

Мета роботи: поглибити і закріпити знання матеріалу теми.

Завдання II. Творчо презентуйте питання.

в

Мета роботи: сформувати усвідомлення небезпеки агресивної поведінки шкільному середовищі, розвивати навички мирного вирішення конфліктів, сприяти формуванню негативного ставлення до насильства та відповідального соціального поведіння шляхом створення інформаційної листівки або мініплаката з антиагресивною тематикою.

Хід виконання

Розробіть інформаційну листівку або міні-плакат на тему: «Стоп агресії: дій без насильства!» для учнівського середовища.

та

Завдання III. Вивчити особливості анатомічної будови органів дихання механізмів здійснення дихальних рухів.

Мета роботи: ознайомитись з особливостями механізмів здійснення дихальних рухів.

Хід виконання.

1. Ознайомтеся з тестовими завданнями (питаннями 1–5), наведеними нище.
2. Уважно прочитайте кожне запитання та виберіть один правильний варіант відповіді (від 1 до 5).

1. Що вважається основним показником агресивності?

- 1) сила агресивних проявів;
- 2) невідповідність агресивної реакції ситуації;

- 3) частота агресивної поведінки у реальному житті й уяві;
- 4) швидкість, з якою виникає агресія;
- 5) рівень жорстокості при прояві агресії.

2. Які прояви належать до вербальної агресії?

- 1) дії інструментального характеру;
- 2) критика, образи, погрози, сварки, крик;
- 3) непрямі агресивні прояви;
- 4) агресія патологічного характеру;
- 5) індивідуалізовані прояви агресії.

3. Як називають агресію, яка проявляється відкрито, але у соціально прийнятній формі?

- 1) агресія з урахуванням обставин;
- 2) руйнівна агресія;
- 3) агресія конструктивного типу;
- 4) адаптивна поведінка з елементами агресії;
- 5) відкрита (пряма) агресія.

4. Які з наведених чинників не впливають на розвиток агресивності?

- 1) расова належність і стать;
- 2) вплив середовища (температура, шум, забрудненість повітря);
- 3) сімейне оточення;
- 4) наявність сторонніх спостерігачів;
- 5) усі перелічені чинники мають вплив.

5. Які стани відносять до агресивних емоційних реакцій?

- 1) форми прояву агресії;
- 2) різновиди агресивних реакцій;
- 3) способи реалізації агресії;
- 4) приклади словесної агресії;
- 5) варіанти вираження словесної агресії.

3. Дайте відповіді на запропоновані питання:

6. Назвіть основні джерела та чинники, що сприяють агресивній поведінці. ____

7. У чому полягає відмінність між поняттями «агресія» та «агресивність»? ____

8. Наведіть приклад прояву агресивності в поведінці. _____

9. Чим відрізняється доброякісна агресія від злоякісної? _____

10. Наведіть приклади доброякісної агресії (тобто прийнятної в суспільстві).

11. Які приклади злоякісної агресії ви можете навести? _____

12. Порівняйте типологічні особливості агресивних підлітків I та III груп.

13. Що таке вандалізм і в чому його суть? _____

14. Які чинники можуть мотивувати вандалістичну поведінку? _____

15. Як охарактеризувати кримінальний вандалізм? _____

16. Назвіть основні напрями профілактики вандалізму в закладах освіти.

Завдання IV. Вивчити наукові підходи, ключові джерела, чинники, види агресивної поведінки.

Мета роботи: сформулювати уявлення про сучасні наукові підходи до пояснення агресивної поведінки, виявити ключові джерела та чинники, що впливають на виникнення агресії серед підлітків, навчити розпізнавати показники агресивності в учнівському середовищі, класифікувати види агресії та усвідомити необхідність профілактики агресії для створення безпечного освітнього простору.

Хід виконання

1. Ознайомтеся з сучасними теоретичними моделями агресивної поведінки (біологічні, психологічні, соціальні). Схарактеризуйте їх суть.

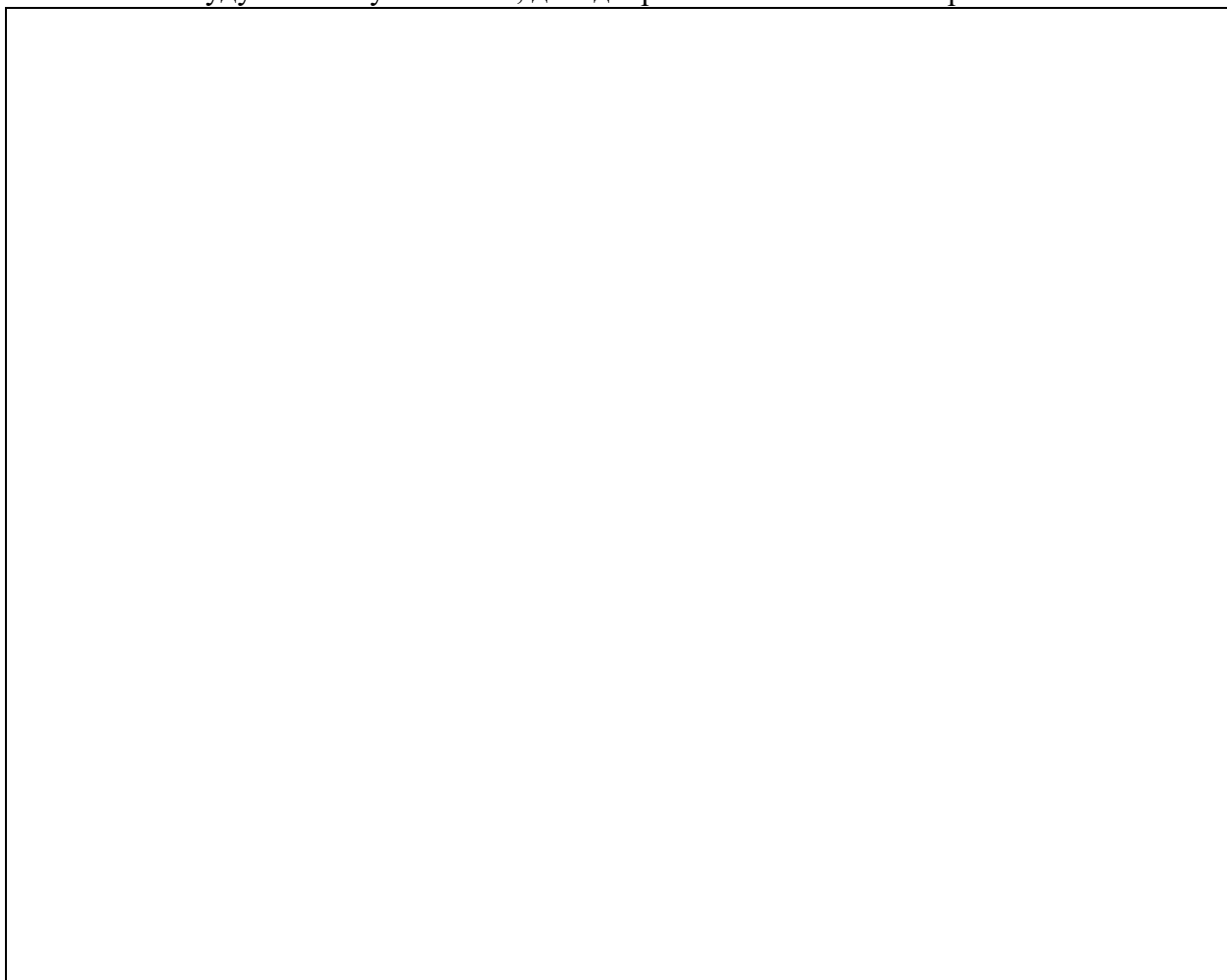
Біологічні моделі: _____

Психологічні моделі: _____

Соціальні моделі: _____

2. Визначте основні джерела та чинники, що зумовлюють агресивну поведінку підлітків.

3. Побудуйте схему чинників, де відобразте чинник та його прояв.

4. Скласти перелік показників, за якими можна ідентифікувати агресивну поведінку в учнівському середовищі.

Характеристика: _____

Типова поведінка: _____

2. Імпульсивні підлітки

Характеристика: _____

Типова поведінка: _____

3. Інструментальні підлітки

Характеристика: _____

Типова поведінка: _____

4. Демонстративні підлітки

Характеристика: _____

Типова поведінка: _____

Завдання VI. Ознайомитися з поняттям вандалізму в підлітковому середовищі.

Мета роботи: сформувати уявлення про сутність вандалізму в підлітковому середовищі, ознайомити з його видами та ймовірними мотивами, що спонукають до вандалістичної поведінки, з метою розвитку

усвідомленого ставлення до суспільних норм, формування відповідальності та навичок протидії деструктивним проявам.

Хід виконання

1. Ознайомтеся з поняттям вандалізму в підлітковому середовищі.

Вандалізм – це _____

2. Наведіть приклади видів вандалізму та визначити їхні можливі мотиви, заповнивши таблицю.

Види вандалізму та можливі мотиви

Вид вандалізму	Приклади	Можливі мотиви
Фізичний вандалізм		
Графіті/напис на стінах		
Цифровий вандалізм		
Соціальний/символічний вандалізм		
Екологічний вандалізм		

Завдання VII. Вивчити типологічні характеристики дихальної системи.

Мета роботи: сформувати вміння аналізувати ситуації агресивної та вандалісної поведінки в шкільному середовищі, виявляти їхні причини, типи агресії й агресорів, а також розробляти конструктивні шляхи реагування та профілактики подібних проявів для забезпечення безпечного освітнього простору.

простору.

Хід виконання

1. Розгляньте типову ситуацію агресивної або вандалісної поведінки серед учнів.

2. Визначте її причини, тип агресії, тип агресора та запропонуйте шляхи вирішення ситуації.

Ситуація: у 8 класі один із учнів, Олександр, регулярно зриває уроки, кидається канцелярським приладдям, ображає однокласників, навмисно псує майно класу (малює на партах, ламає шкільні стенди). На зауваження вчителів реагує агресивно або зневажливо. Кілька учнів бояться його і уникають.

Аналіз ситуації:

Причини поведінки:

Тип агресії:

Тип агресора:

Шляхи вирішення ситуації:

ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання VIII. Визначити рівень агресивності опитантів.

Мета роботи: оцінити рівень агресивності респондента за допомогою аналізу його поведінкових проявів, виявити характерні ознаки агресивної поведінки та зрозуміти, які реакції й моделі поведінки переважають у конкретній особистості.

Хід виконання.

Опрацюйте та апробуйте діагностичну методикау.

Анкета для педагога «Критерії агресивності дитини» (А. Г. Долгова)

Інструкція: Перед вами наведені твердження, які стосуються ваших різних звичок. Будь ласка, уважно прочитайте кожне твердження і оцініть, наскільки воно відповідає вашій поведінці чи світогляду. Якщо твердження є правдивим для вас, позначте у бланку відповідей цифру «1» поруч із відповідним номером. Якщо твердження не відображає вашу поведінку чи думки, поставте «0». Якщо ви не можете визначитися, оберіть варіант, що найбільше відповідає вашій думці або поведінці. Відповідайте чесно і намагайтеся не затримуватися над кожним твердженням – важливо, щоб ваші відповіді були щирими.

Текст опитувальника

1. Іноді складається враження, що його поведінка стає неконтрольовано агресивною.
2. Він зазвичай висловлює своє невдоволення одразу й відкрито.
3. Якщо хтось його образив, він прагне відповісти тим самим.
4. Час від часу в нього виникає бажання вживати лайливі слова без видимої причини.
5. Іноді він з навмисним задоволенням щось ламає або нищить.
6. Він може бути надто наполегливим, що дратує оточуючих.
7. Йому подобається дратувати тварин.

8. Його важко переконати в суперечці.
9. Сильно дратується, якщо вважає, що з нього глузують.
10. Часом з'являється бажання зробити щось несподіване і шокуюче.
11. Часто чинить навпаки, навіть якщо отримує чітке прохання чи розпорядження.
12. Йому властива підвищена дратівливість, не характерна для його віку.
13. Він сприймає себе як незалежну й рішучу особистість.
14. Часто прагне лідерства і бажає підкоряти собі інших.
15. Невдачі викликають у нього сильне роздратування і пошук винних.
16. Часто свариться або може швидко перейти до фізичного конфлікту.
17. Віддає перевагу спілкуванню з молодшими або фізично слабшими дітьми.
18. У нього періодично виникають епізоди пригніченої дратівливості.
19. Має труднощі з проявом співпраці – не поступається й не ділиться з ровесниками.
20. Упевнений, що здатен виконати будь-яке завдання краще за інших.

Обробка результатів:

Позитивна відповідь на кожне твердження оцінюється в 1 бал.

Інтерпретація результатів:

15–20 балів – висока агресивність;

7–14 балів – середня агресивність;

1–6 балів – низька агресивність.

Бланк відповіді

ІМ'Я респондента: _____

Вік: _____ **Дата заповнення:** _____

№ питання	Бал	№ питання	Бал	№ питання	Бал	№ питання	Бал	№ питання	Бал
1.		5.		9.		13.		17.	
2.		6.		10.		14.		18.	
3.		7.		11.		15.		19.	
4.		8.		12.		16.		20.	

Завдання ІХ. Визначити рівень агресивності особистості.

Мета роботи: виявити рівень агресивності особистості, визначити її характерні прояви та типи агресивної поведінки для подальшого аналізу психологічного стану та розробки рекомендацій щодо корекції або профілактики агресивних реакцій.

Хід виконання.

Опрацюйте та апробуйте діагностичну методику.

Опитувальник «Діагностика стану агресії» (А. Басс, А. Дарка).

Опис методики Опитувальник складається з 75 тверджень, на які респондент відповідає «так» або «ні». А. Басс відокремив поняття «агресія» (агресивна поведінка) від «ворожості», визначаючи останню як реакцію, що породжує негативні почуття та оцінки щодо інших людей і подій.

Створюючи опитувальник, що розрізняє прояви агресії і ворожості, А. Басс та А. Дарки виділили різні типи агресивних і ворожих реакцій:

Фізична агресія (напад) – застосування фізичної сили проти іншої особи.

Непряма агресія – агресивні дії, спрямовані обхідними шляхами на іншу особу (наприклад, плітки, злобні жарти), а також агресія без конкретного адресата, яка проявляється у вигляді крику, тупання ногами, стуку кулаком по столу, що характеризується відсутністю спрямованості та контролю.

Схильність до роздратування (роздратування) – готовність швидко проявляти запальність, різкість або грубість при найменшому подразненні.

Негативізм – опозиційна поведінка, спрямована проти авторитету або керівництва; може варіювати від пасивного спротиву до активної боротьби з встановленими нормами і правилами.

Образа – відчуття заздрості й ненависті до оточуючих, яке виникає через внутрішнє почуття гіркоти або гніву, що пов'язане з реальними чи уявними стражданнями.

Підозрілість – недовіра та обережність щодо інших, засновані на переконанні, що оточуючі можуть заподіяти шкоду.

Вербальна агресія – вираження негативних емоцій через словесні форми, такі як сварки, крик, лайка, загрози.

Окрім цього, виділяється шкала **каяття та почуття вини**, яка відображає стримуючий вплив почуття провини на прояви поведінки, забороненої суспільними нормами. Ця шкала показує, наскільки респондент усвідомлює себе поганою людиною, що робить неправильні вчинки.

Інструкція до опитувальника: Уважно прочитайте кожне твердження. Якщо воно відповідає вашій поведінці чи ставленню, поставте поруч знак «+», якщо ні – знак «-».

Текст опитувальника

1. Іноді мені важко стримати бажання нашкодити іншим.
2. Час від часу я розповідаю плітки про тих, хто мені не подобається.
3. Я швидко злюся, але також швидко заспокоююся.
4. Якщо мене не просять ввічливо, я відмовляюся виконувати прохання.
5. Не завжди отримую те, що вважаю своїм правом.
6. Я знаю, що про мене говорять поза моєю спиною.
7. Якщо мені не подобається поведінка друзів, я даю їм це зрозуміти.
8. Коли обманюю когось, мене це сильно мучить.
9. Мені здається, що я не здатен завдати удару іншій людині.
10. Я ніколи не буваю настільки злим, щоб кидати предмети.
11. Я зазвичай ставлюся з розумінням до чужих помилок.
12. Коли не подобається правило, мені хочеться його порушити.
13. Інші люди вміють користуватися ситуацією краще за мене.
14. Я ставлюся з обережністю до тих, хто поводить себе з мною надто дружньо.
15. Я часто не погоджуюся з іншими.
16. Іноді у мене виникають думки, які я вважаю соромними.
17. Якщо хтось першим мене вдарить, я не відповідаю агресією.
18. Коли я злюся, можу грюкати дверима.
19. Я більш дратівливий, ніж це здається оточуючим.
20. Якщо хтось намагається командувати, я навмисно йому суперечу.
21. Мене трохи засмучує моє життя.
22. Я думаю, що багато людей не люблять мене.
23. Я не можу промовчати, якщо хтось зі мною не погоджується.
24. Люди, які ухиляються від роботи, мають відчувати провину.
25. Той, хто ображає мене чи мою родину, заслуговує на бійку.
26. Я не здатен робити грубі жарти.
27. Мене охоплює гнів, коли мене висміюють.

28. Якщо хтось вдає начальника, я роблю все, щоб його приборкати.
 29. Майже щотижня я бачу когось, хто мені не подобається.
 30. Багато людей заздять мені.
 31. Я вимагаю, щоб мене поважали.
 32. Мене засмучує, що я мало роблю для своїх батьків.
 33. Людей, які постійно дратують, варто покарати.
 34. Я ніколи не буваю похмурих від злості.
 35. Якщо до мене ставляться несправедливо, я не переймаюся.
 36. Коли мене провокують, я на це не звертаю уваги.
 37. Іноді я відчуваю заздрість, хоча не показую це.
 38. Мені здається, що люди сміються з мене.
 39. Навіть у гніві я не вдаюся до грубих виразів.
 40. Я хочу, щоб мої помилки були пробачені.
 41. Я рідко відповідаю агресією, навіть якщо мене б'ють.
 42. Коли щось іде не так, я іноді засмучуюся.
 43. Іноді мене дратує просто присутність деяких людей.
 44. Я не маю справжньої ненависті до когось.
 45. Мій принцип – ніколи не довіряти незнайомцям.
 46. Якщо хтось мене дратує, я готовий висловити все, що думаю.
 47. Я часто роблю те, про що потім шкодую.
 48. Якщо я злюся, можу когось ударити.
 49. З дитинства у мене не було сильних вибухів гніву.
 50. Я часто почуваюся, наче ось-ось вибухну від злості.
 51. Якби всі знали, що я відчуваю, вони б вважали мене важкою людиною.
 52. Я завжди думаю про те, які таємні мотиви рухають людьми, які роблять мені приємне.
 53. Коли на мене кричать, я відповідаю криком.
 54. Невдачі мене засмучують.
 55. Я б'юся так само часто, як і інші.
 56. Я пам'ятаю випадки, коли був настільки злим, що ламав речі.
 57. Іноді я відчуваю бажання почати бійку першим.
 58. Іноді мені здається, що доля зі мною несправедлива.
 59. Раніше я вів людям, але тепер менше довіряю.
 60. Я лаюся лише тоді, коли злюся.
 61. Коли я чиню неправильно, мене мучить совість.
 62. Якщо потрібно захищати свої права силою, я це роблю.
 63. Іноді я виражаю злість, стукаючи кулаком по столу.
 64. Я буваю грубим з тими, хто мені не подобається.
 65. У мене немає ворогів, які хотіли б мені нашкодити.
 66. Я не вмю поставити на місце людину, яка цього заслуговує.
 67. Я часто думаю, що жив неправильно.
 68. Я знаю людей, які можуть довести мене до бійки.
 69. Я не засмучуюся через дрібниці.
 70. Мені рідко здається, що люди намагаються мене образити.
 71. Я часто лише погрожую, не збираючись виконувати загрози.
 72. Останнім часом я став нудним.
 73. У суперечках я часто підвищую голос.
 74. Я зазвичай приховую своє негативне ставлення до людей.
 75. Я краще погоджуюсь, ніж сперечаюсь.
- Обробка та інтерпретація результатів.**

Обробка опитувальника Басса-Дарки проводиться при допомозі індексів різних форм агресивних і ворожих реакцій, які визначаються підсумовуванням отриманих відповідей відповідних ключу.

Ключ

1. Фізична агресія: «Так» – № 1, 25, 33, 48, 55, 62, 68; «Ні» – № 9, 17, 41.
2. Непряма агресія: «Так» – № 2, 18, 34, 42, 56, 63; «Ні» – № 10, 26, 49.
3. Роздратування: «Так» – № 3, 19, 27, 43, 50, 57, 64, 72; «Ні» – № 11, 35, 69.
4. Негативізм: «Так» – № 4, 12, 20, 23, 36.
5. Образа: «Так» – № 5, 13, 21, 29, 37, 51, 58; «Ні» – № 44.
6. Підозрілість: «Так» – № 6, 14, 22, 30, 38, 45, 52, 59; «Немає» – № 65, 70.
7. Вербальна агресія: «Так» – № 7, 15, 28, 31, 46, 53, 60, 71, 73; «Ні» – № 39, 66, 74, 75.
8. Каяття, відчуття вини: «Так» – № 8, 16, 24, 32, 40, 47, 54, 61, 67.

Індекс ворожості включає 5 і 6 шкалу, а індекс агресивності (як прямої, так і мотиваційної) включає шкали 1, 3, 7.

Ворожість = Образа + Підозрілість;

Агресивність = Фізична агресія + Роздратування + Вербальна агресія.

Нормою агресивності є величина її індексу, рівна 21 ± 4 , а ворожості – $6-7 \pm 3$.

Бланк відповіді

ІМ'Я респондента: _____

Вік: _____ Дата заповнення: _____

№ питання	Бал	№ питання	Бал	№ питання	Бал	№ питання	Бал	№ питання	Бал
1.		16.		31.		46.		61.	
2.		17.		32.		47.		62.	
3.		18.		33.		48.		63.	
4.		19.		34.		49.		64.	
5.		20.		35.		50.		65.	
6.		21.		36.		51.		66.	
7.		22.		37.		52.		67.	
8.		23.		38.		53.		68.	
9.		24.		39.		54.		69.	
10.		25.		40.		55.		70.	
11.		26.		41.		56.		71.	
12.		27.		42.		57.		72.	
13.		28.		43.		58.		73.	
14.		29.		44.		59.		74.	
15.		30.		45.		60.		75.	

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Завдання X. Дайте відповіді на контрольні питання теми:

1. Що таке агресивна?
2. Чим відрізняються біологічні, психологічні та соціальні моделі агресії?
3. Які основні джерела агресивної поведінки?

4. Які внутрішні (психологічні, біологічні) чинники впливають на виникнення агресії?
5. Які зовнішні (соціальні, культурні) фактори можуть сприяти агресивній поведінці?
6. Які поведінкові ознаки свідчать про підвищену агресивність?
7. Як вимірюють рівень агресії у психологічних дослідженнях?
8. Які фізіологічні показники можуть асоціюватися з агресивною поведінкою?
9. Які основні види агресії виділяють у психології?
10. Чим відрізняється пряма (фізична) агресія від непрямой (вербальної, пасивної)?
11. Які фактори впливають на формування агресивної поведінки у підлітковому віці?
12. Що таке вандальна поведінка і які її основні прояви?
13. Які мотиви найчастіше лежать в основі вандалізму?
14. Які види вандалізму існують і чим вони відрізняються?

Висновки: _____

Оцініть свої результати навчання за шкалою від 1 до 5, де 1 – низький, а 5 – високий.

<u>ЗНАННЯ</u>	<u>УМІННЯ</u>	<u>ГОТОВНІСТЬ ДО САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</u>
----- 1 2 3 4 5	----- 1 2 3 4 5	----- 1 2 3 4 5

оцінка

підпис викладача

Практична робота № 9

Дата _____

Тема: «Суїцидальна поведінка (аутоагресія). Делінквентна поведінка»

Мета: ознайомитися з особливостями суїцидальної (аутоагресивної) та делінквентної поведінки у підлітковому віці, з'ясувати їхні причини, психологічні механізми, основні прояви та наслідки, а також визначити шляхи профілактики й можливі методи психологічної підтримки підлітків із девіантними проявами.

Ключові поняття: суїцидальна поведінка (аутоагресія), делінквентна поведінка, делінквети, суїцидент

Контрольні питання для усного опитування:

1. Суїцид та його характеристика.
2. Особливості суїцидальної поведінки у дітей і підлітків
3. Структура та зовнішні форми суїцидальної поведінки.
4. Постсуїцидальний стан.
5. Профілактика суїцидів.
6. Особливості розуміння делінквентної поведінки.
7. Правопорушення як типова форма делінквентної поведінки.
8. Детермінанти делінквентної поведінки неповнолітніх.
9. Напрями профілактичної діяльності щодо подолання делінквентних проявів у поведінці неповнолітніх.

Завдання практичної роботи.

РЕПРОДУКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання I. Опрацюйте лекційний матеріал.

Мета роботи: поглибити і закріпити знання матеріалу теми.

Завдання II. Творчо презентуйте питання.

Мета роботи: закріпити теоретичні знання про ефективні напрями профілактичної роботи з попередження та подолання делінквентної поведінки серед неповнолітніх, розкрити роль соціально-педагогічних, психологічних і правових заходів у профілактиці правопорушень, а також розвивати навички аналізу та проектування профілактичних програм.

Хід виконання

Підготуйте доповідь на тему «Напрями профілактичної діяльності щодо подолання делінквентних проявів у поведінці неповнолітніх».

Доповідь повинна супроводжуватись презентацією на 12–15 слайдів.

Завдання III. Вивчити особливості суїцидальної та делінквентної поведінки у дітей і підлітків.

Мета роботи: ознайомити студентів із сутністю суїцидальної та делінквентної поведінки у дітей і підлітків, вивчити їх причини, форми прояву та наслідки, сформулювати уявлення про ефективні напрями профілактики і корекції подібних проявів з боку педагогів, психологів та інших фахівців.

Хід виконання.

1. Ознайомтеся з тестовими завданнями (питаннями 1–5), наведеними нище.
2. Уважно прочитайте кожне запитання та виберіть один правильний варіант відповіді (від 1 до 5).

1. Хто такі делінквенти?

- 1) особи, що вчиняють правопорушення;
- 2) важковиховані підлітки;
- 3) недисципліновані учні;
- 4) неповнолітні, що скоїли злочин;
- 5) діти з проявами агресії

2. Як можна охарактеризувати злочинність неповнолітніх?

- 1) порушення закону особами до 18 років;
- 2) протиправна діяльність недієздатних дітей;
- 3) дії неповнолітніх, за які передбачене покарання;
- 4) особлива форма злочинності серед молоді;
- 5) усі відхилення від нормативної поведінки дітей

3. Які з наведених є прикладами девіантно орієнтованих субкультур?

- 1) рокери, панки;
- 2) гопники, кислотники;
- 3) сатаністи, скінхеди;
- 4) пацани, репери;
- 5) гопники, рокери

4. Які типи особистості злочинця виділяються в кримінології?

- 1) ситуативний, ситуативно-криміногенний, послідовно-криміногенний;
- 2) випадковий, звичний, стійкий;
- 3) професійний, ситуативний, випадковий;
- 4) постійний правопорушник, залежний від ситуації, одиничний злочинець;
- 5) асоціальний, антидисциплінарний, аутоагресивний

5. Які основні причини правопорушної поведінки?

- 1) біологічні та соціальні чинники;
- 2) природні та психічні особливості;
- 3) біологічні, соціальні та психологічні чинники;
- 4) біологічні, соціальні, особистісні фактори;
- 5) середовищні, особистісні, змішані причини

3. Дайте відповіді на пропоновані питання:

6. Назвіть характерні риси суїцидальної поведінки дітей і підлітків. _____

7. Які основні типи суїцидальної поведінки спостерігаються серед підлітків?

8. Хто є суїцидентом? Дайте визначення поняттю. _____

9. Які чинники можуть викликати суїцидальні прояви в підлітковому віці?

10. Які існують основні підходи до профілактики суїцидів у молодіжному середовищі? _____

11. У чому полягає профілактична діяльність педагогів у запобіганні підлітковим суїцидам? _____

Завдання IV. Ознайомитись з особливостями суїцидальної поведінки у дітей і підлітків.

Мета роботи: сформувати вміння аналізувати вікові, статеві та психоемоційні чинники, що впливають на формування суїцидальної поведінки у підлітків; розвивати здатність до психолого-педагогічної діагностики та моделювання уявного випадку дитини групи ризику з метою подальшої профілактичної роботи.

Хід виконання.

1. Проаналізуйте вік, статеві відмінності та психоемоційні чинники, які можуть впливати на формування суїцидальної поведінки у підлітків.

Вікові особливості: _____

Статеві відмінності: _____

Психоемоційні чинники: _____

2. Складіть характеристику уявного підлітка з ознаками ризику суїцидальної поведінки (вік, тип сім'ї, характерні риси, ознаки поведінки).

Ім'я (умовне): _____ Вік: _____

Тип сім'ї: _____

Характерні риси: _____

Ознаки поведінки: _____

Завдання V. Вивчити структуру та зовнішні форми суїцидальної поведінки.

Мета роботи: сформувати уміння аналізувати психоемоційні чинники та зовнішні прояви суїцидальної поведінки у підлітків; розвивати навички ідентифікації ризиків і факторів, що впливають на формування аутоагресії, для подальшого усвідомленого застосування профілактичних заходів у педагогічній або соціально-психологічній діяльності.

Хід виконання.

1. Наведіть приклади зовнішніх форм прояву суїцидальних тенденцій у підлітків (мовлення, поведінка, зовнішній вигляд).

Мовлення: _____

Поведінка: _____

Зовнішній вигляд: _____

2. Побудуйте схему структури суїцидальної поведінки (мотиви, емоційний стан, фази).

Завдання VI. Вивчити особливості прояву постсуїцидального стану.

Мета роботи: сформувати чітке уявлення про поняття делінквентної поведінки, її прояви та відмінності від девіантної поведінки; розвивати вміння аналізувати приклади поведінкових відхилень, класифікувати їх за видами та усвідомлювати соціально-правові наслідки таких дій.

Хід виконання.

1. Дайте визначення делінквентної поведінки та проілюструйте його прикладами.
Делінквентна поведінка – це _____

Приклади: _____

2. Визначте ключові відмінності між девіантною та делінквентною поведінкою, заповнивши таблицю.

Критерій	Девіантна поведінка	Делінквентна поведінка
Сутність		
Правові наслідки		
Приклади		
Оцінка суспільством		
Цільова група		

Завдання VII. Вивчити типові правопорушення серед підлітків.

Мета роботи: сформувати вміння аналізувати типові правопорушення серед підлітків, виявляти їх соціально-психологічні передумови та наслідки; розвивати навички складання соціально-психологічного портрета неповнолітнього з делінквентною поведінкою з метою подальшого розуміння профілактичної та корекційної роботи.

Хід виконання.

1. Проведіть аналіз одного з найпоширеніших типів правопорушень серед підлітків.

Тип правопорушення: Дрібне викрадення (крадіжки в магазинах, у ровесників, у школі)

Актуальність: _____

Причини: _____

Наслідки: _____

2. Складіть соціально-психологічний портрет підлітка з досвідом протиправної поведінки.

Ім'я (умовне): _____

Тип сім'ї: _____

Умови виховання: _____

Освітній рівень: _____

Особистісні риси: _____

Особливості поведінки: _____

Потреби: _____

Завдання IV. Вивчити детермінанти делінквентної поведінки неповнолітніх.

Мета роботи: сформувати вміння аналізувати та класифікувати основні чинники, що детермінують делінквентну поведінку підлітків; розвинути навички застосування теоретичних знань у практичному контексті через вивчення реальних або художніх прикладів порушення соціальних норм.

Хід виконання.

1. Визначте й охарактеризуйте основні чинники, які сприяють делінквентності (соціальні, психологічні, біологічні).

Соціальні чинники: _____

Психологічні чинники: _____

Біологічні чинники: _____

2. Проаналізуйте приклад та визначте, які чинники стали детермінантами порушення норм:

Приклад: Герой повісті Ф. Достоевського «Злочин і кара» - Родіон Раскольніков.

Аналіз:

Соціальні чинники: _____

Психологічні чинники: _____

Біологічні чинники: _____

ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання V. Визначення суїцидальних схильностей суб'єкта.

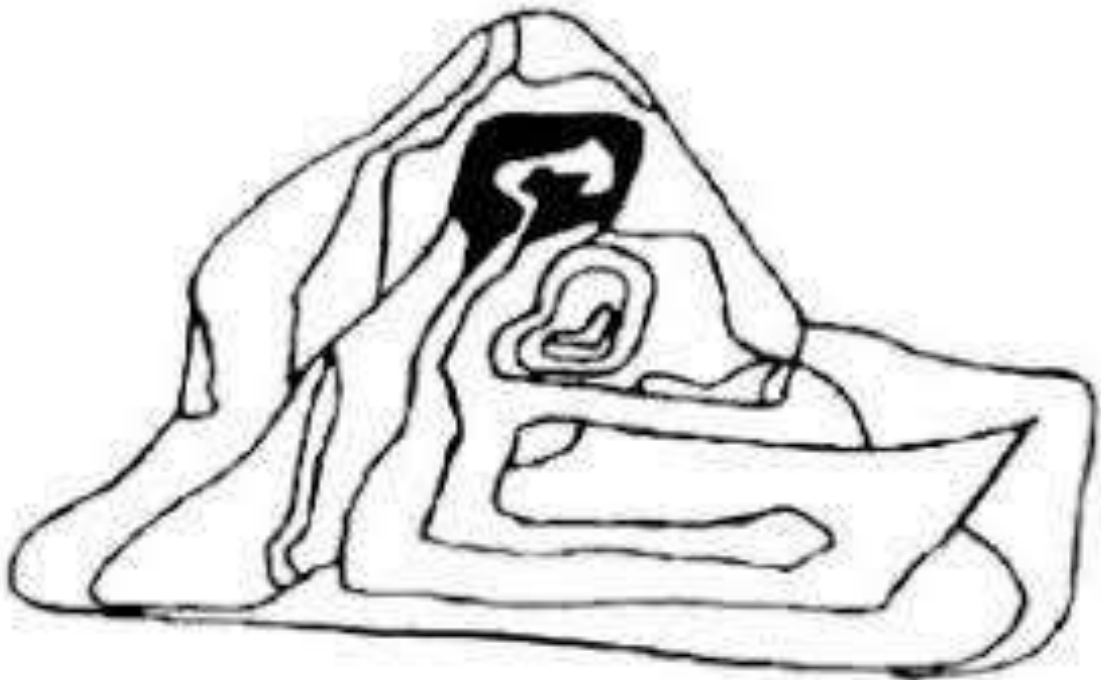
Мета роботи: визначити рівень наявності суїцидальних тенденцій у респондента, виявити схильність до аутоагресивної поведінки, а також оцінити глибину емоційних переживань, що можуть свідчити про потенційні ризики суїцидальної активності.

Хід виконання.

Опрацюйте та апробуйте діагностичну методику.

Тест «Ваші суїцидальні схильності» (З. Королева)

Інструкція. Перед вами фігура хитромудрої форми. Її серцевина зафарбована чорним. Продовжте малюнок, додайте фігурі завершеність. Для цього вам потрібно зафарбувати частини фігури так, щоб картина вам самим сподобалася.

Інтерпретація результатів

Більшість частин фігури зафарбовані: це свідчить про тимчасовий емоційний спад і похмурий настрій. Людина, ймовірно, переживає складний період, пов'язаний із життєвими труднощами чи тривогами. Водночас вона не має схильності до суїциду, цінує життя та не поділяє думок тих, хто готовий добровільно з ним розпрощатися.

Фігура не зафарбована, лише обведена: такий результат вказує на міцну волю та стабільність психоемоційного стану. Людина не схильна до відчаю, не допускає думок про самогубство, вважаючи це проявом слабкості та зрадою себе й близьких. Вона готова витримати будь-які життєві випробування.

Зафарбовано не більше трьох дрібних частин: це говорить про можливу суїцидальну уразливість у складних життєвих ситуаціях. Проте загалом людина має

життєствердний погляд, зазвичай бачить вихід навіть з критичних обставин і рідко втрачає оптимізм.

Зафарбована вся ліва частина фігури: такий результат свідчить про підвищену чутливість і емоційну вразливість. Людина глибоко переживає несправедливість і життєві негаразди, що може підштовхувати до суїцидальних думок. Найчастіше її стримує любов до близьких і небажання завдати їм болю.

Зафарбована вся права частина фігури: це може свідчити про маніпулятивну поведінку. Людина може використовувати погрози самогубства як спосіб тиску на оточення, щоб досягати бажаного або викликати співчуття.

Фігура зафарбована за межами заданого контуру: цей варіант демонструє приховану, глибоко несвідому орієнтацію на смерть. Людина може мати сильне несвідоме прагнення до самознищення, хоча зовні це не проявляється. Потенційно небезпечна ситуація може активізувати ці приховані установки.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Завдання VII. Дайте відповіді на контрольні питання теми:

1. Що таке суїцид? Назвіть основні його характеристики.
2. Яка структура суїцидальної поведінки?
3. Які зовнішні форми може набувати аутоагресія в підлітковому віці?
4. Що таке постсуїцидальний стан і як він проявляється?
5. Які види профілактики суїцидальної поведінки застосовуються в освітньому середовищі?
6. У чому полягає відмінність первинної та вторинної профілактики суїцидів?
7. Як повинна діяти педагогічна або соціальна служба у разі виявлення схильності до суїциду в підлітка?
8. Що таке делінквентна поведінка?
9. Які основні ознаки делінквентної поведінки у неповнолітніх?
10. Які існують стратегії запобігання правопорушенням серед неповнолітніх?

Висновки: _____

Оцініть свої результати навчання за шкалою від 1 до 5, де 1 – низький, а 5 – високий.

оцінка

підпис викладача

ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ

Питання	Відповідь
1. Що таке агресивна поведінка?	а) прагнення до співпраці; б) намір заподіяти шкоду іншій особі; в) пошук нових друзів; г) уникання конфліктів; д) прояв турботи
2. Яка з теоретичних моделей пояснює агресію як біологічну потребу?	а) соціокогнітивна; б) біологічна; в) психоаналітична; г) гуманістична; д) когнітивна
3. Який із чинників є внутрішнім джерелом агресії?	а) вплив друзів; б) низька самооцінка; в) соціальні норми; г) сімейний конфлікт; д) медійний вплив
4. Що належить до зовнішніх чинників агресивної поведінки?	а) генетична схильність; б) психічні розлади; в) вплив батьків; г) рівень тестостерону; д) хімічні процеси в мозку
5. Який із показників свідчить про вербальну агресію?	а) удар по столу; б) крики та лайка; в) розбивання предметів; г) ігнорування інших; д) самопошкодження
6. Що з перерахованого є проявом непрямой агресії?	а) фізичний напад; б) плітки за спиною; в) крик у відповідь; г) бійка; д) погрози
7. Який тип агресії характеризується імпульсивністю і спалахами гніву?	а) реактивна; б) інструментальна; в) демонстративна; г) вербальна; д) пасивна
8. До якого типу агресивних підлітків належить той, хто використовує агресію для досягнення цілей?	а) реактивний; б) інструментальний; в) імпульсивний; г) демонстративний; д) аутоагресивний

<p>9. Що є основним мотивом вандалізму?</p>	<p>а) бажання допомогти іншим; б) вираження протесту; в) пошук нових друзів; г) прагнення до навчання; д) розв'язання конфліктів</p>
<p>10. Який з видів вандалістичної поведінки найчастіше проявляється у підлітків?</p>	<p>а) пошкодження чужого майна; б) благодійність; в) спортивна активність; г) навчання; д) соціальна допомога</p>
<p>11. Який вид вандалістичної поведінки передбачає навмисне руйнування чужого майна?</p>	<p>а) пасивний опір; б) вербальна агресія; в) фізичний вандалізм; г) соціальна ізоляція; д) підбурювання</p>
<p>12. Що з перерахованого відноситься до показників агресивності?</p>	<p>а) емоційна стабільність; б) часті конфлікти з однолітками; в) висока толерантність; г) доброзичливість; д) вміння співпрацювати</p>
<p>13. Який тип агресії проявляється у вигляді лайки та погроз?</p>	<p>а) вербальна; б) фізична; в) аутоагресія; г) пасивна; д) емоційна</p>
<p>14. Що характерно для демонстративної агресії?</p>	<p>а) відсутність наміру образити; б) показне, театральне проявлення агресії; в) тільки фізичні дії; г) спокійне врегулювання конфлікту; д) уникнення агресії</p>
<p>15. Який із факторів може зменшити рівень агресивної поведінки у підлітка?</p>	<p>а) постійні конфлікти вдома; б) підтримка друзів і дорослих; в) відсутність соціалізації; г) ігнорування проблем; д) нестача уваги</p>
<p>16. Яка поведінка свідчить про аутоагресію?</p>	<p>а) конфлікти з однолітками; б) самопошкодження; в) крики на інших; г) пошкодження чужого майна; д) вербальні образи</p>
<p>17. Який із варіантів є прикладом фізичної агресії?</p>	<p>а) плітки; б) удар по іншій людині; в) ігнорування; г) погрози; д) неприхильний погляд</p>
<p>18. Яке з тверджень відповідає інструментальній агресії?</p>	<p>а) агресія для захисту себе; б) агресія, щоб отримати бажане; в) агресія, викликана страхом; г) агресія у відповідь на образу; д) агресія через імпульсивність</p>

<p>19. Що є типовим для реактивної агресії?</p>	<p>а) сплановані дії; б) імпульсивна відповідь на провокацію; в) відсутність гніву; г) прагнення до примирення; д) уникнення конфліктів</p>
<p>20. Який з перелічених мотивів найчастіше спонукає підлітків до вандалізму?</p>	<p>а) бажання допомогти іншим; б) відчуття протесту і непокори; в) прагнення навчитися новому; г) бажання бути прикладом для інших; д) пошук пригод у природі</p>
<p>21. Що таке суїцид?</p>	<p>а) виклик допомоги; б) спроба звернути на себе увагу; в) усвідомлене самопошкодження, що призводить до смерті; г) психологічна маніпуляція; д) стан глибокої апатії</p>
<p>22. Основна причина суїцидів у підлітковому віці – це:</p>	<p>а) психічні розлади; б) конфлікти в сім'ї та з однолітками; в) алкоголізм; г) злочинна поведінка; д) переїдання</p>
<p>23. Суїцидальна поведінка включає:</p>	<p>а) лише завершені суїциди; б) тільки спроби самогубства; в) широкий спектр намірів, дій і проявів аутоагресії; г) лише загрози суїциду; д) самоізоляцію</p>
<p>24. Який вік є найбільш критичним для формування суїцидальних намірів у підлітків?</p>	<p>а) 7–10 років; б) 10–12 років; в) 12–15 років; г) 15–18 років; д) після 18 років</p>
<p>25. До зовнішніх форм аутоагресії належить:</p>	<p>а) надмірна активність; б) прогулянки на самоті; в) самопошкодження; г) часте спілкування; д) підвищена тривожність</p>
<p>26. Постсуїцидальний стан – це:</p>	<p>а) повна байдужість до життя; б) агресивність після спроби самогубства; в) емоційний та психічний стан після спроби суїциду; г) стан фізичного болю; д) гостра психічна хвороба</p>
<p>27. Основне завдання профілактики суїцидів – це:</p>	<p>а) ізоляція дітей від суспільства; б) посилення покарання за агресію; в) раннє виявлення ризиків і підтримка підлітків; г) навчання дітей виживанню; д) ігнорування негативних емоцій</p>
<p>28. Делінквентна поведінка – це:</p>	<p>а) поведінка, що виходить за межі норми, але не є правопорушенням; б) правопорушна поведінка, що суперечить закону; в) психічне відхилення;</p>

	г) соціально бажана поведінка; д) грайливе порушення правил
29. Що з наведеного є прикладом делінквентної поведінки?	а) спізнення до школи; б) куріння в громадському місці; в) виконання домашніх завдань; г) вживання наркотиків; д) конфлікт із батьками
30. Який з видів суїцидальної поведінки є найбільш критичним?	а) демонстративна спроба; б) зустріч із психологом; в) роздуми про смерть; г) завершений суїцид; д) скарги на втому
31. Який чинник часто спричиняє делінквентну поведінку?	а) високий інтелект; б) добрі стосунки в родині; в) соціальна ізоляція та негативне оточення; г) здоровий спосіб життя; д) творчі здібності
32. Яке твердження є правильним стосовно делінквентної поведінки?	а) завжди проявляється відкрито; б) є обов'язково насильницькою; в) часто виникає на тлі психологічних проблем; г) властива лише дорослим; д) не несе суспільної небезпеки
33. Який із чинників найчастіше знижує ризик суїцидальної поведінки у підлітків?	а) ізоляція від однолітків; б) жорстка дисципліна; в) підтримка з боку родини; г) страх покарання; д) ігнорування емоцій підлітка
34. Основний напрям профілактики делінквентності:	а) посилення покарань; б) ізоляція підлітків; в) психолого-педагогічна допомога; г) ігнорування порушень; д) медикаментозне лікування
35. Що з наведеного НЕ є ознакою делінквентної поведінки?	а) умисне порушення закону; б) систематичне вживання алкоголю; в) активна участь у шкільних заходах; г) хуліганство; д) крадіжки
36. Яка поведінка вважається аутоагресивною?	а) образа інших; б) пошкодження власного тіла; в) хуліганство; г) критика інших; д) злість на батьків
37. У якому випадку підліток потрапляє в зону ризику делінквентної поведінки?	а) якщо має багато друзів; б) якщо починає пропускати школу без поважної причини; в) якщо займається спортом; г) якщо читає багато літератури; д) якщо дотримується режиму дня
38. Основним методом діагностики суїцидального ризику є:	а) опитування та бесіда; б) спостереження за зовнішністю; в) контроль поведінки в школі; г) медичне обстеження;

	д) покарання
39. Основна мета профілактики суїцидальної поведінки – це:	а) посилення покарання; б) розширення освітнього контролю; в) надання підтримки та створення безпечного середовища; г) встановлення дистанції з підлітком; д) публічне висміювання негативних вчинків
40. У яких умовах ризик суїциду зростає?	а) в умовах прийняття й підтримки; б) при наявності цілей та планів на майбутнє; в) за умов ізоляції, насильства, відчуття безвиході; г) у стані ейфорії; д) за умов успішної соціалізації
41. Які компоненти входять до структури суїцидальної поведінки?	а) страх, протест, гнів; б) намір, планування, спроба; в) діагноз, лікування, наслідки; г) вибір, ізоляція, одужання; д) занепокоєння, агресія, провина
42. Що характеризує постсуїцидальний стан?	а) повне одужання після хвороби; б) підвищена агресія до інших; в) емоційне виснаження і відчуття провини; г) радість від невдалої спроби; д) повна байдужість до навколишнього
43. Що є прикладом первинної профілактики суїцидальної поведінки в школі?	а) робота з учнями після спроби самогубства; б) лікування депресії у психіатра; в) проведення інформаційних занять про цінність життя; г) супровід сімей, де стався суїцид; д) спостереження за підозрілими учнями
44. Яка риса найчастіше притаманна підлітку з делінквентною поведінкою?	а) високий рівень емпатії; б) схильність до самоаналізу; в) байдужість до наслідків вчинків; г) надмірна самокритичність; д) надмірна тривожність
45. Що таке постсуїцидальний стан?	а) період до прийняття рішення про суїцид; б) стан після відновлення психологічного здоров'я; в) стан після спроби самогубства, що потребує допомоги; г) стан, який передуює суїцидальному задуму; д) повна відмова від думок про самогубство

МОДУЛЬ:
«ОСОБЛИВОСТІ АДИКТИВНОЇ (ЗАЛЕЖНОЇ) ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ»

Практична робота № 10

Дата _____

Тема: «Адиктивна (залежна) поведінка»

Мета: ознайомитись з фізіологічними механізмами сечоутворення і сечовиділення, віковими особливостями утворення сечі на підставі належних величин, що характеризують процеси фільтрації, реабсорбції, секреції; навчитись трактувати функції шкіри у зв'язку з її структурою, визначати тип шкіри.

Ключові поняття: адиктивна (залежна) поведінка, адикції.

Контрольні питання для усного опитування:

1. Характеристика адиктивної поведінки.
2. Класифікація адиктивної поведінки та її форми.
3. Ознаки залежної поведінки.
4. Загальні етапи діяльності щодо профілактики залежностей неповнолітніх.

Завдання практичної роботи.

РЕПРОДУКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання I. Опрацюйте лекційний матеріал.

Мета роботи: поглибити і закріпити знання матеріалу теми.

Завдання II. Творчо презентуйте питання.

Мета роботи: розвивати навички розпізнавання ознак залежності; ознайомити з етапами профілактики залежної поведінки неповнолітніх та сприяти усвідомленню особистої відповідальності за здоровий спосіб життя.

Хід виконання

Підготуйте доповідь на одну з тем:

1. Ознаки і симптоми адиктивної поведінки: як розпізнати залежність на ранній стадії
 2. Гемблінг (азартні ігри, лудоманія): ознаки та профілактика.
 3. Фанатизм: ознаки прояву, профілактика.
 4. Подіум-адикція: ознаки прояву, профілактика
- Доповідь повинна супроводжуватись презентацією на 12–15 слайдів.

Завдання III. Вивчити особливості адиктивної (залежної) поведінки.

Мета роботи: сформувати в учнів базові знання про суть, види та ознаки адиктивної (залежної) поведінки, навчити розрізняти хімічні та нехімічні залежності, виявляти приклади позитивних і негативних адикцій, а також ознайомити з основними етапами профілактики залежностей серед неповнолітніх.

Хід виконання.

Виконайте завдання, давши відповіді на пропоновані питання:

1. Дайте визначення поняттю «адиктивна поведінка» _____

2. Наведіть приклади масових і індивідуальних форм адикцій _____

3. Як класифікуються адикції за суб'єктом прояву залежної поведінки? _____

4. Яким чином адикції поділяються за характером наслідків для особистості?

5. Визначте приклади негативних та позитивних форм адиктивної поведінки.

6. На які групи поділяються адикції відповідно до типу порушуваних норм?

7. Як класифікуються адикції залежно від тривалості перебігу залежності?

8. Назвіть основні форми залежної поведінки згідно з об'єктом залежності

9. У чому полягає різниця між хімічними та нехімічними залежностями?

10. Перерахуйте приклади надцінних захоплень, які можуть перерости в залежність

11. Вкажіть спільні риси, притаманні усім формам залежної поведінки.

12. Назвіть основні етапи профілактичної роботи, спрямованої на запобігання розвитку залежностей серед неповнолітніх _____

Завдання IV. Ознайомитись з ознаками залежної поведінки.

Мета роботи: визначити прояви залежної поведінки, навчити розпізнавати її характерні риси та усвідомлювати можливі наслідки для психічного здоров'я та соціального функціонування.

Хід виконання.

1. Ознайомтесь з наведеними твердженнями.
2. Оберіть п'ять ознак, які дійсно характерні для залежної (адиктивної) поведінки.
3. Поясніть свій вибір, навівши короткі аргументи або приклади.

Список тверджень:

1. Неконтрольоване прагнення до задоволення.
2. Підвищення соціальної активності.
3. Систематичне ухилення від проблем.
4. Самостійне розв'язання складних ситуацій.
5. Наявність синдрому відміни.
6. Втрата інтересу до повсякденного життя.
7. Підвищена потреба у самореалізації.
8. Різка зміна емоційного стану без очевидної причини.
9. Агресивність у відповідь на заборону доступу до об'єкта залежності.
10. Розширення кола спілкування і пошук нових хобі.

Обране твердження	Аргументи, приклади

4. Оберіть одну з ознак та опишіть, як вона може вплинути на життя підлітка.

Завдання V. Вивчити ознаки адиктивної поведінки.

Мета роботи: сформувати вміння розпізнавати ознаки адиктивної поведінки в реальних життєвих ситуаціях, визначати її форми та можливі причини виникнення, а також розвивати навички аналізу поведінки й прийняття обґрунтованих рішень щодо шляхів подолання або профілактики залежностей.

Хід виконання.

1. Прочитайте подану ситуацію та зробить її аналіз.

Ситуація: Олексій, учень 9 класу, постійно грає в комп'ютерні ігри. Через це він часто не виконує домашні завдання, не виходить на вулицю, стає агресивним, якщо батьки обмежують його доступ до комп'ютера.

2. Дайте відповіді на питання

1. Чи є тут адиктивна поведінка? _____

2. Яка її форма? _____

3. Які ознаки залежності присутні? _____

4. Що можна порадити у цій ситуації? _____

Висновок: _____

Завдання VI. Вивчити форми залежної поведінки.

Мета роботи: сформувати вміння розпізнавати форми залежної поведінки (хімічну та нехімічну), аналізувати приклади з повсякденного життя, критично оцінювати їх вплив на особисте та соціальне життя.

Хід виконання.

1. Уважно прочитайте приклади поведінки.

2. Визначте, до якої форми залежності вони належать: **хімічна** (викликається речовинами, що змінюють психофізіологічний стан) чи **нехімічна** (залежність від діяльності або поведінки).

3. Додайте короткий коментар, пояснюючи свій вибір (наприклад, вплив на здоров'я, ознаки залежності, особливості поведінки).
 4. Наведіть один власний приклад залежності.

Приклад поведінки	Форма залежності	Коментар
Куріння		
Азартні ігри		
Надмірне вживання енергетичних напоїв		
Залежність від соціальних мереж		

5. Дайте відповідь на питання.

Які наслідки можуть мати хімічні й нехімічні залежності для життя підлітків?

Чи можна уникнути розвитку залежностей? Яким чином? _____

Завдання VII. Навчитись планувати профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання формуванню адиктивної (залежної) поведінки.

Мета роботи: сформувати навички планування профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання формуванню адиктивної (залежної) поведінки в учнівському середовищі.

Хід виконання.

1. Продумайте профілактичну програму для учнів 5–11 класів (або окремої вікової групи).
2. Заповніть таблицю-план, вказавши ключові елементи.
3. Оберіть одну людину для короткої презентації результатів групової роботи перед класом.

Форма для заповнення:

Компонент програми	Зміст
Назва програми	
Мета програми	
Цільова аудиторія	
Основні заходи програми	
Механізм реалізації	
Очікувані результати	
Форма оцінювання ефективності	

4. Напишіть коротко, що особисто вам дала участь у створенні такої програми?

Чи може така профілактика реально змінити поведінку молоді? Чому? _____

ДІЯЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання VIII. Визначення схильності до залежної поведінки.

Мета роботи: виявити рівень схильності особистості до залежної (адиктивної) поведінки, встановити домінуючі типи адиктивної установки.

Хід виконання.

Опрацюйте та апробуйте діагностичну методику.

Опитувальник виявлення схильності до залежної поведінки (В.Ю. Зав'ялова)

Інструкція: Вам пропонується серія з 9 тверджень. На кожне з них дайте відповідь «так» або «ні», не задумуючись надто довго. Тобто, поставте у відповідній комірці напроти питання знак «+» або «-». У цьому опитувальнику немає правильних чи неправильних відповідей – важливо лише ваше щире ставлення до кожного твердження.

Бланк відповіді

ІМ'Я респондента: _____

Вік: _____ **Дата заповнення:** _____

Так	Ні	Питання опитувальника
		1. Чи виявляє підліток низьку стійкість до психічних перевантажень і стресів?
		2. Чи виявляє часто невпевненість у собі і має низьку самооцінку?
		3. Чи відчуває труднощі у спілкуванні з однолітками на вулиці?
		4. Чи тривожний, напружений в спілкуванні в навчальному закладі?
		5. Чи прагне до отримання нових відчуттів, задоволень швидше і будь-яким шляхом?
		6. Чи залежить від своїх друзів, чи легко підпорядковується думці знайомих, чи готовий наслідувати способи життя приятелів?
		7. Чи має відхилення в поведінці, викликані травмами головного мозку, інфекціями або вродженими захворюваннями (у тому числі пов'язаними з мозковою патологією)?
		8. Чи властиві йому непереносимість конфліктів, прагнення піти в ілюзорний світ благополуччя?
		9. Чи обтяжена спадковість наркоманіями чи алкоголізмом?

Обробка результатів:

Відповідь «так» на запитання № 1, 2, 3, 4 – по 5 балів.

Відповідь «так» на запитання № 6, 8 – по 10 балів.

Відповідь «так» на запитання № 5, 7, 9 – по 15 балів.

Підрахунки: _____

Інтерпретація результатів:

Якщо в результаті набрано:

0-15 балів – підліток не входить до групи ризику.

15-30 балів – середня ймовірність схильності, потрібна підвищена увага.

Понад 30 балів – підліток знаходиться в групі ризику і схильний до залежного поведінки.

Висновок: _____

Завдання ІХ. Визначення схильності до різних видів залежності.

Мета роботи: навчитися визначати схильності особистості до різних форм залежної поведінки.

Хід виконання.

Опрацюйте та апробуйте діагностичну методику.

Методика діагностики схильності до різних видів залежності (Г.В. Лозова)

Тест на адикцію (за методикою Г.В. Лозової) спрямований на виявлення схильності особистості до різних форм залежної поведінки. Методика охоплює 13 видів залежностей, а також дозволяє оцінити загальну схильність до формування залежностей у цілому.

Перелік досліджуваних залежностей:

1. Алкогольна залежність
2. Інтернет- та комп'ютерна залежність
3. Любовна (емоційна) залежність
4. Наркотична залежність
5. Ігрова залежність (лудоманія)
6. Нікотинова залежність
7. Харчова залежність
8. Залежність від міжстатевих стосунків
9. Трудоголізм
10. Телевізійна залежність
11. Релігійна залежність
12. Залежність від здорового способу життя
13. Лікарська залежність
14. Загальна схильність до адиктивної поведінки

Примітка: результати тесту мають орієнтовний характер і не є підставою для встановлення клінічного діагнозу. Вони дозволяють виявити потенційну схильність до тієї чи іншої форми залежності для подальшого аналізу, профілактики або корекційної роботи.

Інструкція: Вам пропонуються 70 тверджень. Уважно прочитайте кожне з них і виберіть відповідь, яка найточніше відповідає вашій думці: «Ні» – 1 бал, «Скоріше ні» – 2 бали, «Ні так, ні ні» – 3 бали, «Скоріше так» – 4 бали, «Так» – 5 балів. Не варто довго розмірковувати – обирайте інтуїтивно.

Тестовий матеріал.

1. Іноді я потребую алкоголю для зняття напруги.
2. У вільний час я здебільшого переглядаю телевізор.
3. Самотність здається мені найважчим випробуванням.
4. Я відчуваю задоволення від участі в азартних іграх.
5. Інтимна близькість приносить мені найбільше задоволення.
6. Часто їм не через голод, а для приємних відчуттів.
7. Я регулярно беру участь у релігійних обрядах.
8. Постійно думаю про роботу й намагаюся вдосконалити її.
9. Часто вживаю медикаменти.
10. Багато часу проводжу за комп'ютером.
11. Не уявляю свого життя без куріння.
12. Дуже цікавлюся питаннями здоров'я.
13. Мав досвід вживання наркотиків.
14. Важко позбутися певних звичок.
15. Бували випадки, коли я не пам'ятав, що відбувалося після вживання алкоголю.
16. Часто перемикаю канали телевізора в пошуках цікавого.
17. Найбільше хочу, щоб кохана людина завжди була поруч.
18. Іноді граю в автомати чи інші азартні ігри.
19. Думаю про інтимну близькість майже завжди, окрім сну.
20. Часто уявляю страви й відчуваю сильне бажання поїсти.

21. Я активно беру участь у релігійному житті.
22. Вихідні викликають у мене дискомфорт, бо я не звик відпочивати.
23. Вважаю медикаменти ефективним способом покращити самопочуття.
24. Комп'ютер допомагає мені відчувати повноту життя.
25. Курю постійно, сигарети завжди поруч.
26. Здоров'ю я приділяю максимум уваги, сил і ресурсів.
27. Вважаю вживання наркотиків цікавим досвідом.
28. Переконаний, що всі люди мають певні залежності.
29. Іноді вживаю більше алкоголю, ніж планував.
30. Телевізор увімкнений майже завжди, поки я вдома.
31. Коли не поруч з коханою людиною – думаю про неї постійно.
32. Гра дає мені сильні емоції та адреналін.
33. Стриманість у сексуальних стосунках для мене складна.
34. Якщо страва смачна – обов'язково візьму ще.
35. Вірю, що релігія – головне спасіння для світу.
36. Рідні часто кажуть, що я занадто захоплений роботою.
37. Вдома маю багато ліків та медичних препаратів.
38. Під час роботи за комп'ютером забуваю про їжу або інші справи.
39. Куріння для мене – найшвидший спосіб зняти напругу.
40. Постійно читаю та дивлюсь матеріали про здоров'я.
41. Наркотики викликають найяскравіші враження.
42. Звички – це частина мене, і змінювати їх недоцільно.
43. Алкоголь – звичний засіб для підняття настрою.
44. Коли телевізор зламаний – не знаю, чим зайнятися ввечері.
45. Розрив стосунків – найбільша трагедія для мене.
46. Мене приваблює ідея великого виграшу в азартних іграх.
47. Вважаю, що неможливість сексуального задоволення – найгірше, що може статися.
48. У магазині не можу втриматись від купівлі смачних речей.
49. Вважаю, що жити слід у відповідності до релігійних норм.
50. Людину слід цінувати за її працелюбність, а не заробіток.
51. Часто використовую ліки в повсякденному житті.
52. Віртуальний світ здається мені цікавішим за реальність.
53. Я курю щодня.
54. Намагатись вести здоровий спосіб життя – для мене обов'язок.
55. Іноді використовую речовини, які можуть вважатися наркотичними.
56. У кожного є слабкості, тому не варто бути надто суворим.
57. Люблю випити у компанії для настрою.
58. Отримую більшість інформації з телевізора.
59. Любов – найголовніше в житті.
60. Гра – це реальна можливість здобути великі гроші.
61. Найкращий спосіб провести час – інтимні стосунки.
62. Готування приносить мені велике задоволення, я роблю це часто.
63. Часто відвідую релігійні установи.
64. Вірю, що головне – сумлінно працювати, а не заробляти багато.
65. Коли нервую, одразу приймаю заспокійливі засоби.
66. Мріяв би весь день проводити за комп'ютером.
67. Курю вже багато років.
68. Дбаю про здоров'я близьких і намагаюсь залучити їх до ЗСЖ.
69. Враження від наркотиків – найінтенсивніші.

70. Життя варте того, щоб насолоджуватись усіма радощами.

Обробка результатів.

Підсумуйте бали за окремими видами схильностей до залежностей:

1. Залежність від алкоголю: 1, 15, 29, 43, 57.
2. Телевізійна залежність: 2, 16, 30, 44, 58.
3. Любовна залежність: 3, 17, 31, 45, 59.
4. Ігрова залежність: 4, 18, 32, 46, 60.
5. Залежність від міжстатевих відносин: 5, 19, 33, 47, 61.
6. Харчова залежність: 6, 20, 34, 48, 62.
7. Релігійна залежність: 7, 21, 35, 49, 63.
8. Трудова залежність: 8, 22, 36, 50, 64.
9. Лікарська залежність: 9, 23, 37, 51, 65.
10. Залежність від комп'ютера (інтернету, соціальних мереж): 10, 24, 38, 52, 66.
11. Залежність від куріння: 11, 25, 39, 53, 67.
12. Залежність від здорового способу життя: 12, 26, 40, 54, 68.
13. Наркотична залежність: 13, 27, 41, 55, 69.
14. Загальна схильність до залежностей: 14, 28, 42, 56, 70.

Інтерпретація результатів:

5–11 балів – низька;

12–18 – середня;

19–25 – високий ступінь схильності до залежностей.

Адиктивна (залежна) поведінка – це своєрідна форма уникнення реальності шляхом цілеспрямованого змінення власного психічного стану. Такий стан створює ілюзорне відчуття безпеки та емоційного комфорту. Незважаючи на різні прояви, усі види залежної поведінки мають спільні психологічні механізми.

Однією з головних ознак є постійне прагнення людини змінити свій психофізичний стан. Цей потяг переживається як імпульсивний, нав'язливий, неконтрольований і не піддається насиченню. Зовні це може проявлятися як внутрішня боротьба або ж як втрата контролю над собою.

Адиктивна поведінка не виникає раптово – вона формується поступово і має етапний характер. Залежність зазвичай починається з нешкідливих дій, потім розвивається, набираючи сили, й зрештою призводить до певного результату. На кожному етапі змінюється мотивація особистості, яка втягується у залежність.

Тривалість і динаміка цього процесу залежать від виду об'єкта залежності (наприклад, типу психоактивної речовини), а також від індивідуальних особливостей людини – віку, соціального оточення, інтелектуального рівня, здатності до саморегуляції тощо.

Ще одна типова риса адиктивної поведінки – **циклічність**. Один цикл включає такі фази:

- внутрішня готовність до залежної поведінки;
- зростання бажання й напруги;
- очікування та активний пошук об'єкта залежності;
- отримання об'єкта і переживання специфічного стану;
- розслаблення;
- фаза ремісії (тимчасового спокою).

Цикл повторюється з індивідуальною регулярністю та інтенсивністю.

Хоча залежна поведінка не завжди веде до хвороби чи смерті, вона закономірно спричиняє **зворотні зміни особистості**, які позначаються на характері, стосунках та життєвих орієнтирах людини.

Підрахунки: _____

Висновок: _____

Бланк відповіді

ІБ респондента: _____

Вік: _____ Дата заповнення: _____

№ питання	Ні	Скоріше ні	Ні так, ні ні	Скоріше так	Так	№ питання	Ні	Скоріше ні	Ні так, ні ні	Скоріше так	Так
1.						36.					
2.						37.					
3.						38.					
4.						39.					
5.						40.					
6.						41.					
7.						42.					
8.						43.					
9.						44.					
10.						45.					
11.						46.					
12.						47.					
13.						48.					
14.						49.					
15.						50.					
16.						51.					
17.						52.					
18.						53.					
19.						54.					
20.						55.					
21.						56.					
22.						57.					
23.						58.					
24.						59.					
25.						60.					
26.						61.					
27.						62.					
28.						63.					
29.						64.					
30.						65.					

31.						66.					
32.						67.					
33.						68.					
34.						69.					
35.						70.					

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Завдання VII. Дайте відповіді на контрольні питання теми:

1. Як змінюється психічний стан особистості при адиктивній поведінці?
2. Які психологічні механізми лежать в основі залежної поведінки?
3. Чим відрізняється адиктивна поведінка від звичайної шкідливої звички?
4. Які існують основні форми адиктивної поведінки?
5. Що таке хімічна залежність? Наведіть приклади.
6. Що таке нехімічна залежність? Наведіть приклади.
7. Чим відрізняється поведінкова залежність від фізіологічної?
8. У чому полягає небезпека прихованих (соціально схвалюваних) форм залежності?
9. Назвіть основні ознаки залежної поведінки.
10. Що таке синдром відміни?
11. Як проявляється втрата самоконтролю у залежної особистості?
12. Які емоційні стани можуть супроводжувати залежність?
13. Чому залежна поведінка є циклічною?
14. Які завдання має профілактика залежної поведінки в підлітковому віці?
15. Назвіть основні етапи профілактичної роботи з підлітками.
16. Які методи найчастіше використовуються у первинній профілактиці?

Висновки: _____

Оцініть свої результати навчання за шкалою від 1 до 5, де 1 – низький, а 5 – високий.

ЗНАННЯ

|-----|
1 2 3 4 5

УМІННЯ

|-----|
1 2 3 4 5

ГОТОВНІСТЬ ДО САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

|-----|
1 2 3 4 5

оцінка

підпис викладача

Практична робота № 11

Дата _____

Тема: «Хімічні адикції»

Мета: сформувати уявлення про хімічні форми залежності, їх види, причини виникнення та наслідки для здоров'я людини; розвивати вміння аналізувати інформацію щодо адиктивної поведінки, робити висновки та приймати усвідомлені рішення; виховувати відповідальне ставлення до власного здоров'я та негативне ставлення до вживання психоактивних речовин.

Ключові поняття: зловживання, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, тютюнокуріння.

Контрольні питання для усного опитування:

1. Характеристика психоактивних речовин (ПАР).
2. Зловживання ПАР та залежність від них.
3. Чинники ризику вживання ПАР.
4. Алкоголізм як хронічне захворювання.
5. Мотиви вживання спиртного підлітками.
6. Напрями антиалкогольної діяльності педагогів в ЗЗСО.
7. Наркоманія в соціально-педагогічному аспекті.
8. Токсикоманія як різновид наркоманії.
9. Тютюнокуріння: причини початку куріння та профілактика в ЗЗСО,

Завдання практичної роботи.

РЕПРОДУКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання I. Опрацюйте лекційний матеріал.

Мета роботи: поглибити і закріпити знання матеріалу теми.

Завдання II. Творчо презентуйте питання.

Мета роботи: закріпити теоретичні знання про природу хімічних адикцій як складного медико-соціального та психолого-педагогічного явища; розвинути навички аналітичного мислення щодо причин, форм, наслідків та профілактики вживання психоактивних речовин; активізувати мотивацію до здорового способу життя та професійної відповідальності в реалізації превентивної діяльності у закладах освіти.

Хід виконання

Підготуйте доповідь на одну з тем:

1. Психологічний портрет особистості з хімічною залежністю.
 2. Сучасні технології профілактики хімічних адикцій в Україні та світі.
 3. Побутові інгалянти як об'єкти хімічної залежності.
 4. Наркоманія як форма хімічної адикції: медичний і соціальний підходи.
 5. Електронні сигарети та вейпи: міфи й реальність.
 6. Вплив алкоголю на організм: фізіологічні та психічні наслідки.
 7. Стадії розвитку залежності від психоактивних речовин (ПАР)
- Доповідь повинна супроводжуватись презентацією на 12–15 слайдів.

Завдання III. Вивчити особливості жіночих та чоловічих органів статевої системи.

Мета роботи: сформувати знання про адиктивну поведінку; розвивати вміння аналізувати причини залежної поведінки, розпізнавати фактори ризику та захисту, а також усвідомлювати відповідальність за власне здоров'я і безпеку.

Хід виконання.

1. Ознайомтеся з тестовими завданнями (питаннями 1–4), наведеними нище.
2. Уважно прочитайте кожне запитання та виберіть один правильний варіант відповіді (від 1 до 5).

1. Що є основною причиною виникнення наркоманії як захворювання?

- 1) вживання психотропних речовин;
- 2) вживання наркотиків, що призводить до залежності;
- 3) немедичне використання лікарських препаратів;
- 4) розвиток фізичної залежності від наркотиків;
- 5) формування психічної залежності від наркотиків.

2. Як найточніше можна визначити поняття «токсикоманія»?

- 1) залежність від речовин, не внесених до переліку офіційно визнаних наркотиків;
- 2) інгаляція (нюхання) токсичних речовин, таких як клей, фарба, лак;
- 3) різновид наркоманії, характерний для дітей;
- 4) початкова стадія підліткової наркоманії;
- 5) форма залежності, що включає лише фізичну компоненту.

3. Як називається вживання психотропних речовин, яке ще не супроводжується фізичною залежністю?

- 1) токсикоманія;
- 2) алкоголізм;
- 3) делінквентність;
- 4) адикція;
- 5) полінаркотизм.

4. Які чинники впливають на перехід адиктивної поведінки у хворобу?

- 1) біологічні та соціальні;
- 2) природні та психічні;
- 3) біологічні, соціальні та психологічні;

- 4) біологічні, соціальні та особистісні;
- 5) середовищні, особистісні та комбіновані.

3. Дайте відповіді на пропоновані питання:

5. У чому полягає відмінність між поняттями «психоактивна речовина» та «наркотична речовина»? _____

6. Які характерні ознаки має зловживання психоактивними речовинами серед підлітків? _____

7. Які види залежностей можуть виникати під впливом психоактивних речовин на організм людини?

8. Як можна охарактеризувати соціальну форму залежності? _____

9. Які фактори підвищують ризик уживання психоактивних речовин у дітей та підлітків?

10. Які поведінкові особливості пов'язані з уживанням психоактивних речовин?

11. Які чинники сприяють захисту підлітків від уживання психоактивних речовин? _____

12. Що мається на увазі під поняттям «рання алкоголізація»? _____

13. Які основні причини спонукають підлітків до вживання алкогольних напоїв? _____

14. Які напрями профілактичної діяльності повинен реалізовувати педагог у ЗЗСО з метою запобігання алкоголізму серед учнів? _____

15. Як розглядається проблема наркоманії з соціально-педагогічної точки зору? _____

16. Що являє собою токсикоманія як форма залежності? _____

17. Які фактори зазвичай стають причинами початку куріння у дітей та підлітків? _____

18. Які методи профілактики куріння застосовуються в закладах загальної середньої освіти? _____

Завдання IV. Вивчити типи та чинники психоактивних речовин (ПАР).

Мета роботи: сформулювати уявлення про типи психоактивних речовин (ПАР), їх класифікацію, вплив на організм людини та чинники, що сприяють їх вживанню, з метою підвищення обізнаності, формування критичного ставлення до вживання ПАР та розвитку навичок відповідальної поведінки.

Хід виконання

1. Ознайомтеся із типами психоактивних речовин (ПАР).
2. Заповніть таблицю, вказавши
 - основні типи ПАР;
 - механізм їхньої дії на центральну нервову систему (стимулююча, депресивна, галюциногенна дія тощо);
 - короткострокові ефекти (психоемоційні, фізіологічні, поведінкові зміни);
 - довгострокові наслідки (залежність, зміни в органах/системах організму, психічні розлади, соціальні проблеми).
3. Позначте юридичний статус речовин (дозволені, обмежені, заборонені).
4. Наведіть приклади речовин кожного типу.

Тип ПАР	Механізм дії на ЦНС	Приклади речовин	Короткострокові ефекти	Довгострокові наслідки	Юридичний статус
Енергетики	Стимуляція ЦНС через кофеїн, таурин та ін.	Напої типу Red Bull, Burn, Monster	Тимчасове підвищення бадьорості, тахікардія, нервозність	Виснаження нервової системи, серцево-судинні захворювання, залежність	Дозволені (обмеження для неповнолітніх у деяких країнах)

5. Проведіть аналітичну роботу, під час якої:

З'ясуйте, які чинники ризику сприяють залученню підлітків до вживання ПАР.

Поділіть їх на три основні групи:

- індивідуальні (психоемоційні проблеми, низька самооцінка, бажання самоствердитись);
- сімейні (недостатній контроль, вживання пар батьками, байдужість або насильство);
- соціальні (груповий тиск, реклама, доступність речовин, вплив соцмереж).

6. Результати проведеної аналітичної роботи відобразуть у таблиці:

Категорія	Чинники ризику	Контроль / вплив педагогіки
Індивідуальні		
Сімейні		
Соціальні		

7. Створіть візуальне зображення у вигляді «дерева ризиків» або схеми:

- «Коріння» – глибинні причини (наприклад, сімейні конфлікти, травматичний досвід);
- «Стовбур» – ключові передумови (соціальні та психологічні труднощі);
- «Гілки» – форми прояву ризикованої поведінки (вживання ПАР, девіантна поведінка тощо).

--

Мета роботи: визначити ознаки та мотиви підліткового алкоголізму, а також основні напрями профілактичної роботи педагогів у ЗЗСО для запобігання формуванню алкогольної залежності серед учнів.

Хід виконання

1. Поясніть, чим небезпечний алкоголь у підлітковому віці, відмітивши Чим небезпечний алкоголь у підлітковому віці, стадії алкоголізму, та які існують міфи щодо «помірного вживання».

Що таке алкоголізм? _____

Чим небезпечний алкоголь у підлітковому віці? _____

Стадії алкоголізму: _____

Міфи про «помірне вживання»: _____

2. Складіть топ-5 мотивів і коротко проаналізуйте, як їх можна нейтралізувати через профілактичну роботу.

3. Розробіть план профілактичного заходу (тренінгу, години спілкування, квесту тощо) для учнів 7–9 класів, спрямованого на запобігання вживанню алкоголю. Визначте мету, завдання, методи, очікуваний результат.

Завдання VI. Вивчити типологічні характеристики наркоманії в соціально-педагогічному аспекті.

Мета роботи: визначити типологічні характеристики наркоманії в соціально-педагогічному аспекті з метою розуміння її форм, причин, особливостей розвитку серед молоді та розробки ефективних заходів профілактики в освітньому середовищі.

Хід виконання

Напишіть есе на тему: «Як школа може допомогти запобігти наркоманії серед учнів?». Поясніть, яку роль у цьому відіграють педагог, класний керівник, шкільний психолог, батьки.

Під час написання есе користуйтеся схемою:

1. постановка питання або проблеми (тобто визначити предмети викладу);
2. назва причин, що спонукали звернутися до цієї проблеми (недоліки, проблеми освіти, передовий досвід, зразок);
3. теза-аргумент, ілюстрації проблеми (основні положення, підкріплені фактами, аргументами, досвідом);
4. Я-позиція (власне місце в освітньому просторі);
5. висновки (вирішення проблеми, пропозиції, рекомендації, побудова принципів, положення, шляхи виходу і практична значущість).

Ессе на тему «Як школа може допомогти запобігти наркоманії серед учнів?»

	час і місце.	
14	Сигарета допомагає мені заспокоїтися у важкі моменти.	
15	Головне в житті – це отримувати задоволення.	
16	Шкоду від алкоголю і тютюну часто перебільшують.	
17	Секс має займати важливе місце в житті молоді.	
18	Я б спробував(ла) якусь одурманюючу речовину, якщо б був(ла) упевнений(а), що це не шкодить здоров'ю і не призведе до покарання.	
19	Мої друзі розповідали про незвичайні стани: бачили яскраві картини, чули дивні звуки та інше.	
20	Останнім часом я помічаю, що курю більше – це допомагає мені відволіктися від проблем і тривог.	
21	Бувало, що вранці після вживання алкоголю у мене тремтіли руки і боліла голова.	
22	Не можу змусити себе кинути курити, хоча розумію, що це шкідливо.	
23	Часто у стані сп'яніння я відчував(ла) легкість, відчуження від світу і нереальність подій.	
24	Мені неприємно згадувати і говорити про випадки, пов'язані з вживанням алкоголю.	
25	Мої друзі вміють добре розслабитися і отримувати задоволення.	
26	Останнім часом, щоб не зірватися, я був(ла) змушений(а) приймати заспокійливі ліки.	
27	Я намагався(лась) позбутися деяких шкідливих звичок.	
28	Вживаючи алкоголь, я часто перевищував(ла) допустиму норму.	
29	Мені подобається стан, який виникає після невеликої кількості випитого.	
30	Через вживання алкоголю у мене були проблеми в школі.	

Обробка результатів: після виконання тесту підрахуйте загальну суму балів.

Підрахунки: _____

Інтерпретація отриманих результатів:

до 13 балів – ризик залежної поведінки не виражений;

від 14 до 16 балів – помірно виражений ризик залежної поведінки;

від 17 балів і більше – виражені ознаки схильності до залежної поведінки.

Висновки: _____

Завдання X. Діагностика алкоголізму та наркоманії у підлітків.

Мета роботи: навчитися визначати групи ризику в підлітковій популяції.

Хід виконання

Опрацюйте та апробуйте діагностичну методику.

Тест RAFFT (Relax, Alone, Friends, Family, Trouble), в модифікації А. Ю. Єгорова

Для швидкої діагностики алкоголізму та наркоманії у підлітків використовується тест RAFFT (Relax, Alone, Friends, Family, Trouble) (Ewing, 1984) в модифікації А. Ю. Єгорова. Тест може служити інструментом виявлення груп ризику в підлітковій популяції.

Інструкція: Поставте галочку напроти обраного твердження у разі вашої згоди (кожну позитивну відповідь – 1 бал). Якщо з твердженням не згодні – ставте 0.

Бланк відповіді

ІБ респондента: _____

Вік: _____ Дата заповнення: _____

№	Твердження	Бал
1	Чи трапляється вам вживати алкоголь або наркотики для того, щоб розслабитися, покращити самопочуття або легше спілкуватися з іншими? (Relax)	
2	Чи були випадки, коли ви вживали алкоголь або наркотики наодинці? (Alone)	
3	Чи вживаєте ви або ваші близькі друзі алкоголь чи наркотичні речовини? (Friends)	
4	Чи є у когось із ваших найближчих родичів труднощі, пов'язані з вживанням алкоголю або наркотиків? (Family)	
5	Чи виникали у вас проблеми внаслідок вживання алкоголю або наркотичних засобів? (Trouble)	

Обробка результатів: кожна ствердна відповідь на запитання 1, 2 або 5 оцінюється в 1 бал, на запитання 3 і 4 — у 0,5 бала.

Підрахунки _____

Інтерпретація результатів: якщо загальна кількість балів становить 2 або більше, це може свідчити про підвищений ризик щодо вживання психоактивних речовин.

Висновки: _____

Завдання XI. Діагностика мотивів куріння.

Мета роботи: навчитися визначати мотиви куріння у дітей підліткового віку.

Хід виконання

Опрацюйте та апробуйте діагностичну методику.

Методика виявлення мотивів куріння

Автор тесту не встановлений. У різних джерелах дана методика зустрічається із зазначенням різних авторів. Наприклад, О.О. Леонов або фахівці з університету штату Даллас і т.п.

Інструкція: уважно прочитайте кожне твердження. Оцініть, наскільки воно відповідає вашому уявленню про себе. Відповідайте щиро, спираючись на перше, що спало на думку – це зазвичай найточніша відповідь. Відповідь обирайте за п'ятибальною шкалою:

Завжди – якщо твердження повністю відповідає вам і проявляється у вас практично постійно.

Часто – якщо твердження відповідає вам більшість часу.

При нагоді – якщо твердження проявляється у вас періодично, у відповідних ситуаціях.

Зрідка – якщо твердження буває у вас дуже рідко.

Ніколи – якщо твердження вам не властиве.

Немає «хороших» чи «поганих» відповідей – важлива саме ваша особиста думка.
Не пропускайте тверджень.

Бланк відповіді

ІМ'Я респондента: _____

Вік: _____ Дата заповнення: _____

№	Твердження	завжди	часто	при нагоді	зрідка	ніколи
1	Я палю, тому що це допомагає мені залишатися зосередженим і працездатним.					
2	Мені приємно тримати сигарету в руках.					
3	Куріння допомагає мені розслабитися та відчувати внутрішню свободу.					
4	Я часто тягнусь до сигарети, коли відчуваю емоційний дискомфорт.					
5	Відчуваю неспокій, якщо поруч немає сигарет.					
7	Іноді палю механічно, без усвідомлення причин.					
8	Куріння допомагає мені зібратися з думками та сконцентруватися.					
9	Сам ритуал прикурювання доставляє мені емоційне задоволення.					
10	Я насолоджуюсь ароматом тютюну.					
11	Часто курю, коли відчуваю тривогу або нервову напругу.					
12	Без куріння відчуваю певну внутрішню порожнечу.					
13	Буває, що запалюю наступну сигарету, ще не докуривши попередню.					
14	Після куріння з'являється відчуття енергії та бадьорості.					
15	Мені подобається спостерігати за сигаретним димом.					
16	Часто курю саме у моменти спокою та гармонії.					
17	Паління допомагає заповнити нудьгу або втечу від думок.					
18	Якщо не палю певний час, відчуваю сильну потребу зробити це.					

Обробка результатів.

Зарахуйте собі по 1 балу за кожне співпадіння по шкалам:

- Стимулювання активності: 1,7,13.
- Ритуальність поведінки: 2, 8, 14.
- Прагнення до розслаблення: 3,9,15.

- Зниження тривожності: 4,10,16.
- Психологічна залежність: 5,11,17.
- Автоматизм: 6,12,18.

Бали нараховуються за наступною схемою:

- «Завжди» – 5 балів;
- «Часто» – 4 бали;
- «При нагоді» – 3 бали;
- «Зрідка» – 2 бали;
- «Ніколи» – 1 бал.

Підрахунки

Мотив вважається вираженим, якщо сума балів складає 11 і більше.

Інтерпретація результатів.

Стимулювання активності – високі показники за цією шкалою свідчать про те, що людина використовує куріння як засіб підтримки енергійності, підвищення тону та працездатності.

Ритуальність поведінки – високі бали вказують на те, що особливу роль для людини відіграє сам процес куріння, включаючи супутні дії, жести, маніпуляції з предметами (сигарета, запальничка тощо), які сприймаються як значущі ритуали.

Прагнення до розслаблення – високі оцінки за цією шкалою означають, що куріння виконує для людини функцію відпочинку або зняття напруги, сприяє досягненню стану психологічного комфорту.

Зниження тривожності – високі значення свідчать про те, що куріння використовується як спосіб емоційної саморегуляції, зокрема для зменшення тривоги, внутрішнього напруження та відновлення душевного балансу.

Психологічна залежність – високі показники за цією шкалою свідчать про наявність емоційно-психологічної прив'язаності до куріння, яка проявляється в труднощах відмови від сигарет та внутрішній потребі курити.

Автоматизм – високі бали вказують на те, що куріння стало автоматизованою поведінкою, сформувалася стійка звичка, яка реалізується без особливої потреби, часто рефлекторно.

Висновки: _____

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Завдання XII. Дайте відповіді на контрольні питання теми:

1. Що таке психоактивні речовини?
2. Які основні групи ПАР виділяють за впливом на психіку?
3. У чому полягає відмінність між вживанням і зловживанням ПАР?
4. Які ознаки вказують на розвиток залежності?
5. Які стадії розвитку алкоголізму виокремлюють у науковій літературі?
6. Які соціально-психологічні мотиви зумовлюють уживання алкоголю в підлітковому віці?
7. Які профілактичні заходи можуть здійснювати педагоги для запобігання алкоголізації учнів?
8. У чому полягає специфіка наркоманії як соціально-педагогічної проблеми?
9. У чому полягає відмінність між наркоманією та токсикоманією?

10. Які наслідки токсикоманії для фізичного та психічного здоров'я підлітків?
11. Які основні причини початку тютюнокуріння серед учнів?

Висновки: _____

Оцініть свої результати навчання за шкалою від 1 до 5, де 1 – низький, а 5 – високий.

<p>ЗНАННЯ</p> <p>1 2 3 4 5</p>	<p>УМІННЯ</p> <p>1 2 3 4 5</p>	<p>ГОТОВНІСТЬ ДО САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</p> <p>1 2 3 4 5</p>
---------------------------------------	---------------------------------------	---

оцінка

підпис викладача

Практична робота № 12

Дата _____

Тема: «Фізіологічні адикції та девіації»

Мета: ознайомитися з поняттями фізіологічної адикції, з'ясувати їхні основні причини, прояви та наслідки для фізичного й психічного здоров'я людини; розвинути вміння аналізувати приклади з реального життя та визначати можливі напрями профілактики і корекції таких розладів.

Ключові поняття: сексуальна адикція, ексгібіціонізм, вуайеризм, фетишизм, парафілії, гіперсексуальність, педофілія, фроттеризм, анорексія, булімія, компульсивне переїдання.

Контрольні питання для усного опитування:

1. Сексуальні адикції.
2. Причини статевих відхилень.
3. Варіанти порушень сексуальної поведінки.
4. Форми девіантної статевої активності, які можуть проявляти неповнолітні.
5. Статеве виховання та його особливості.
6. Порушення їстівної (харчової) поведінки.
7. Діагностика та допомога під час різних варіанти харчової адикції.

Завдання практичної роботи.

РЕПРОДУКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання I. Опрацюйте лекційний матеріал.

Мета роботи: поглибити і закріпити знання матеріалу теми.

Завдання II. Творчо презентуйте питання.

Мета роботи: закріпити теоретичні знання про фізіологічні адикції та девіації.

Хід виконання

Розробіть інформаційну листівку, пам'ятку або міні-плакат на тему: «Статеве виховання та його особливості» для учнівського середовища».

Завдання III. Вивчити особливості основні типи сексуальних розладів.

Мета роботи: сформувати системні знання про основні типи сексуальних розладів, порушення сексуальної поведінки та девіації, ознайомити з видами розладів харчової поведінки, їхніми ознаками та критеріями діагностики, а також розвинути навички ідентифікації та профілактики таких станів у соціальному, психологічному та медичному контекстах..

Хід виконання.

1. Ознайомтеся з тестовими завданнями (питаннями 1–17), наведеними нище.
2. Уважно прочитайте кожне запитання та виберіть один правильний варіант відповіді (від 1 до 5).

1. Визначте основні типи сексуальних розладів:

- 1) сексуальні девіації та перверсії;
- 2) порушення сексуального потягу та збудження;
- 3) сексуальні дисфункції та парафілії;
- 4) сексуальні збочення та перверсії;
- 5) гіперсексуальність і асексуальність.

2. **Вкажіть, як називається розлад, що супроводжується нав'язливими сексуальними фантазіями або поведінкою, спрямованими на неживі об'єкти, дітей чи байдужих дорослих:**

- 1) парафілія;
- 2) сексуальна дисфункція;
- 3) сексуальна девіація;
- 4) порушення сексуального потягу;
- 5) статеве недорозвинення.

3. **Як називається розлад, за якого сексуальне збудження досягається через контакт із неживими предметами?**

- 1) фроттеризм;
 - 2) фетишизм;
 - 3) тотемізм;
 - 4) анімізм;
 - 5) вуасризм.
4. Трансвестизм – це:
- 1) відчуття невідповідності власній біологічній статі;
 - 2) сексуальний потяг до осіб своєї статі;

- 3) сексуальні фантазії на тему садизму чи мазохізму;
- 4) нав'язливе бажання носити одяг протилежної статі;
- 5) імпульс до демонстрації геніталій іншим людям.

5. **Як називається поведінка, коли людина прагне показати іншим свої статеві органи?**

- 1) вуаеризм;
- 2) ексгібіціонізм;
- 3) трансвестизм;
- 4) фроттеризм;
- 5) фетишизм.

6. **Як називається розлад, при якому людина відчуває збудження, спостерігаючи за оголеними нічого не підозрюючими людьми?**

- 1) фроттеризм;
- 2) вуаеризм;
- 3) ексгібіціонізм;
- 4) фетишизм;
- 5) залежність від порнографії.

7. **Назвіть розлад, що характеризується нав'язливим бажанням торкатися або тертися об іншу людину:**

- 1) фроттеризм;
- 2) вуаеризм;
- 3) фетишизм;
- 4) трансвестизм;
- 5) булімія.

8. **Який термін позначає сексуальний потяг до дітей?**

- 1) педологія;
- 2) порнографія;
- 3) парафілія;
- 4) трансвестичний фетишизм;
- 5) педофілія.

9. **Поведінка гвалтівників зазвичай є проявом:**

- 1) сексуального садизму;
- 2) сексуального мазохізму;
- 3) порушення сексуального потягу;
- 4) педофілії;
- 5) гомосексуальності.

10. **Що означає гомосексуальність?**

сексуальний потяг чоловіків до чоловіків;
загальний сексуальний потяг до інших людей;
сексуальний потяг жінок до жінок;
сексуальний потяг до обох статей;
сексуальний потяг до дітей.

11. **Як називається стан, коли особа постійно відчуває, що її стать не відповідає її самоідентифікації?**

- 1) трансвестизм;
- 2) трансвестичний фетишизм;
- 3) гомосексуальність;
- 4) фроттеризм;
- 5) транссексуалізм.

12. **Вкажіть можливу причину виникнення гомосексуальної орієнтації:**

- 1) психологічна травма;
- 2) страх перед протилежною статтю;
- 3) порушення розвитку плоду;
- 4) вплив матері;
- 5) перенесене насильство.

13. **Виберіть характеристику, яка не є типовою для харчової адикції:**

- 1) надмірна увага до контролю маси тіла;
- 2) викривлене сприйняття власного тіла;
- 3) зміна ієрархії цінностей;
- 4) порушення харчування;
- 5) летальний кінець.

14. **Основні типи порушень харчової поведінки включають:**

- 1) оніхофагію та булімію;
- 2) піконію та нервову булімію;
- 3) нервову анорексію та булімію;
- 4) аменорею та порушення метаболізму;
- 5) копрофагію та парорексію.

15. **Який розлад характеризується нав'язливим прагненням до схуднення та значною втратою ваги?**

- 1) аменорея;
- 2) нервова анорексія;
- 3) нервова булімія;
- 4) оніхофагія;
- 5) добровільне голодування.

16. **Розлад, при якому після епізодів переїдання виникає блювання чи інші форми компенсації:**

- 1) аменорея;
- 2) анорексія;
- 3) булімія;
- 4) оніхофагія;
- 5) переїдання.

17. **Розлад, що супроводжується регулярним переїданням без компенсаторних дій:**

- 1) аменорея;
- 2) анорексія;
- 3) булімія;
- 4) оніхофагія;
- 5) компульсивне переїдання.

3. Дайте відповіді на пропоновані питання:

18. **Поясніть поняття сексуальної залежності (сексуальної адикції)** _____

19. **Назвіть три обов'язкові симптоми, необхідні для постановки діагнозу сексуальної адикції** _____

20. **Перерахуйте соціальні, психологічні та біологічні чинники, що можуть спричинити статеві відхилення** _____

21. Наведіть приклади порушень сексуальної поведінки залежно від способу її реалізації _____

22. Які форми девіантної сексуальної поведінки можуть зустрічатися серед неповнолітніх? _____

23. Дайте характеристику гіпермаскулінної та гіперфемінної поведінки _____

24. Визначте основні напрями статевого виховання дітей та підлітків. _____

25. Сформулюйте визначення терміна «нервова анорексія» _____

26. Вкажіть діагностичні критерії нервової анорексії _____

27. Сформулюйте визначення терміна «нервова булімія» _____

28. Вкажіть основні діагностичні критерії нервової булімії _____

29. Обґрунтуйте методи надання допомоги особам із нервовою булімією _____

30. Сформулюйте визначення терміна «обжерливість» як розладу _____

31. Дайте визначення терміна «парорексія» та наведіть приклади _____

Завдання IV. Вивчити типологічні характеристики сексуальних адикцій.

Мета роботи: сформувати вміння аналізувати конкретні випадки проявів девіантної поведінки у неповнолітніх шляхом виявлення психологічних, соціальних і середовищних чинників, що сприяли формуванню порушень.

Розвивати навички діагностики типу девіації та визначення можливих напрямів психолого-педагогічної допомоги з урахуванням вікових, особистісних і сімейних особливостей дитини.

Хід виконання

1. Ознайомтеся з пропонованою ситуацією: недалеко від селища, де проживав Коля П., знаходилася в'язниця, звідки час від часу випускали звільнених ув'язнених, які дорогою додому із якихось причин зупинялися в будинку хлопчика, де він проживав з самотньою мамою. Тато сидів у в'язниці. Жінку, мабуть, не дуже-то турбувало

перебування в будинку дитини. Можна тільки здогадуватися, 15 які жахливі муки випробовував маленький Коля, коли на його очах незнайомі дядьки «бавилися» з найдорожчою для дитини істотою – його мамою, як він озлоблювався і черствішав, як ненавидів непростених гостей. Коли Колі виповнилося 13 років, він згвалтував 13 хлопчиків, ведучи точний рахунок своїм жертвам і тримаючи їх в панічному страху публічної ганьби. У 14 був засуджений, оскільки надійно засвоїв кримінальні форми поведінки.

2. Проаналізуйте запропоновані ситуації. _____

3. Встановіть причини порушення у поведінці неповнолітнього. _____

4. Виокреміть психологічні особливості неповнолітнього. _____

5. Зробіть припущення, які зовнішні обставини (сім'я тощо) могли вплинути на поведінку неповнолітнього? _____

6. Вкажіть тип девіантної поведінки, що проявляється у неповнолітнього. За якими ознаками ви це встановили? _____

7. Запропонуйте напрями психолого-педагогічної допомоги дитині в кожній конкретній ситуації. _____

Завдання V. Вивчити типологічні характеристики сексуальних адикцій.

Мета роботи: ознайомитись з основними сексуальними адикціями в підлітковому віці; сформувати вміння розпізнавати ознаки сексуальних відхилень; відпрацювати навички аналізу причин, форм і профілактики таких розладів; розвивати відповідальне ставлення до статевого виховання.

Хід виконання.

1. Дайте визначення термінам:

Парафілії – _____

Гіперсексуальність – _____

Фетишизм – _____

Трансвестизм – _____

Експібіціоніст – _____

Ваєризмом – _____

Фроттеризм – _____

Педофілія – _____

2. Складіть узагальнюючу таблицю, у якій вкажіть **по 2 приклади** до кожної групи причин:

Тип причин	Приклад 1	Приклад 2
Біологічні		
Соціальні		
Психологічні		

Вимога: таблиця має бути логічною, з коротким поясненням (1–2 речення) щодо того, як ці фактори впливають на формування девіантної поведінки.

4. Створіть інформаційну картку про одну з форм порушень сексуальної поведінки (наприклад: фроттеризм, вуайеризм, педофілія). Включіть: визначення, механізм формування, приклади, можливі наслідки.

Визначення: _____

Механізм формування: _____

Приклади: _____

Можливі наслідки: _____

5. Проаналізуйте 2 умовні ситуації з підліткової практики (наприклад, ранній початок статевого життя, сексуалізована поведінка в школі). Запропонуйте варіанти профілактики та корекції. _____

3. Зробіть **висновок**:

Яка форма порушення харчової поведінки, на вашу думку, є найпоширенішою серед підлітків / молоді?

Які чинники найбільш впливають на її розвиток? _____

Чому важливо звертати увагу на ранні ознаки порушення харчової поведінки?

ДІЯЛЬНИСНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

або

Завдання V. Діагностика сексуальної адикції.

Мета роботи: виявити наявність нав'язливої, неконтрольованої сексуальної поведінки, порушення соціального функціонування чи міжособистісних стосунків, з метою своєчасного надання психологічної психіатричної допомоги та попередження ускладнень.

Хід виконання.

Опрацюйте та апробуйте діагностичну методика

Скринінг-тест на виявлення сексуальної адикції (П. Карнес)

Інструкція: Вам запропоновано 25 запитань. Будь ласка, дайте відповідь на кожне з них, використовуючи варіанти відповіді «так» або «ні».

Бланк відповіді

ПІБ респондента: _____

Вік: _____ Дата заповнення: _____

Так	Ні	Питання опитувальника
		1. Чи траплялися у вашому дитинстві або підлітковому віці ситуації, які можна розцінити як сексуальні домагання?
		2. Чи був у вас досвід регулярного перегляду або передплати еротичних чи порнографічних журналів?
		3. Чи спостерігали ви в сім'ї прояви нетипової сексуальної поведінки з боку батьків?
		4. Чи часто ви зосереджуєтесь на сексуальних думках?
		5. Чи відчуваєте ви іноді, що ваша сексуальна поведінка відрізняється від загальноприйнятої норми?
		6. Чи викликає ваша сексуальна поведінка занепокоєння або незадоволення у вашого партнера/партнерки чи близьких?
		7. Чи здатні ви легко змінити свою сексуальну поведінку, якщо вважаєте її недоречною?
		8. Чи мали ви колись почуття провини або дискомфорту через власну сексуальну поведінку?
		9. Чи спричиняла ваша сексуальна поведінка труднощі або конфлікти в родині?
		10. Чи зверталися ви за підтримкою через ті аспекти вашої сексуальності, які самі оцінюєте негативно?
		11. Чи відчували ви тривогу через інтерес оточуючих до вашої сексуальної поведінки?
		12. Чи могло колись ваше сексуальне поводження бути сприйняте як принизливе чи образливе для іншої людини?
		13. Чи траплялося вам вчиняти сексуальні дії, що можуть порушувати закон?
		14. Чи давали ви собі обіцянки припинити певні прояви сексуальної поведінки?
		15. Чи були у вас спроби змінити сексуальну поведінку, які завершилися безрезультатно?
		16. Чи доводилося вам приховувати деякі аспекти сексуальної поведінки від інших?
		17. Чи намагалися ви свідомо відмовитися від певних сексуальних дій?
		18. Чи почувалися ви приниженими через свою сексуальну поведінку?
		19. Чи використовували ви секс як спосіб втечі від життєвих труднощів або проблем?
		20. Чи бувало так, що після інтимної близькості у вас з'являвся пригнічений або негативний настрій?
		21. Чи замислювалися ви про необхідність відмовитися від деяких форм сексуальної активності?
		22. Чи впливала ваша сексуальна поведінка на стосунки в родині або парі?
		23. Чи мали ви сексуальний досвід із представниками сексуальних меншин?
		24. Чи здатні ви контролювати власне сексуальне бажання?
		25. Чи виникало у вас враження, що ваше сексуальне бажання стає

	неконтрольованим?
--	-------------------

Обробка результатів: підрахуйте кількість відповідей, отриманих на варіанті «так»

Підрахунки _____

Інтерпретація результатів: якщо на 13 з 25 питань дано ствердні відповіді, то респондент є сексуальним адиктом

Висновки: _____

Завдання V. Діагностика виявлення обмежувального, емоціогенного і екстернального харчової поведінки.

Мета роботи: виявити особливості ставлення індивіда до їжі, ступеня контролю над харчуванням, а також залежності харчової поведінки від емоційного стану чи зовнішніх стимулів.

Хід виконання

1. Користуючись QR кодом або посилання опрацюйте методичку «Голландський опитувальник харчової поведінки»:

URL: http://ni.biz.ua/3/3_11/3_111337_metodika--gollandskiy-oprosnik-pishchevogo-povedeniya.html

2. Обробіть отримані результати.
3. Зробіть інтерпретацію отриманих результатів.
4. Напишіть висновок: _____

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Завдання VI. Дайте відповіді на контрольні питання теми:

1. Що таке сексуальна адикція?
2. Які основні ознаки вказують на наявність сексуальної залежності?
3. Які основні фактори можуть призводити до виникнення статевих відхилень?
4. Яку роль у формуванні сексуальних відхилень відіграє сім'я та соціальне середовище?
5. Як впливають біологічні та психічні чинники на сексуальну поведінку?
6. Які існують типи сексуальних девіацій?
7. У чому полягає суть таких відхилень як ексгібіціонізм, вуайєризм, фетишизм?

8. Як класифікуються порушення сексуальної поведінки за ступенем суспільної небезпеки?
9. Які форми статевої девіації можуть зустрічатися серед підлітків?
10. Чому неповнолітні особи можуть демонструвати девіантну сексуальну поведінку?
11. Які психологічні наслідки може мати рання сексуальна активність для підлітків?
12. Які основні цілі статевого виховання дітей та підлітків?
13. Що таке порушення харчової поведінки?
14. Які найбільш поширені види харчових розладів ви знаєте?
15. Які психологічні чинники сприяють формуванню харчових адикцій?
16. Які види психологічної допомоги застосовуються при розладах харчової поведінки?
17. Чим відрізняється терапія при емоціогенному переїданні від терапії при анорексії?

Висновки: _____

Оцініть свої результати навчання за шкалою від 1 до 5, де 1 – низький, а 5 – високий.

<u>ЗНАННЯ</u> ----- 1 2 3 4 5	<u>УМІННЯ</u> ----- 1 2 3 4 5	<u>ГОТОВНІСТЬ ДО САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</u> ----- 1 2 3 4 5
--	--	--

оцінка

підпис викладача

Практична робота № 13

Дата _____

Тема: «Віртуальні адикції: класифікація та зовнішні прояви, характерологічний аналіз»

Мета: вивчити основні класифікації віртуальних адикцій, проаналізувати їхні зовнішні прояви та виявити характерологічні особливості осіб із схильністю до залежної поведінки у віртуальному середовищі.

Ключові поняття: віртуальна адикція, комп'ютерна залежність, комп'ютерна ігроманія, превенція, ігрова залежність, гемблінг, веб-серфінг.

Контрольні питання для усного опитування:

1. Віртуальна адикція: характерологічний аналіз.
2. Комп'ютерна залежність: типологія.
3. Комп'ютерна ігроманія.
4. Залежність від соціальних мереж.
5. Первинна превенція комп'ютерної та ігрової залежності

Завдання практичної роботи.

РЕПРОДУКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання I. Опрацюйте лекційний матеріал.

Мета роботи: поглибити і закріпити знання матеріалу теми.

Завдання II. Творчо презентуйте питання.

Мета роботи: закріпити теоретичні знання про віртуальні адикції.

Хід виконання

Розробіть інформаційну листівку, пам'ятку або міні-плакат на тему: «Цифровий детокс: 7 порад, щоб відпочити від гаджетів».

Завдання III. Вивчити віртуальні адикції як форму девіантної поведінки підлітків.

Мета роботи: сформувати в учнів розуміння сутності віртуальних адикцій, їх видів, причин виникнення, проявів та наслідків для психічного, соціального й особистісного розвитку; розвинути вміння розпізнавати ознаки залежної поведінки у віртуальному середовищі та усвідомлювати необхідність профілактики цифрових залежностей.

Хід виконання.

1. Виберіть правильний варіант (1 із 5) і підкресліть його або позначте цифрою (наприклад: 1), 2), тощо).

1. Що не належить до характеристик гемблінгу:
 - 1) пристрасна тяга до азартних ігор;
 - 2) людина схильна повністю присвячувати себе грі;
 - 3) Гра стає самоціллю;
 - 4) феномен «жадання гострих відчуттів»;
 - 5) завжди пов'язані з грошовим ризиком або ризиком для життя
2. Неконтрольована потреба знаходитися весь час в режимі on-line – це...
 - 1) ігроманія;
 - 2) гемблінг;
 - 3) клемптоманія;
 - 4) інтернет-залежність;
 - 5) фроттеризм

2. Уважно прочитайте кожне питання та дайте чітку, логічну відповідь відповідно до навчального матеріалу.

3. Віртуальна адикція – це _____

4. Прерахуйте зовнішні прояви віртуальної залежності _____

5. Комп'ютерна залежність – це _____

6. Перерахуйте типи комп'ютерної залежності _____

7. До пристрасі до роботи з комп'ютером відносяться _____

8. Нав'язливий веб-серфінг – це _____

9. Комп'ютерна ігроманія – це _____

10. Перерахуйте стадії формування ігрової психологічної залежності _____

11. Які девіантні наслідки ігрової комп'ютерної залежності у підлітків _____

12. Залежність від соціальних мереж – це _____

13. Які девіантні наслідки залежності від соціальних мереж: _____

14. Первинна превенція комп'ютерної та ігрової залежності – це _____

15. Які існують технології первинної превентивної роботи _____

Завдання IV. Сформувати усвідомлене і безпечне ставлення до використання комп'ютерів та Інтернету. Вивчити типологічні характеристики статевої системи людини.

Мета роботи: вивчити правила поведінки онлайн, навчитися розпізнавати ризики (кібербулінг, небезпечний контент, надмірне користування), дбати про фізичне та психічне здоров'я під час роботи з гаджетами.

Хід виконання.

1. Знайдіть соціальні ролики «Вплив комп'ютерних ігор» та «Якість комп'ютерів та їх вплив на здоров'я дітей» та надайте покликання.

Покликання: _____

2. За їх матеріалами підготуйте пам'ятку для дітей «Безпечна поведінка в Інтернеті».

ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання V. Діагностика ігрової залежності.

Мета роботи: виявити рівень сформованості ігрової (лудоманічної) залежності, визначення схильності до надмірного захоплення комп'ютерними або онлайн-іграми, а також оцінка емоційно-вольових, поведінкових і мотиваційних проявів, що можуть свідчити про ризик розвитку адиктивної поведінки.

Матеріали та обладнання: бланки відповідей, ручка.

Хід виконання

Опрацюйте та апробуйте діагностичну методику.

Тест Такера на виявлення ігрової залежності (модифікований і адаптований для неповнолітніх І. А. Конігіною)

Інструкція: Уважно прочитайте кожне твердження й оберіть відповідь, яка найточніше відображає Вашу поведінку або ставлення.

Відповідайте чесно – тут немає «правильних» чи «неправильних» відповідей, важливо лише, щоб результат показав реальну ситуацію. Відповідати слід, маючи на увазі останні 12 місяців.

Бланк відповіді

ПІБ респондента: _____

Вік: _____ Дата заповнення: _____

Текст методики

Питання	Відповіді			
	ніколи	іноді	частіше за все	майже завжди

1. Чи грав ти за останній рік в комп'ютерні ігри так, що не помічав часу?				
2. За останній рік, граючи в комп'ютерні ігри, потрібно було тобі більше часу для того, щоб досягти потрібного ступеня азарту (збудження)?				
3. Коли ти грав напередодні, чи повертався наступного дня до тієї ж гри, щоб пройти незавершені рівні?				
4. Чи брав ти гроші в борг, щоб мати нагоду грати?				
5. Чи було у тебе коли-небудь відчуття, що у тебе можуть бути проблеми із залежністю від комп'ютерних ігор?				
6. Чи можна так сказати, що комп'ютерні ігри були іноді причиною твоїх проблем із здоров'ям (включаючи втому і безпричинне хвилювання)?				
7. Чи критикували тебе коли-небудь за твою пристрасть до комп'ютерних ігор, навіть якщо ти вважав ці зауваження несправедливими?				
8. Чи була коли-небудь твоя пристрасть до комп'ютерних ігор причиною твоїх проблем у школі?				
9. Чи виникало у тебе коли-небудь відчуття вини за те, як ти граєш, або за те, що відбувається під час гри?				

Обробка результатів: підрахуйте кількість відповідей, відповідно до: «ніколи» – 0 «іноді» – 1, «частіше всього» – 2, «майже завжди» – 3.

Бали за відповіді на всі 9 питань підсумовуються.

Підрахунки

Інтерпритація результатів:

0 балів – немає ніяких негативних наслідків від комп'ютерної гри.

3–7 балів – людина грає в комп'ютерні ігри на рівні, який може привести до негативних наслідків.

8–21 бал – людина грає на рівні, що веде до негативних наслідків; можливо, контроль над пристрастю до комп'ютерних ігор вже втрачений – чим вище результат, інтенсивніше гра, тим серйозніші можуть бути проблеми; висока вірогідність патологічного гемблінгу (формування залежності).

Висновки:

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Завдання VI. Дайте відповіді на контрольні питання теми:

1. Що таке віртуальна адикція і як вона проявляється?
2. Які особистісні риси характерні для осіб із віртуальною залежністю?

3. Як впливає віртуальна адикція на соціальну поведінку?
4. Які наслідки віртуальної адикції для емоційної сфери особистості?
 5. Які типи комп'ютерної залежності існують?
 6. Чим відрізняється функціональна залежність від патологічної?
 7. У чому полягає специфіка змішаного типу комп'ютерної залежності?
 8. Як визначити ступінь комп'ютерної залежності?
 9. Які чинники сприяють формуванню залежності від комп'ютера?
 10. Що таке комп'ютерна ігроманія і які її основні симптоми?
 11. Як змінюється поведінка підлітка під впливом ігроманії?
 12. Які комп'ютерні ігри найчастіше викликають залежність?
 13. Які ознаки свідчать про залежність від соціальних мереж?
 14. Чим небезпечна соціальна ізоляція, спричинена соцмережами?
 15. Які етапи розвитку залежності від соцмереж можна виділити?
 16. Яку роль відіграє родина у запобіганні віртуальній залежності?
 17. Які психолого-педагогічні методи доцільні для попередження комп'ютерної та ігрової адикції?

Висновки: _____

Оцініть свої результати навчання за шкалою від 1 до 5, де 1 – низький, а 5 – високий.

<u>ЗНАННЯ</u> ----- 1 2 3 4 5	<u>УМІННЯ</u> ----- 1 2 3 4 5	<u>ГОТОВНІСТЬ ДО САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</u> ----- 1 2 3 4 5
--	--	--

оцінка

підпис викладача

ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ

Питання	Відповідь
1. Що таке адиктивна поведінка?	а) стиль спілкування з ровесниками; б) поведінка, що виявляється у прагненні уникнути реальності через зміну психічного стану; в) вміння розв'язувати конфлікти; г) рівень самодисципліни; д) спосіб самовираження через творчість
2. Яка з форм є прикладом хімічної залежності?	а) азартні ігри; б) надмірне користування соцмережами; в) комп'ютерні ігри; г) шопоголізм; д) вживання наркотичних речовин
3. Що є ознакою залежної поведінки?	а) самостійність у прийнятті рішень; б) непереборне прагнення до зміни психічного стану; в) високий рівень соціалізації; г) здатність уникати стресів; д) орієнтація на результат
4. Що таке синдром відміни?	а) спроба припинити погану звичку; б) стан активної ремісії; в) відчуття легкості після уникнення спокуси; г) хворобливий стан при припиненні вживання речовини; д) ознака фізичного здоров'я
5. Яка залежність вважається соціально схвалюваною?	а) нікотинава; б) трудовоголізм; в) ігрова; г) харчова; д) любовна
6. Що таке нехімічна залежність?	а) залежність від таблеток; б) куріння; в) азартні ігри; г) алкоголізм; д) вживання енергетиків
7. Як проявляється втрата самоконтролю при залежності?	а) відмова від спілкування; б) підвищена працездатність; в) ігнорування зовнішніх чинників; г) неможливість зупинити небажану поведінку; д) прагнення до змін
8. Яка з наведених є фазою циклу адиктивної поведінки?	а) самоаналіз; б) соціальна активність; в) фаза очікування і пошуку об'єкта адикції; г) конфліктність; д) відновлення зв'язків
9. Що не є адикцією?	а) залежність від їжі; б) ігрова залежність; в) навчальна мотивація; г) алкогольна залежність; д) залежність від інтернету

<p>10. Який фактор сприяє формуванню залежної поведінки в підлітків?</p>	<p>а) чітке планування дня; б) соціальна ізоляція; в) спортивна активність; г) розвинене почуття відповідальності; д) стабільне середовище</p>
<p>11. Що є однією з причин виникнення адикції?</p>	<p>а) підтримка друзів; б) потреба втекти від проблем; в) вміння долати труднощі; г) висока самооцінка; д) відповідальне ставлення до себе</p>
<p>12. Яка залежність пов'язана з надмірною турботою про здоров'я?</p>	<p>а) лікарська; б) наркотична; в) релігійна; г) любовна; д) залежність від здорового способу життя</p>
<p>13. Яка поведінка може свідчити про комп'ютерну залежність?</p>	<p>а) періодичне використання гаджетів; б) вміння працювати з офісними програмами; в) втрата відчуття часу під час користування комп'ютером; г) розвиток технічних навичок; д) робота над проектами онлайн</p>
<p>14. Що є метою профілактичної роботи щодо залежностей?</p>	<p>а) ізоляція залежних осіб; б) медичне лікування; в) запобігання формуванню залежної поведінки; г) нагородження успішних учнів; д) контроль за дозвіллям</p>
<p>15. До чого може призвести тривала адиктивна поведінка?</p>	<p>а) покращення самопочуття; б) особистісні зміни та соціальні проблеми; в) підвищення самооцінки; г) зміцнення соціального статусу; д) позитивна соціалізація</p>
<p>16. Що таке психоактивна речовина (ПАР)?</p>	<p>а) лише речовина, що покращує настрій; б) лікарський препарат від головного болю; в) будь-яка речовина, що впливає на функціонування нервової системи; г) речовина, яка підвищує імунітет; д) речовина, яку можна вживати без рецепта</p>
<p>17. До легальних психоактивних речовин належать:</p>	<p>а) кокаїн і героїн; б) марихуана; в) алкоголь і нікотин; г) ЛСД; д) амфетамін</p>
<p>18. Який з чинників є психосоціальним у контексті формування адиктивної поведінки?</p>	<p>а) спадковість; б) захворювання мозку; в) сімейні конфлікти; г) травма голови; д) хімічний склад речовини</p>
<p>19. Що є характерною ознакою залежності від ПАР?</p>	<p>а) епізодичне вживання; б) вживання під час свят; в) потяг до вживання та втрата контролю;</p>

	г) вживання у компанії друзів; д) зменшення кількості речовини
20. До наркотичних речовин НЕ належить:	а) морфін; б) кофеїн; в) гашиш; г) амфетамін; д) ЛСД
21. Що є основною причиною вживання алкоголю підлітками?	а) доступність лише у магазинах; б) цікавість і наслідування дорослих; в) бажання оздоровитися; г) медичні показання; д) залучення до спорту
22. До наслідків алкогольної залежності належить:	а) поліпшення пам'яті; б) підвищення працездатності; в) порушення функцій мозку; г) стабілізація сну; д) підвищення настрою на довгий час
23. Який етап профілактики є найефективнішим у роботі з учнями?	а) медичне лікування; б) вторинна профілактика; в) репресивні заходи; г) первинна профілактика; д) самовиховання
24. Що таке токсикоманія?	а) хронічне захворювання печінки; б) залежність від алкогольних напоїв; в) зловживання речовинами побутового вжитку з метою сп'яніння; г) захоплення небезпечними видами спорту; д) лікування токсичних інфекцій
25. Який орган найбільше страждає при тютюнопалінні?	а) серце; б) печінка; в) легені; г) шлунок; д) кишечник
26. До якого виду залежності належить алкоголізм?	а) поведінкової; б) хімічної; в) фізичної; г) емоційної; д) інтернет-залежності
27. Який із наведених мотивів найчастіше впливає на перше вживання алкоголю?	а) спортивні досягнення; б) натхнення; в) бажання вписатися в компанію; г) поліпшення здоров'я; д) схвалення вчителя
28. Як називається речовина, що міститься в сигаретах і викликає залежність?	а) кофеїн; б) морфін; в) нікотин; г) етанол; д) лактоза

<p>29. Яке з тверджень є правильним щодо наркоманії?</p>	<p>а) це хвороба, що лікується лише психотерапією; б) це форма епізодичного вживання; в) це соціально-педагогічна та медична проблема; г) це захоплення спортивними речовинами; д) це тимчасовий стан, характерний для підлітків</p>
<p>30. Яке з наведених тверджень є профілактичним заходом у ЗЗСО?</p>	<p>а) примусове лікування; б) виключення учнів з класу; в) психоосвітня робота з учнями та батьками; г) обмеження доступу до комп'ютера; д) зменшення кількості уроків</p>
<p>31. Що таке сексуальна адикція?</p>	<p>а) тимчасова втрата інтересу до сексу; б) повна відмова від сексуальної активності; в) нав'язлива потреба у частих сексуальних контактах, що виходить з-під контролю; г) страх близькості; д) зайва сором'язливість</p>
<p>32. Що є можливою причиною сексуальних девіацій?</p>	<p>а) добре статеве виховання; б) генетична схильність до творчості; в) психологічні травми, зокрема в дитинстві; г) надмірна фізична активність; д) раціональне мислення</p>
<p>33. Який з варіантів є прикладом фроттеризму?</p>	<p>а) спостереження за оголеними людьми; б) демонстрація статевих органів; в) сексуальне збудження від болю; г) тертя статевими органами об сторонніх людей у публічних місцях; д) любов до віртуального сексу</p>
<p>34. Що таке педофілія?</p>	<p>а) захоплення підлітковою модою; б) любов до тварин; в) сексуальний потяг до дітей, які не досягли статевої зрілості; г) неприязнь до дорослих; д) залежність від віртуального сексу</p>
<p>35. Який з варіантів є адекватним підходом до статевого виховання підлітків?</p>	<p>а) ігнорування теми сексу; б) заборона будь-яких контактів з протилежною статтю; в) залучення до перегляду дорослого контенту; г) відкрите обговорення статевих тем з акцентом на відповідальність і повагу; д) сором'язливе замовчування</p>
<p>36. Що таке булімія?</p>	<p>а) відмова від вживання їжі; б) надмірне вживання води; в) напади переїдання з наступним очищенням (викликання блювання, проносних тощо); г) їжа лише уночі; д) прийом їжі виключно у присутності інших</p>

<p>37. Комппульсивне переїдання – це:</p>	<p>а) відмова від їжі протягом тижня; б) харчування лише фруктами; в) неконтрольовані напади переїдання без подальшої компенсації; г) надмірна увага до калорій; д) вживання лише рідкої їжі</p>
<p>38. Анорексія супроводжується:</p>	<p>а) переїданням; б) страхом набрати вагу та свідомою відмовою від їжі; в) постійним сном; г) збільшенням апетиту; д) регулярною зміною дієт</p>
<p>39. Яке твердження є хибним щодо сексуальних девіацій?</p>	<p>а) вони можуть формуватися у дитячому віці; б) їх поява може бути наслідком психічної травми; в) усі девіації є соціально прийнятними формами сексуальної поведінки; г) деякі з них є протиправними; д) можуть піддаватися психокорекції</p>
<p>40. Яка форма девіантної статевої поведінки є найбільш поширеною серед неповнолітніх?</p>	<p>а) зоофілія; б) екзгібіціонізм; в) ранній початок статевого життя без усвідомлення відповідальності; г) садомазохізм; д) некрофілія</p>
<p>41. Який з наведених варіантів не є причиною порушення харчової поведінки?</p>	<p>а) низька самооцінка; б) соціальний тиск; в) психологічна травма; г) збалансоване харчування з дитинства; д) перфекціонізм</p>
<p>42. Як називається процес регулярного споживання їжі у стані сильного емоційного стресу?</p>	<p>а) анорексія; б) емоційне або стресове переїдання; в) харчова відраза; г) психогенна блювота; д) селективне харчування</p>
<p>43. Основним методом допомоги при анорексії є:</p>	<p>а) фізичне навантаження; б) ізоляція від родини; в) психотерапія та медична підтримка; г) повна свобода харчових звичок; д) самодіагностика</p>
<p>44. Що таке вуайєризм?</p>	<p>а) потяг до тварин; б) термічне ураження статевих органів; в) спостереження за оголеними чи статевими актами без дозволу; г) захоплення спільним переглядом фільмів; д) романтичні фантазії</p>
<p>45. Який підхід найефективніший у запобіганні порушенням харчової поведінки серед підлітків?</p>	<p>а) ігнорування теми; б) покарання за переїдання; в) суворі обмеження в їжі; г) залякування наслідками;</p>

	д) формування позитивного образу тіла та здорових харчових звичок
46. Що таке віртуальна адикція?	а) порушення харчової поведінки; б) форма залежності від цифрових технологій; в) хвороба серця; г) розлад уваги; д) схильність до самоізоляції
47. Основною ознакою комп'ютерної залежності є:	а) підвищений апетит; б) страх перед технологіями; в) надмірне використання комп'ютера всупереч негативним наслідкам; г) уникання інтернету; д) постійне бажання спати
48. До якого виду адикцій належить ігрова залежність?	а) фізіологічних; б) хімічних; в) соціальних; г) поведінкових; д) генетичних
49. Яка з наведених ознак НЕ характерна для залежності від соціальних мереж?	а) бажання постійно перевіряти повідомлення; б) втрата відчуття часу; в) поліпшення сну; г) ігнорування обов'язків; д) зниження живого спілкування
50. Що таке комп'ютерна ігроманія?	а) захоплення настільними іграми; б) хвороба мозку; в) неконтрольоване прагнення грати у комп'ютерні ігри; г) психологічна стійкість; д) новітня форма навчання
51. Яка категорія підлітків найбільш вразлива до комп'ютерної залежності?	а) соціально активні; б) спортсмени; в) діти з низьким рівнем самоконтролю; г) ті, хто не користується комп'ютером; д) всі вищезазначені
52. Що є одним з наслідків віртуальної залежності?	а) покращення концентрації; б) зміцнення соціальних зв'язків; в) погіршення зору та сну; г) зниження навантаження; д) розвиток фізичної витривалості
53. Яка з ознак найчастіше спостерігається у комп'ютерного адикта?	а) висока емпатія; б) потреба в постійній соціалізації; в) уникання реальних контактів; г) надмірна фізична активність; д) відсутність інтересу до технологій
54. Яке твердження найточніше характеризує первинну превенцію комп'ютерної залежності?	а) використання медикаментів; б) усунення наслідків адикції; в) запобігання формуванню залежності шляхом просвіти;

	<p>г) ізоляція підлітків; д) примусове обмеження часу</p>
<p>55. Який з методів найкраще підходить для первинної профілактики ігроманії у підлітків?</p>	<p>а) ігнорування поведінки; б) психологічне консультування; в) дозволити безлімітний доступ; г) позбавлення доступу до інтернету; д) заміна ігор на телевізор</p>
<p>56. Яка характеристика найбільш типова для віртуального адикта?</p>	<p>а) самостійність і критичність; б) баланс між реальним і віртуальним світом; в) високий контроль емоцій; г) замикання у віртуальному просторі; д) відсутність інтересу до інтернету</p>
<p>57. Який вік є критичним для формування залежності від соцмереж?</p>	<p>а) 3–5 років; б) 6–10 років; в) 11–15 років; г) 20–25 років; д) після 30 років</p>
<p>58. Що найчастіше спричиняє розвиток комп'ютерної залежності?</p>	<p>а) висока успішність; б) підтримка з боку сім'ї; в) психоемоційна нестійкість; г) життя на природі; д) страх втратити доступ до інформації</p>
<p>59. Який психічний стан часто супроводжує віртуальну адикцію?</p>	<p>а) ейфорія; б) апатія і дратівливість; в) розумова гіперактивність; г) повна стабільність; д) підвищена емпатія</p>
<p>60. Що найкраще сприяє запобіганню залежності від соцмереж у школярів?</p>	<p>а) ігнорування поведінки; б) постійне покарання; в) формування цифрової культури та самоконтролю; г) використання соцмереж без обмежень; д) ізоляція від гаджетів</p>

МОДУЛЬ:
«ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ДІАГНОСТИКИ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ
ПОВЕДІНКИ»

Практична робота № 14

Дата _____

Тема: «Соціально-педагогічна діагностика: зміст, форми, методи»

Мета: ознайомитись з змістом, формами та методами соціально-педагогічної діагностики, опанувати практичні навички застосування діагностичних методик для вивчення соціально-педагогічних проблем дитини, сім'ї або дитячого колективу з метою подальшої корекційно-виховної роботи.

Ключові поняття: соціометрія, спостереження, анкетування, валідність, соціально-педагогічна діагностика, надійність, метод незакінчених речень, діагностична карта.

Контрольні питання для усного опитування:

1. Характеристика соціально-педагогічної діагностики.
2. Вимоги до змісту, форм і методів соціально-педагогічної діагностики.
3. Вимоги до процедури дослідження

Завдання практичної роботи.

РЕПРОДУКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання I. Опрацюйте лекційний матеріал.

Мета роботи: поглибити і закріпити знання матеріалу теми.

Завдання II. Творчо презентуйте питання.

Мета роботи: закріпити теоретичні знання про зміст, форми та методи соціально-педагогічної діагностики.

Хід виконання

Підготуйте доповідь на одну з тем:

1. Діагностика девіантної поведінки підлітків: підходи, труднощі, етичні аспекти.
2. Інноваційні підходи до соціально-педагогічної діагностики в умовах цифровізації освіти.
3. Діагностична карта як інструмент фіксації результатів соціально-педагогічного дослідження.

Доповідь повинна супроводжуватись презентацією на 12–15 слайдів.

Завдання III. Вивчити особливості соціально-педагогічної діагностики.

Мета роботи: ознайомитись із змістом, формами та методами соціально-педагогічної діагностики.

Хід виконання

Дайте відповіді на пропонувані питання:

1. У чому полягає сутність соціально-педагогічної діагностики? _____

2. Які основні завдання виконує соціально-педагогічна діагностика у ЗЗСО?

3. Які ознаки якісного інструментарію для соціально-педагогічного дослідження? _____

4. У чому полягає етична відповідальність педагога під час проведення діагностики? _____

5. Як можна охарактеризувати процедуру підготовки до проведення діагностичного обстеження? _____

6. Що таке валідність і надійність методів діагностики у соціальній педагогіці?

7. У чому полягає відмінність між інтерпретацією та діагностичним прогнозом?

8. Які форми подання результатів діагностики доцільні в практиці педагога?

9. Які особливості має діагностика в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами? _____

10. Як педагог має діяти у разі виявлення негативних соціально-психологічних чинників у середовищі дитини?

11. Чому важливо поєднувати кількісні й якісні методи діагностики?

12. Які фактори впливають на вибір методів діагностики в роботі з дітьми?

13. Які вимоги висуваються до обробки й аналізу отриманих результатів?

14. Які напрями застосування соціально-педагогічної діагностики ви знаєте?

15. Які етапи включає процес соціально-педагогічного діагностування?

Завдання IV. Вивчити особливості проведення соціально-педагогічної діагностики міжособистісних стосунків у дитячому колективі.

Мета роботи: сформувати практичні навички проведення соціально-педагогічної діагностики міжособистісних стосунків у дитячому колективі; опанування методів виявлення соціального статусу учнів, рівня їхньої адаптації до класного середовища; розвиток умінь аналізувати отримані результати та формулювати висновки і рекомендації для подальшої педагогічної взаємодії.

Хід виконання

1. Продіагностуйте запропоновану ситуацію.

Ситуація: у 6-Б класі класний керівник помітив ознаки соціального відчуження у кількох учнів. Спостерігається замкнутість, відсутність активної участі у групових формах роботи, поодинокі сидіння на перервах, уникання спілкування з однокласниками. З метою виявлення характеру міжособистісних стосунків та виявлення можливих причин соціального відчуження необхідно провести соціально-педагогічну діагностику.

2. Сформулюйте мету діагностики.

Мета діагностики: _____

3. Запропонуйте можливі гіпотези дослідження.

Гіпотеза 1: _____

Гіпотеза 2: _____

Гіпотеза 3: _____

Гіпотеза 4: _____

4. Обґрунтуйте доцільні методи діагностики.

Соціометрія (метод Морено) — _____

Анкетування — _____

Бесіда (напівструктурована) — _____

Спостереження — _____

Метод незакінчених речень — _____

5. Складіть короткий план дослідження

Етап	Зміст діяльності
1. Підготовчий	
2. Діагностичний	
3. Аналітичний	
4. Інтерпретаційний	
5. Рекомендаційний	

Завдання V. Розробка інструментів соціально-педагогічної діагностики.

Мета роботи: навчитися розробляти інструменти соціально-педагогічної діагностики для вивчення рівня соціальної адаптації учнів у класному колективі.

Хід виконання

Розробіть зразок діагностичної анкети для дослідження адаптації учнів до колективу. Для цього:

1. Визначте мету дослідження: наприклад, «Вивчення рівня емоційної, соціальної та поведінкової адаптації учнів 5–7 класів у класному колективі».

2. **Визначте цільову групу** дослідження: наприклад: учні 5 класу, перехідний період з початкової до середньої школи.

3. **Сформулюйте не менше 10 запитань або позицій анкети**, які дадуть змогу з'ясувати:

- адаптація до навчального навантаження;
- емоційне ставлення до школи;
- ставлення до вчителів;
- взаємодія з однокласниками;
- наявність друзів у класі;
- почуття самотності чи тривоги;
- бажання йти до школи.

Формати запитань:

- закриті (так/ні, варіанти відповідей: а, б, в...);
- шкальні (від 1 до 5);
- відкриті (короткі відповіді).

4. **Оформіть анкету відповідно до педагогічних вимог:**

- вступ (коротке пояснення мети та інструкція для учня);
- чіткі формулювання, адаптовані до віку;
- логічна послідовність запитань (від загальних до більш особистісних).

5. Розробіть **ключ для обробки анкет:**

- які відповіді свідчать про добру адаптацію;
- які – про труднощі (низька мотивація, тривожність, проблеми у стосунках).

6. Створіть **бланк фіксації результатів** та критерії інтерпретації:

- високий рівень адаптації;
- середній;
- низький або ризик дезадаптації.

7. Опишіть, як отримані результати анкети можуть бути використані:

- у шкільній психологічній службі;
- класним керівником;
- для індивідуальної підтримки дитини.

8. Сформулюйте **рекомендації щодо педагогічної взаємодії** з учнями, які мають ознаки дезадаптації.

Приклад анкети

Анкета для дослідження адаптації учнів 5 класу до класного колективу

Інструкція для учня: анкета є анонімною. Уважно прочитай запитання та обері варіант відповіді, що найбільше підходить до твоєї думки. Не існує правильних або неправильних відповідей – важливо, щоб ти відповів(ла) чесно.

Блок 1. Емоційне самопочуття в школі

1. Як ти почуваєшся, коли йдеш до школи?
- а) з радістю;

- б) з нормальною настроєм;
 - в) іноді з небажанням;
 - г) часто не хочеться;
 - д) дуже не люблю ходити до школи
2. Чи часто ти відчуваєш хвилювання або страх на уроках?

- а) ніколи;
- б) дуже рідко;
- в) іноді;
- г) часто;
- д) постійно

Блок 2. Взаємодія з однокласниками

3. У тебе є друзі в класі?

- а) так, багато;
- б) так, кілька;
- в) один;
- г) важко сказати;
- д) немає

4. Як тебе приймає клас?

- а) дуже добре, я всім подобаюся;
- б) добре, але є непорозуміння;
- в) мене не помічають;
- г) є ті, хто мене дразнить;
- д) відчуваю себе самотнім(ньою)

5. Тобі подобається проводити час з однокласниками після уроків?

- а) так, часто;
- б) іноді;
- в) рідко;
- г) майже ніколи;
- д) ніколи

Блок 3. Взаємодія з учителями

6. Як ти ставишся до своїх учителів?

- а) з повагою, мені з ними легко;
- б) здебільшого добре;
- в) байдуже;
- г) мені з ними важко;
- д) боюся або уникаю

7. Чи відчуваєш ти підтримку з боку класного керівника?

- а) завжди;
- б) часто;
- в) іноді;
- г) рідко;
- д) ніколи

Блок 4. Загальне враження

8. Чи хотів(ла) би ти змінити клас?

- а) ні, мені все подобається;
- б) іноді думаю про це;
- в) так, хотів(ла) б;
- г) ще не визначив(ла)сь;
- д) так, уже не раз про це думав(ла)

9. Що ти думаєш про себе у класі?

- а) мене поважають і я важливий(а);
- б) я просто серед усіх;
- в) я не дуже помітний(а);
- г) мене не розуміють;
- д) мене не приймають

Ключ до інтерпретації (приклад)

Бали	Рівень адаптації
9–14	Низький – є ознаки дезадаптації, варто залучити психолога
15–22	Середній – адаптація часткова, потребує підтримки
23–27	Високий – хороша адаптація, учень комфортно почувається

1 бал – варіант «д», 2 – «г», 3 – «в», 4 – «б», 5 – «а»

Приклад висновку: учень А набрав 24 бали – високий рівень адаптації, має позитивне ставлення до школи, в класі є друзі, добре взаємодіє з учителями.

Рекомендація: підтримувати соціальну активність, залучати до волонтерських або командних ініціатив.

РОЗРОБЛЕНУ АНКЕТУ ПОДАТИ ОКРЕМИМ ДОКУМЕНТОМ

Завдання V. Розробка діагностичної карти.

Мета роботи: ознайомлення з принципами побудови діагностичної карти як інструменту соціально-педагогічної діагностики, формування практичних навичок збору, узагальнення та інтерпретації даних щодо адаптації учнів до соціального середовища шкільного класу.

Хід виконання

Розробіть діагностичну карту. Для цього:

1. Оберіть метод дослідження адаптації учня до колективу (на вибір: соціометрія, інтерв'ю, спостереження тощо).
2. Оберіть умовного учня (ПІБ змінено, реальні дані не вказуються).
3. Заповніть діагностичну карту, яка повинна включати такі структурні елементи:
 - умовне ПІБ учня, вік, клас.
 - об'єкт діагностики (напр., адаптація до класного колективу).
 - предмет діагностики (напр., рівень соціальної взаємодії з однолітками).
 - обґрунтований вибір методу(ів) дослідження.
 - короткий опис результатів дослідження (на основі симуляції або готових даних).
 - узагальнюючий висновок щодо рівня адаптації.
 - (за бажанням) додатки: соціограма, таблиця виборів, приклад анкети тощо.
4. Оформіть результати роботи у вигляді діагностичної карти (текстовий документ 1–2 сторінки або таблиця).

Приклад діагностичної карти

ПІБ учня (умовне): Петренко Марія.

Клас: 5-Б.

Вік: 10 років

Об'єкт діагностики: адаптація учня до шкільного колективу

Предмет діагностики: міжособистісні стосунки учня з однолітками у класному колективі.

Метод дослідження: соціометричне опитування (за методикою Дж. Морено), спостереження за поведінкою в групі протягом навчального місяця

Короткий опис результатів: Марія отримала 4 позитивні вибори серед однокласників, включаючи 1 «емоційно значущий» вибір (кращий друг). Самостійно вона обрала 5 осіб, двоє з яких відповіли взаємністю. На уроці проявляє активність, добре

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Завдання VI. Дайте відповіді на контрольні питання теми:

1. Що таке соціально-педагогічна діагностика?
2. Які основні завдання соціально-педагогічної діагностики?
3. У чому полягає значення соціально-педагогічної діагностики в роботі з дітьми та сім'єю?
4. Які етапи включає процедура соціально-педагогічної діагностики?
5. Назвіть основні форми соціально-педагогічної діагностики.
6. Які методи є найбільш поширеними у соціально-педагогічній діагностиці?
7. У чому полягає специфіка спостереження як методу соціально-педагогічного дослідження?
8. Які вимоги висуваються до вибору методик під час діагностики?
9. Що означає валідність і надійність діагностичних методик?
10. Як правильно організувати процедуру збору діагностичних даних?
11. Яку роль відіграє етика під час проведення соціально-педагогічної діагностики?
12. Які особливості має анкетування як форма діагностичної роботи?
13. Які труднощі можуть виникати при використанні інтерв'ю в соціально-педагогічній діагностиці?
14. У чому полягає необхідність комплексного підходу до діагностики?
15. Як здійснюється інтерпретація та узагальнення отриманих діагностичних результатів?

Висновки: _____

Оцініть свої результати навчання за шкалою від 1 до 5, де 1 – низький, а 5 – високий.

оцінка

підпис викладача

Практична робота № 15

Дата _____

Тема: «Профілактична робота: компоненти, методи впливу на девіантну поведінку підлітків»

Мета: розкрити зміст, структуру та основні компоненти профілактичної роботи з підлітками, схильними до девіантної поведінки, визначити ефективні методи психолого-педагогічного впливу, спрямовані на попередження та подолання відхилень у поведінці, формування соціально прийнятних норм і розвиток відповідальної особистісної позиції підлітків.

Ключові поняття: соціально-педагогічна профілактика, корекційно-виховна робота, облікова документація

Контрольні питання для усного опитування:

1. Підходи до вибору профілактичних технологій.
2. Компоненти профілактичної роботи.
3. Методи впливу на девіантну поведінку особи.

Завдання практичної роботи.

РЕПРОДУКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання I. Опрацюйте лекційний матеріал.

Мета роботи: поглибити і закріпити знання матеріалу теми.

Завдання II. Творчо презентуйте питання.

Мета роботи: розкрити сутність, зміст і практичне значення діагностичних та облікових інструментів у роботі з підлітками, схильними до девіантної поведінки; показати їх роль у виявленні типів важковиховуваності, організації індивідуального підходу, плануванні та реалізації профілактичних і корекційно-виховних заходів..

Хід виконання

Підготуйте доповідь на одну з тем:

1. Карта визначення типу важковиховуваності.
 2. Облікова документація для роботи з підлітками з девіантною поведінкою.
- Доповідь повинна супроводжуватись презентацією на 12–15 слайдів.

Завдання III. Вивчення наукових підходів до вибору профілактичних технологій у роботі з підлітками.

Мета роботи: ознайомитися з основними науковими підходами до вибору профілактичних технологій, зрозуміти їх суть, принципи застосування та значення для організації ефективної профілактичної роботи з підлітками..

Хід виконання.

1. Проаналізуйте наукові джерела (статті, підручники, монографії) щодо основних наукових підходів до вибору профілактичних технологій.
2. Заповніть подану нище схему.

Завдання IV. Проаналізувати компоненти профілактичної роботи та методів їх реалізації.

Мета роботи: визначити та проаналізувати основні компоненти профілактичної роботи, зрозуміти їх зміст, мету та засоби реалізації для ефективного впливу на підлітків з девіантною поведінкою.

Хід виконання.

1. Проаналізуйте наукові джерела (статті, підручники, монографії, інтернет-джерела) щодо мети, змісту і засобів реалізації кожного компонента профілактичної роботи.
2. Заповнити таблицю «Компоненти профілактичної роботи та їх характеристика», визначивши мету, зміст і засоби реалізації кожного компонента профілактичної роботи.

Компоненти профілактичної роботи та їх характеристика

Компонент	Мета	Зміст	Засоби реалізації

Завдання V. Проаналізувати педагогічну ситуацію з учнем з девіантною поведінкою.

Мета роботи: розвинути вміння аналізувати педагогічні ситуації, визначати тип важковиховуваності або девіантності учня, виявляти причини відхилень у поведінці та взаємозв'язок із сімейним вихованням, оцінювати особистісні характеристики учня та його взаємодію з соціально-педагогічним середовищем, а також формувати практичні рекомендації щодо профілактики девіантної поведінки.

Хід виконання.

1. Підберіть і опишіть педагогічну ситуацію.

Педагогічна ситуація: _____

2. Проаналізуйте подану Вами педагогічну ситуацію за таким планом:

а) тип важковиховуваності/ девіантності учня _____

б) причини виникнення відхилень _____

в) хибний тип сімейного виховання _____

г) тип особистості за спрямованістю _____

д) тип особистості за ставленням до соціально педагогічного середовища _____

е) ступінь відхилення у поведінці (за І. Підласим) _____

є) оптимальні методи впливу _____

ж) рекомендації щодо профілактики _____

ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Завдання VI. Розробка міні-програми профілактичної роботи з підлітками.

Мета роботи: сформувати навички планування профілактичної роботи з підлітками, схильними до девіантної поведінки, визначити мету та завдання програми, очікувані результати, а також обрати ефективні методи та прийоми профілактичного впливу для попередження відхилень у поведінці.

Хід виконання.

Розробіть міні-програму профілактичної роботи для умовної групи підлітків.

Міні-програма профілактичної роботи з підлітками

Цільова група: _____

Мета програми: _____

Завдання програми: _____

Очікувані результати: _____

Методи та прийоми профілактичного впливу: _____

Організаційні умови проведення занять (вік, чисельність групи, тривалість занять, опис приміщення) _____

Етапи реалізації програми (зазначається назва етапу та його мета): _____

7.			
8.			

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Завдання VII. Дайте відповіді на контрольні питання теми:

1. Які вимоги до змісту, форм і методів соціально-педагогічної діагностики?
2. Які етапи діагностики девіантної поведінки неповнолітніх?
3. Охарактеризуйте програму дослідження особистості важковихованого учня.
4. Які фіксуються особливості поведінки і зовнішнього вигляду досліджуваного з девіантною поведінкою у процесі проведення спостереження?
5. Що таке профілактична робота у соціально-педагогічному контексті?
6. Які основні цілі та завдання профілактичної роботи з підлітками?
7. У чому полягає сутність соціально-педагогічного, психологічного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та системного підходів до вибору профілактичних технологій?
8. Які чинники необхідно враховувати під час вибору профілактичних технологій?
9. Назвіть основні компоненти профілактичної роботи та поясніть зміст кожного з них.
10. У чому полягає значення когнітивного, емоційно-вольового, поведінкового та соціального компонентів профілактики?
11. Які методи найчастіше застосовуються у профілактиці девіантної поведінки підлітків?
12. Чим відрізняються індивідуальні, групові та масові методи профілактичного впливу?
13. Як педагог може використовувати інтерактивні форми роботи (тренінги, рольові ігри, дискусії) у профілактиці девіантної поведінки?
14. Яку роль відіграє співпраця з родиною у профілактичній роботі з підлітками?
15. Які ознаки ефективності профілактичної діяльності ви можете визначити?
16. Які можливі помилки допускаються під час організації профілактичної роботи та як їх уникнути?

Висновки: _____

Оцініть свої результати навчання за шкалою від 1 до 5, де 1 – низький, а 5 – високий.

ЗНАННЯ

1 2 3 4 5

УМІННЯ

1 2 3 4 5

ГОТОВНІСТЬ ДО САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1 2 3 4 5

оцінка

підпис викладача

ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ

Питання	Відповідь
1. Що є головною метою соціально-педагогічної діагностики?	а) контроль за успішністю; б) визначення рівня фінансового стану родини; в) виявлення проблем і ресурсів дитини або соціального середовища; г) встановлення контактів із адміністрацією; д) підвищення самооцінки учня
2. Який з етапів не належить до процедури діагностики?	а) збір даних; б) аналіз результатів; в) випадковий відбір дітей; г) формування діагностичної гіпотези; д) визначення цілей діагностики
3. Який метод належить до об'єктивних методів діагностики?	а) спостереження; б) тестування; в) інтерв'ю; г) бесіда; д) анкетування
4. Що є формою діагностичної роботи?	а) проведення свят; б) дослідницький експеримент; в) тематичне опитування; г) групова гра; д) відкритий урок
5. Що є основною вимогою до методів діагностики?	а) швидкість застосування; б) доступність для всіх вікових груп; в) валідність і надійність; г) емоційність; д) оригінальність оформлення
6. Що є результатом соціально-педагогічної діагностики?	а) соціальний паспорт; б) програма виховання; в) діагностичний висновок; г) класний журнал; д) характеристика на дитину
7. До основних функцій діагностики не належить:	а) контрольна; б) прогностична; в) корекційна; г) декоративна; д) розвивальна
8. Що таке валідність методики?	а) повторюваність результатів; б) простота у використанні; в) відповідність поставленій меті; г) зрозумілість інструкції; д) складність для респондента
9. Що означає надійність діагностичної методики?	а) тест дає схожі результати при повторенні; б) тест охоплює багато тем; в) тест має кольорові зображення; г) тест складено авторитетною особою;

	д) тест потребує мінімум часу
10. До основних принципів діагностики належить:	а) одноразовість; б) епізодичність; в) об'єктивність; г) суб'єктивність; д) модернізація
11. Що досліджує соціально-педагогічна діагностика в першу чергу?	а) рівень знань; б) особистісні риси; в) соціальні умови розвитку; г) навички малювання; д) моторику руки
12. Який документ найчастіше складається за результатами діагностики?	а) довідка про стан здоров'я; б) річний звіт школи; в) психолого-педагогічна характеристика; г) особова справа; д) графік відвідування
13. Що включає початковий етап діагностичного процесу?	а) інтерпретацію результатів; б) аналіз документів; в) вибір методів; г) формулювання висновків; д) оцінка ефективності
14. Що таке соціально-педагогічна діагностика?	а) спостереження за поведінкою дітей; б) вивчення соціального середовища; в) процес виявлення проблем у розвитку особистості; г) форма контролю за поведінкою; д) система методів навчання
15. Який із методів є основним у соціально-педагогічній діагностиці?	а) письмовий переказ; б) спостереження; в) ігрове навчання; г) лекція; д) інструктаж
16. До основних форм діагностичної діяльності належать:	а) семінари і тренінги; б) індивідуальні бесіди, анкетування, тестування; в) навчальні заняття; г) екскурсії та походи; д) звітування перед адміністрацією
17. Хто найчастіше є об'єктом соціально-педагогічної діагностики?	а) викладачі; б) батьки; в) учні та вихованці; г) психологи; д) директори шкіл
18. Соціально-педагогічна діагностика застосовується для:	а) визначення оцінок; б) виявлення рівня розвитку дитини; в) підбору вчителів; г) організації харчування; д) вивчення методики викладання
19. Що є результатом соціально-педагогічної діагностики?	а) список учнів; б) план роботи вчителя; в) діагностичний висновок;

	г) графік занять; д) довідка про стан здоров'я
20. Який принцип має дотримуватись при зборі діагностичної інформації?	а) примус; б) випадковість; в) довірливість і конфіденційність; г) одноразовість; д) анонімне оцінювання вчителів
21. Який із підходів найчастіше використовується при виборі профілактичних технологій у роботі з молоддю?	а) технологічний; б) системний; в) авторитарний; г) біологічний; д) пасивний
22. До якого рівня профілактики належить попередження можливого відхилення в поведінці ще до його прояву?	а) вторинна профілактика; б) проміжна профілактика; в) первинна профілактика; г) корекційна профілактика; д) реабілітаційна
23. Який компонент профілактичної роботи відповідає за формування знань і навичок у сфері соціально прийнятної поведінки?	а) мотиваційний; б) організаційний; в) когнітивний; г) ресурсний; д) правовий
24. Який метод впливу найчастіше застосовується у випадку агресивної поведінки підлітка?	а) ігровий; б) сугестивний; в) переконання; г) соціотерапія; д) маніпуляція
25. Що є основною метою профілактики девіантної поведінки?	а) покарання правопорушника; б) забезпечення правопорядку; в) попередження та зменшення ризику відхилень; г) соціальна ізоляція особи; д) встановлення дисципліни
26. Який підхід акцентує увагу на впливі середовища на поведінку індивіда?	а) когнітивний; б) екологічний; в) психоаналітичний; г) біохімічний; д) соматичний
27. Який із наведених факторів найбільше впливає на формування девіантної поведінки у підлітків?	а) високий інтелект; б) авторитетний стиль виховання; в) несприятливе соціальне середовище; г) хобі та інтереси; д) фізична активність
28. До якого типу методів належить позитивне підкріплення бажаної поведінки?	а) примус; б) ігнорування; в) заохочення; г) обмеження; д) конфронтація

<p>29. Хто, згідно з нормативними документами, є суб'єктом профілактичної роботи з девіантними підлітками?</p>	<p>а) однолітки; б) батьки; в) соціальний педагог; г) старости класів; д) односельчани</p>
<p>30. Що з наведеного не є методом профілактичного впливу?</p>	<p>а) консультування; б) переконання; в) самоспостереження; г) насильницьке втручання; д) соціальна підтримка</p>
<p>31. Що з перерахованого є пріоритетом при розробці профілактичної програми?</p>	<p>а) швидкість реалізації; б) вартість програми; в) індивідуальні потреби цільової групи; г) наявність вільного часу у виконавців; д) схожість із іншими програмами</p>
<p>32. До якого типу належить профілактика, спрямована на зменшення вже наявних проявів девіантної поведінки?</p>	<p>а) первинна; б) ситуативна; в) вторинна; г) превентивна; д) професійна</p>
<p>33. Що з наведеного належить до індивідуальної профілактичної роботи?</p>	<p>а) проведення фестивалів; б) групова дискусія; в) консультація з психологом; г) лекція для класу; д) виступ у змі</p>
<p>34. Який метод найчастіше застосовується у груповій роботі?</p>	<p>а) лекція; б) психодрама; в) індивідуальна консультація; г) анкетування; д) медичне обстеження</p>
<p>32. Що є головною умовою ефективної реалізації корекційної програми?</p>	<p>а) ігнорування минулого досвіду підлітка; б) залучення виключно педагогів; в) індивідуалізація підходів; г) чітка ієрархія в групі; д) жорсткий контроль і покарання</p>
<p>36. Що є необхідною умовою для ефективної профілактики девіантної поведінки?</p>	<p>а) покарання за відхилення; б) контроль батьків; в) комплексний підхід; г) ізоляція підлітків; д) одноразова лекція</p>
<p>37. Який метод належить до інтерактивних форм профілактичної роботи?</p>	<p>а) лекція; б) інструктаж; в) рольова гра; г) телепередача; д) стаття у газеті</p>
<p>38. Який компонент профілактичної роботи охоплює дії щодо залучення сім'ї?</p>	<p>а) педагогічний; б) соціальний; в) правовий; г) ресурсний; д) сімейно-орієнтований</p>

39. Який підхід до вибору технологій профілактики враховує вік, потреби, середовище підлітка?	а) інтуїтивний; б) генетичний; в) індивідуально-особистісний; г) масовий; д) ієрархічний
40. Яка головна перевага методів ненасильницького впливу у профілактиці девіацій?	а) швидкість дії; б) простота реалізації; в) психологічна безпека; г) можливість покарання; д) стимулювання конфлікту

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Навчальні досягнення студентів оцінюються за 100-бальною шкалою з подальшим переведенням у шкалу ECTS (A, B, C, D, E, FX, F). Загальний підсумковий бал з дисципліни визначається на основі додавання (знаходження суми) балів за всі види робіт, передбачених робочою навчальною програмою з дисципліни, і виставляється у відомість обліку успішності, індивідуальному навчальному плані студента та/або залікову книжку за двома шкалами оцінювання: 100-бальною і ECTS. Максимальна кількість балів, яку може набрати студент за поточну навчальну діяльність із дисципліни, становить 90 балів, де форма контролю – екзамен, та 100 балів – де форма контролю – залік. До 10 балів здобувач освіти може отримати під час складання екзамену.

Розрахунок підсумкової та середньозваженої оцінки (бала) за формами контролю (залік)

Практичні заняття	Самостійна робота	Модульна контрольна			Форма семестрової атестації – залік
Максимальна кількість балів – 60	Максимальна кількість балів – 30	Максимальна кількість балів - 10			
15	15	№ 1	№ 2	№3	
Максимальна кількість балів за кожну практичну роботу – 4	Максимальна кількість балів за кожну практичну роботу – 2	3	3	4	

Шкала оцінювання здобувачів:

ECTS	Бали	Рівні навчальних досягнень студентів
A	90-100	Високий рівень володіння теоретичними знаннями й практичними вміннями
B	82-89	Достатній рівень оволодіння знаннями навчального матеріалу, вміннями їх практичного впровадження
C	74-81	Середньо-достатній рівень володіння теоретичним матеріалом та готовності до оперування набутими вміннями й навичками
D	64-73	Середній рівень володіння теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками
E	60-63	Рівень володіння теоретичним матеріалом, практичними вміннями й навичками визначається нижчим за середній
FX	35-59	Низький рівень володіння навчальним матеріалом, студент не спроможний опанувати практичні вміння без додаткових занять з дисципліни
F	1-34	Низький рівень знань із дисципліни, відсутність практичних умінь і навичок, що є підставою для повторного вивчення дисципліни

Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти

Оцінка ECTS	Сума балів за 100 бальною шкалою	Критерії
A	90-100	<p>Студент: дає правильні, точні, повні ґрунтовні відповіді; демонструє високий рівень знань в обсязі навчальної програми «Профілактика девіантної поведінки у підлітків»; вільно відповідає на складні запитання, самостійно аналізує й розкриває сутність освітніх процесів, узагальнює, систематизує, встановлює причинно-наслідкові зв'язки; може вести дискусію з конкретних питань з використанням міжпредметних зв'язків. Виявляє особисту позицію до проблем профілактики девіантної поведінки, уміє аналізувати проблему й знаходити шляхи її розв'язання; виконано усі завдання, студент ґрунтовно та повно викладає зміст теоретичного матеріалу, виявляє повне його розуміння, обґрунтовує свої думки, наводить необхідні приклади, викладає матеріал послідовно і правильно; ретельно виконує практичні, самостійні роботи, оформляє їх, робить самостійні обґрунтовані висновки; володіє діагностичними методиками щодо виявлення та методикою профілактики девіантної поведінки у підлітків.</p>
	100	
	99	
	98	
	97	
	96	
	95	
	94	
	93	
	92	
B	82-89	<p>Студент: відповідь недостатньо повна, але змістовна; добре оперує теоретичним матеріалом в обсязі навчальної програми «Профілактика девіантної поведінки у підлітків»; орієнтується в системі валеологічних понять, але припускається поодиноких несуттєвих помилок у їх тлумаченні; виявляє теоретичні знання, підкріплює їх прикладами, але відсутня їх творча інтерпретація; правильно і доцільно використовується наукова термінологія; володіє діагностичними методиками щодо виявлення та методикою профілактики девіантної поведінки у підлітків; виконано не менше як 3/4 % завдань; студент дає відповіді, що задовольняють ті ж вимоги, що й на оцінку «відмінно», але допускає деякі помилки та поодинокі недоліки в послідовності викладу матеріалу на теоретичні питання роботи.</p>
	89	
	88	
	87	
	86	
	85	
	84	
	83	
82		
C	74-81	<p>Студент: відповідь недостатньо повна, але змістовна; добре знає теоретичний матеріал; орієнтується в системі валеологічних понять, але припускається поодиноких несуттєвих помилок у їх тлумаченні; виправляє допущені помилки, робить висновки, але нечітко формулює їх;</p>
	81	
	80	
	79	

	78	виявляє теоретичні знання, підкріплює їх прикладами, але відсутня їх творча інтерпретація;
	77	правильно і доцільно використовується наукова термінологія;
	76	відсутній творчий підхід у вирішенні завдань;
	75	володіє діагностичними методиками щодо виявлення та методикою профілактики девіантної поведінки у підлітків;
	74	виконано не менше як $\frac{3}{4}$ % завдання і студент дає відповіді, що задовольняють ті ж вимоги, що й на достатній рівень, але допускає помилки і недоліки в послідовності викладу матеріалу на теоретичні питання роботи та при виконанні практичних завдань.
D	64-73	Студент:
	73	відповіді недостатньо повні; помиляється у визначенні понять;
	72	частково володіє матеріалом в обсязі навчальної програми «Профілактика девіантної поведінки у підлітків»;
	71	виконує прості типові завдання; наводить прості приклади;
	70	відсутній творчий підхід у вирішенні завдань; не вміє обґрунтовувати свої думки;
	69	виконує не менше як половину завдань і виявляє знання та розуміння основних положень даного теоретичного питання, але викладає матеріал не досить повно і допускає помилки у окремих формулюваннях, не вміє глибоко і переконливо обґрунтовувати свої думки не наводить потрібних прикладів, викладає матеріал непослідовно і допускає в роботі помилки.
	68	за інструкцією і з допомогою викладача виконує практичні завдання. завдання для самостійної роботи виконані частково.
	67	Застосовує діагностичні методики щодо виявлення та методики профілактики девіантної поведінки у підлітків, але допускає деякі помилки.
	66	
	65	
E	60-63	Студент:
	63	відповідь недостатньо повна, допускає помилки; помиляється у визначенні понять в обсязі навчальної програми «Профілактика девіантної поведінки у підлітків»;
	62	володіє матеріалом на репродуктивному рівні; виконує прості типові завдання; наводить прості приклади;
	61	відсутній творчий підхід у вирішенні завдань; виконує не менше як половину завдань і виявляє знання та розуміння основних положень даного теоретичного питання, але викладає матеріал не повно і допускає помилки у формулюваннях, не вміє глибоко і переконливо обґрунтовувати свої думки не наводить потрібних прикладів, викладає матеріал непослідовно і допускає в роботі помилки;
	60	за допомогою викладача виконує практичні завдання; завдання для самостійної роботи виконані частково; потребує допомоги викладача при застосуванні діагностичних методик щодо виявлення та методики профілактики девіантної поведінки у підлітків

FX	35-59	<p>Студент: виявляє незнання теоретичного матеріалу в обсязі навчальної програми «Профілактика девіантної поведінки у підлітків»; ключові питання розкриваються неповно; помиляється у визначенні понять; з непереборними труднощами наводить елементарні приклади; не користується науковою термінологією; відсутній творчий підхід у вирішенні завдань; не виконано 50% практичних робіт; не виконано 50% завдань; виявляє незнання більшої частини відповідей на питання, непослідовно викладає теоретичний матеріал, не наводить потрібних прикладів, допускає грубі помилки; допускає грубі помилки при застосуванні діагностичних методик щодо виявлення та методики профілактики девіантної поведінки у підлітків.</p>
F	1-34	<p>Студент: виявляє незнання теоретичного матеріалу в обсязі навчальної програми «Профілактика девіантної поведінки у підлітків»; ключові питання розкриваються неповно; помиляється у визначенні понять; не наводить елементарні приклади; не характеризує процеси; допускаються суттєві помилки у розв'язанні освітніх проблем; не користується науковою термінологією; відсутній творчий підхід у вирішенні завдань; не виконано 70% практичних робіт; не виконано 70% завдань; виявляє незнання більшої частини відповідей на питання, непослідовно викладає теоретичний матеріал, не наводить потрібних прикладів, допускає грубі помилки; допускає грубі помилки при застосуванні діагностичних методик щодо виявлення та методики профілактики девіантної поведінки у підлітків.</p>

**СПИСОК РЕКОМЕДОВАНИХ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ
ЗАНЯТЬ ДЖЕРЕЛ**

Основні:

1. Аймедов К. В. Ігроманія – паралельний світ: монографія. Київ: НДІ соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України. LAT & K, 2012. 244 с.
2. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: нав.-метод. посібник. Київ, 2016. 188 с.
3. Івашук Л. Ю., Онишкевич С. М. Валеологія : навчальний посібник. Тернопіль: навчальна книга – Богдан, 2010. 400 с.
4. Камінська О.В. Апробація програми корекції залежності від комп'ютерних онлайн-ігор. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2015. № 1 (36). С. 168–173.
5. Камінська О. В. Соціально-психологічний тренінг як метод корекції інтернет-залежності молоді. *Проблеми політичної психології*. 2014. Вип. 1. С. 359–367.
6. Лобанова А. С., Калашнікова Л. В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Вид-во «Каравела», 2017. 470 с.
7. Локарева Г., Петровська К. Суспільно-нормативна поведінка учнівської молоді в творчих неформальних об'єднаннях як соціально-педагогічна проблема: монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 386 с.
8. Немченко С. Г. Педагогічна корекція девіантної поведінки старшокласників загальноосвітньої школи : монографія. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2008. 262 с.
9. Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід : монографія / О. Янкович та ін. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018. 300 с.
10. Тютюнник О. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності серед старшокласників : монографія. Черкаси : ФОРМ Гордієнко Є.І., 2014. 350 с.
11. Савельєва Н. М. С. Соціальна профілактика девіантної поведінки: навчальний контент в оновленому форматі. Полтава : ПНПУ, 2020 р. 184 с.
12. Уркаєв В. С., Плескач Б. В. Психокорекція ігрової адиктивної поведінки серед осіб раннього юнацького віку: підходи та результати емпіричного дослідження. *Psychological journal*. 2021. Vol. 7, Iss. 3 (47). P. 38-48.
13. Уркаєв В. С. Інтегративна методика «Системний наратив» для діагностики адиктивної поведінки осіб юнацького віку. Теорія і технології застосування сучасних підходів до психотерапії у вітчизняних соціокультурних умовах : монографія. Кіровоград : Імекс – Лтд, 2014. С. 252–260.
14. Христюк О. Л. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.

Додаткові:

1. Губенко І. Основи загальної і медичної психології, психічного здоров'я та міжособового спілкування. Київ: Медицина, 2013. 269 с.
2. Mehem O. Pedagogical conditions for the prevention of computer addiction in adolescent students in the process of learning the basics of healthErbe der europäischen Wissenschaft: Chemie und Pharmazie, Medizin, Biologie, Landwirtschaft, Pädagogik, Psychologie, Philologie. Monografische Reihe «Europäische Wissenschaft». Buch 17. Teil 4. 2023. С. 103-131.
3. Hussein G. R. Addiction for Nurses. Chichester : Willey-Blackwell, 2010. 224 p.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анкета по виявленню учнів із девіантною поведінкою у класі. URL: <https://vseosvita.ua/library/anketa-po-viavlennu-ucniv-iz-deviantnou-povedinkou-u-klasi-66754.html>.
2. Гаркавенко Н.В., Собкова С.І. Соціальна психологія адиктивної поведінки: Практичні завдання до курсу : навч.-метод. посібник. Чернівці: Чернівецький Нац. у-т, 2019. 181 с.
3. Гошовський Я., Гошовська Д. Психологія девіантної особистості: навчально-методичний посібник до практичних занять. Луцьк, ПП Іванюк, 2022. 106с
4. Діагностика акцентуації (вираження) типу особистості за опитувальником Г. Шмішека К. Леонгарда. URL: <https://learn.ztu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=153747>.
5. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців: методичний посібник. / Н.А. Агаєв, О.М. Кокун, І.О. Пішко, Н.С. Лозінська, В.В. Остапчук, В.В. Ткаченко. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с.
6. Кокун О.М., Мороз В.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Діагностика схильності військовослужбовців до ігрової залежності: метод. посіб. Київ: 7БЦ, 2022. 144 с.
7. Макарова О.П. Методичні матеріали до практичних занять з навчальної дисципліни «Проблеми кіберадикції та шляхи її попередження» вибіркова компонента освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти 053 Психологія (магістр психології, практичний психолог). URL: <file:///C:/Users/USER/Downloads/%D0%9C%D0%A2%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%80%D1%97%20%D0%BF%D1%80.pdf>
8. Орлов О.В. ABCID: скринінг поведінки: методичний посібник. Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. 30 с.
9. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції. Частина 8. Діагностика особистості працівника ОВС в системі психологічного супроводження. Навч.-метод. посібн. / Д.О. Александров, О.В. Давидова та ін. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. 130 с.
10. Спасюк Т.О. Соціально-педагогічна профілактика та корекція відхилень поведінки старшокласників. Методичні розробки. Кам'янець-Подільський, 2018. 69 с.
11. Тема 8. Агресивна та суїцидальна поведінки: соціальні проблеми. URL: <https://surl.lu/ruuinf>.
12. Тест «Ваші суїцидальні схильності» (З. Королева). URL: <https://studfile.net/preview/16485766/page:2/>.
13. Тест визначення схильності до девіантної поведінки (А. Орел). URL: <https://naurok.com.ua/test-viznachennya-shilnosti-do-deviantno-povedinki-109701.html>.
14. Щербак І.М., Стадник Г.А. психодіагностика самовизначення особистості: навч.-метод. посіб. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2012. 324 с.

Навчально-методичне видання

МЕГЕМ Олеся Миколаївна
КИРИЄНКО Олена Олександрівна

**ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ:
ПРАКТИКУМ**

*для здобувачів освіти предметної спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія та
здоров'я людини)*

Підп. до розповсюдження 26.06.2025.

Формат 60x84/8. Умов. друк. арк. 26,62. Зам. №3538
Облік.-вид. арк. 12,68. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Видавництво Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка
41400, м. Глухів, Сумська обл., вул. Київська, 24
тел/факс (05444) 2-33-06.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи СМв №046 від 16 червня 2014 року